

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK'ÜN DİL POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eda TOPUZ

2010880175

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI

İZMİR-2013

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK'ÜN DİL POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eda TOPUZ

2010880175

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI

İZMİR-2013

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün ...../...../2013 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Eda TOPUZ'un "**Atatürk'ün Dil Politikası**" konulu tezini incelemiş ve adayın ...../...../2013 tarihinde, saat ..... 'da jüri önünde tez savunmasını almıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna oy ..... ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez no:

Konu no:

Ünv. No:

Tez Yazarının

Soyadı: **TOPUZ**

Adı: **Eda**

Tezin Türkçe Adı: **Atatürk'ün Dil Politikası**

Tezin İngilizce adı: **Ataturk's Language Policy**

Tezin Hazırladığı

Üniversite: **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü: **Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**

Yıl: **2013**

Tezin:

Türü: **Yüksek Lisans**

Dil: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **200**

Referans Sayısı: **75**

Tez Danışmanı: **Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI**

Türkçe Anahtar Kelimeler: **Atatürk ve dil, dil politikası, dil devrimi.**

İngilizce Anahtar Kelimeler: **Ataturk and language, language policy, language reform.**

Kaynak göstermek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın imzası:

Tarih:

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Atatürk’ün Dil Politikası” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

...../...../2013

Eda TOPUZ

ÖNSÖZ

Atatürk sadece Türkiye'nin değil, dünyadaki tüm ülkelerin takdirle karşıladığı bir liderdir. Osmanlı gibi bitap düşmüş bir ülkenin ardından, yeni bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeniden ışık vermesi ve filizlenmesi onun yüksek iradesi ve öngörüsü sayesinde. Atatürk'ün yaptığı inkılaplar da her liderin ülkesinde gerçekleştirebileceği türde yenilikler değildir. Bu inkılapları gerçekleştirmek için en önemli etken halktır. Atatürk, Türk halkının azmine, çalışkanlığına, gücüne, aklına güvenmiştir. Türk halkının içindeki milli hissi uyandırmayı başarmış ve Türklüğüne sahip çıkmasını sağlamıştır. Milli bilincin en önemli ögesi olan dili yeniden canlandırma ve yükseltmeyi hedeflemiştir ve Türk halkının verdiği destek sayesinde bunu da başarmıştır.

Bu çalışmamda Atatürk'ün dil politikasının esas nedenlerini aktarmaya çalıştım. Dil politikasının altında yatan gerçek sebeplerin neler olduğunu, Atatürk'ün bu politikayı uygulama aşamasında nasıl bir yol izlediğini anlatmaya çalıştım.

Bu çalışma sürecinin başından sonuna kadar bana gerçek anlamda destek veren değerli insanlara minnet borçluyum. Arkamda maddi ve manevi en büyük destek olan çok değerli ailem -anne ve babam-, sonra Danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI -onun şevk veren, daha çok çalışma arzusu uyandıran desteği- çok önemli benim için. Değerli eserleriyle zihnime ışık tutan Enstitü Müdürümüz Sayın Prof. Dr. Kemal ARI ve enstitüde çalışan kıymetli hocalarım, mesafe ötesinden tezime eleştirileriyle katkı sağlayan abim Öğr. Gör. Arif Cem TOPUZ'a, ayrıca Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Ankara Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve İzmir

Konak Milli Kütüphanesi çalışanlarına gösterdikleri ilgi ve alakadan ötürü çok teşekkür ediyorum.

Okumak ayrı, yazmak ayrı bir zevkli idi. Özellikle yazma işi çok keyif verici idi. Umarım okumak da değerli okuyuculara keyif verir.

Sevgi ve saygılarımla..

Eda TOPUZ

ÖZET

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ü birçok sıfat ile nitelemek mümkündür, fakat benzeniz şu şekilde nitelemek istiyorum; bağımsızlık savaşçısı. Bilgisini, gücünü ve ömrünü bu uğurda harcamış büyük deha. Peki neden? Neden bağımsızlık üzerine bu kadar hassasiyetle yaklaşmıştır? Çünkü O biliyordur, bağımsızlık olmadan hiçbir varlığın ebedi kalamayacağını. Bu nedenledir ki Türkiye Cumhuriyeti de bağımsızlık düşüncesi üzerine kurulmuştur. Atatürk'ün tabiriyle büyük Türk milleti olarak biz, elde ettiğimiz zaferlerle bağımsızlığımızı kazandık. Peki, bu zafer bayrağının hep elimizde kalması mümkün müdür? Değildir. Çünkü Atatürk'e göre bağımsızlık sadece bir ülke kurmak değil, o ülkenin harici devletlerin müdahilleri olmadan varlığını sürdürebilmesidir. Bir ülkenin varlığı; o ülkenin yönetimi, bayrağı, dili ve kültürü demektir. Bunlar olmadıktan sonra bir ülkenin bağımsızlığından söz edilemez. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin uygar bir toplum olması doğrultusundaki yol haritasını da bu kavramlara göre belirlemiştir. Bir ülke dili alınarak yok edilebilir, kültürsüz ve sömürge bir toplum haline getirilebilir. Atatürk bu doğrultuda endişeleri olduğu için dil politikasını belirlemiştir.

Bu çalışmada, Atatürk'ün izlediği dil politikasının temeli olan düşünceler ele alınmıştır. Atatürk Cumhuriyet temelini attıktan sonra, yeni Türkiye'yi yaratacak olan devrimlerini ve ilkelerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda gerçekleştireceği devrimler arasında dil devrimi de vardır. Dil devrimi hazırlığında Arap alfabesi kaldırılmış ve yerine yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir. Bu devrimle Güneş Dil Teorisi ortaya konmuş ve Türkçenin en köklü dillerden biri olduğu üzerinde durulmuştur. Dil devrimi sürecinde büyük kurultaylar toplanmış ve Türkçenin

zenginliği, g¼c¼ ortaya çıkarılmak istenmiştir. Osmanlı D¼nemi'nde, toplum yapısı gereği çok dilli idi. Dil olarak yapay Osmanlıca kullanılmakta idi ve halk ile ¼st mevki olan devlet erk¼n¼ arasında b¼y¼k bir anlaşmazlık vardı. Toplumun konuştuğu dil ayrı, yazı dili ayrı idi. Atat¼rk dil devrimini gerçekleştirerek kurduğu yeni T¼rkiye Cumhuriyeti'ne milli bir boyut kazandırarak dilini de millileştirmeyi hedeflemiştir.

Atat¼rk, T¼rk milletinin çok k¼kl¼ bir medeniyete sahip olduğunu, çok eski bir tarihi ve dili olduğunu bilimsel çalışmalarla ortaya koymaya çalışmıştır. T¼rk Tarih Kurumu, T¼rk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak¼ltesini kurmuştur. Bu ¼nemli kurumların yapacakları çalışmalarla T¼rk halkı geçmişini, tarihini, dilini kısaca k¼lt¼r¼n¼ ¼ğrenecektir. Atat¼rk, T¼rk milletinin kendine g¼venmesini ve d¼nya ¼lkeleri yanında dimdik durmasını arzulamıştır.

Atat¼rk'e g¼re bir toplumun varlığını s¼rd¼rebilmesi için dil birliği sağlanmalıdır. Dil bir milletin en ¼nemli bağıdır. Atat¼rk bu d¼ř¼nceyle dile hassasiyetle yaklaşmıştır ve dil devrimini gerçekleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atat¼rk ve dil, dil politikası, dil devrimi.

ABSTRACT

It is possible to describe great leader Mustafa Kemal Ataturk with many adjectives, but I want to describe as follows; independency warrior. He is a great genius who spent his knowledge, power and life in this fortune. Well, why? Why did he approach onto independency with such sensitivity? Because He knows, any asset cannot remain eternal without independency. For this reason, republic of Turkey was established over independency thought. As Ataturk says, as great Turkish nation, we gained independence with victories we obtained. Well, is it possible to remain the victory flag at all times? It is not possible. Because according to Ataturk, independence is not only establishing a country, but also maintaining the existence of that country without intervening of external states. Existence of a country means management, flag, religion and culture of that country. It cannot be mentioned about independence of a country without these. Ataturk determined the road map towards making Republic of Turkey a civilized community according to these concepts. A country may be eliminated by taking its language; it can be transformed into uncultured and colonial community. Since Ataturk had concerns in this regard, He determined language policy.

In this study, ideas which are basis of language policy which Ataturk followed were addressed. After Ataturk laid the foundations of Republic, He targeted to realize reforms and principles which would create new Turkey. There are language reforms among reforms to be realized in this direction. In preparation of language reform, Arabic alphabets were removed and Turkish alphabet was accepted instead of Arabic alphabet. With this reform, Sun Language Theory was revealed and it was addressed that Turkish is one of the most rooted languages. During language reform, big councils

gathered and it was wanted to reveal the wealth and power of Turkish. In Ottoman Period, community was multi-lingual due to its nature. Ottoman Turkish was being used and there was a great conflict between people and state which is the top status. Language spoken by society was different and written language was different. Ataturk aimed to nationalize the language by giving a national dimension to new Republic of Turkey which was founded by making language reform.

Ataturk tried to reveal with scientific studies that Turkish nation has a very rooted civilization; it has too old history and language. He founded Turkish Historical Society, Turkish Language Society, Language and History-Geography Faculty. Turkish people would learn its history, past, language and shortly culture with studies which would be conducted by these important institutions. Ataturk desired Turkish nation to feel confident and to stand among world countries.

According to Ataturk, language should be provided for a community to maintain its existence. Language is the most important bond of nation. With this thought, Ataturk approached to language sensitively and He realized language reform.

Key words: Ataturk and language, language policy, language reform.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	IX
İÇİNDEKİLER.....	XI
ŞEKİL LİSTESİ	XII
KISALTMALAR.....	XIII
I. GİRİŞ	1
II. OSMANLI VE DİL	3
2.1. OSMANLIDA DİLE BAKIŞ-TÜRKÇE.....	3
III. DİL POLİTİKASI	24
3.1. DİLİN DEVRİM NİTELİĞİ	24
3.2. DİL DEVRİMİNİN AMAÇ VE AŞAMALARI	28
3.3. DİL REFORMUNUN ÖNEMİ.....	35
IV. ATATÜRK VE DİL.....	41
4.1. ATATÜRK'ÜN DİL KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ.....	41
4.2. ATATÜRK'ÜN DİL POLİTİKALARINA KATKISI	54
4.3. O DÖNEM BASININDA ATATÜRK VE DİL	57
4.3.1. <i>Osmanlı'da Basın ve Dil</i>	57
4.3.2. <i>İç ve Dış Basında Atatürk ve Dil</i>	60
4.4. ATATÜRK VE ÇEVRESİNDEKİ DİLCİLER	68
V. DİL POLİTİKASI DOĞRULTUSUNDA YAPILAN HAZIRLIK VE ÇALIŞMALAR.....	74
5.1. YENİ HARFLERİN KABULÜ	74
5.1.1. <i>Millet Mektepleri</i>	85
5.2. TÜRK DİL KURUMUNUN KURULMASI.....	88
5.2.1. <i>Türk Dil Kurultayları Görüşmeleri ve Alınan Kararlar</i>	95
5.2.2. <i>Türkiyat Enstitüsünün Kurulması</i>	111
5.3. GÜNEŞ DİL TEORİSİ.....	115
5.3.1. <i>Sözcük Tarama ve Derleme</i>	122
5.3.2. <i>Terim Çalışmaları</i>	129
5.4. İBADET DİLİNİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ.....	134

5.5. SOYADI KANUNU.....	148
5.6. AZINLIKLARA YÖNELİK DİL POLİTİKASI	150
VI. ATATÜRK İLKELERİ VE DİL.....	159
6.1. ULUSÇULUK / MİLLİYETÇİLİK VE DİL POLİTİKASI	159
6.2. HALKÇILIK VE DİL POLİTİKASI.....	163
6.3. LAİKLİK VE DİL POLİTİKASI	165
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	175
EKLER.....	182

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Dil Devriminin Amaçları	35
Şekil 2: Dil Devrimine Giden Süreç	45
Şekil 3: Dil ve Tarih Kültürün En Önemli İki Ögesidir.....	49
Şekil 4: Doğru Bilgi Kaynağı Kur'an-ı Kerim	141
Şekil 5: Dinde Laiklik	167

KISALTMALAR

- ss. Sayfaları
- s. sayfa
- S. sayı
- C. Cilt
- T Tertip
- akt. Aktaran
- Ed. Editör
- Düz. Düzenleyen
- Yay. Yayın
- Haz. Hazırlayan
- Der. Derleyen
- bkz. Bakınız
- a.g.e Adı geçen eser
- a.g.t Adı geçen tez
- a.g.m Adı geçen makale
- a.g.y Adı geçen yazar
- Megep Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi
- ATASE Askeri Tarih ve Etüt
- ASD Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
- A.D.P Atatürk'ün Dil Politikası
- TTK Türk Tarih Kurumu
- TDK Türk Dil Kurumu
- DTC Dil ve Tarih-Coğrafya
- MESD Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri

I. GİRİŞ

Dil tüm dünyada insanların kullandığı, kültür, gelenek göreneklerimizi, duygu düşüncelerimizi paylaştığımız mükemmel bir araçtır. Tüm dünya iletişimini dil ile sağlar ve dil olmazsa insanlar ya da topluluklar var olmaz. Dil aynı zamanda kimliktir. Çünkü her millet kendi dilini konuşur. Dil yoksa o milletin varlığından söz edilemez. Dil anlaşma aracıdır, insanları birbirine bağlar; fakat her toplumun kendi dilini kullanması ve geliştirmesi önemlidir ve gereklidir. Kendi diline sahip çıkmayan bir millet yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Başka bir ülkenin hâkimiyeti altında ezilir, kendi benliğini yitirir. Bu nedenle M.K. Atatürk de dilin kültürel, sosyal anlamda millet üzerinde etkisinin önemli derecede olduğunun farkında olduğu için gerçekleştirdiği dil politikasının en başta öncüsü ve geliştiricisi olmuştur. Yaptığı büyük devrimler arasında dil üzerine ayrı bir önem vererek ciddi çalışmalar yapılmasını istemiştir, bizzat kendisi bu konu üzerine eğilmiş, birçok kitap okumuş, ayrıca her fırsatta mecliste veyahut ülkemizin çeşitli yerlerinde dilimizin, Türkçenin önemine vurgu yapmıştır.

M. K. Atatürk, dilin millet üzerindeki hassasiyetini ve etkisini anlamış, Osmanlı döneminde yaşanan sıkıntıların yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti içinde de yaşanmaması babında gerekli tedbirlerin biran önce alınması gerektiğini dile getirmiştir. Dildeki bu büyük değişim, Türk milleti ve geleceği açısından son derece önemlidir. Yapılan dil devrimi ile Türkiye'nin önünü tıkayan yollar açılmış, Türk milleti uygar toplumlar arasında yerini almış, Türk dili de dünya dilleri arasındaki varlığını göstermiştir.

Atatürk dilde devrim yapılması gerektiği düşüncesini yeni bir durum olarak ortaya koymamıştır. Dil konusu O'nun için birdenbire ortaya çıkan bir sorun değildir.

Atatürk dil konusunun kendisini çocukluğundan beri rahatsız ettiğini bir konuşmasında dile getirmiş ve bu konuda şöyle söylemiştir:

*“Daha çocukken, dersler, kitaplar arasında yuvarlanırken hissedirdim ki bu dilin bir şeye ihtiyacı var. O ihtiyacın ne olduğunu, nasıl elde edileceğini bilmezdim. Fakat mutlaka bir şey lazım olduğunu duyardım.”*¹

Atatürk, yaptığı bütün devrimlerin amacını çağdaşlaşma, bütün dünya ülkeleri arasına girebilme, hatta onların da üzerinde uygarlığa erişme olarak ifade etmiştir. Osmanlı döneminde kullanılan ve üç dilin karışımı olan Osmanlıca'nın, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet dili olarak konuşulmasında sakınca görmüştür. Osmanlı Devleti'nde birçok toplumun bir arada yaşaması nedeniyle millet bilinci oluşmamıştır. Bir toplumun var olması ve varlığını devam ettirebilmesi için birbirine kenetlenmesi gereklidir, bunun için de öncelikle millet olma bilinci ve hissini taşımaları gerekmektedir. Atatürk, Türkiye'nin bütünlüğünü korumak için millet olma bilinci ve hissini aşlamak istemiştir. Yaptığı büyük dil devrimiyle de amaçladığı hedefine ulaşmıştır.

---

¹ ALTAN, Mustafa Zülküf, *Atatürk; Dil, Türk Dili Ve Yabancı Dil*, **Dil Dergisi Language Journal**, S.122, 2003, Ekim-Kasım-Aralık, s.53.

II. OSMANLI VE DİL

2.1. Osmanlıda Dile Bakış-Türkçe

Türk dilinin kökeni Altay dillerine dayanmaktadır ve Türk dili de bütün diğer diller gibi kati sadelikte bir dil değildir, asla olmamıştır. 8. ve 10. yüzyıllarda İslam dünyasıyla kültürel birleşme olmadan önce de Türk dilinin içerisinde yabancı sözcüklerin kullanımı yok değildir; fakat bu yabancı sözcükler Türk dilinin yapısını bozacak, tamamen değiştirecek, estetik değerini yitirmesine neden teşkil edecek türden de değildir. Her dilde olduğu gibi Türkçe içerisinde de yabancı kelimeler -olması gerektiği kadar- mevcuttu. “İslamlık öncesi dönemde Türkçenin en eski yazılı belgeleri olan Orhun Yazıtları’nda ödünçlemelerin oranı % 1’in altındadır. Yabancı kültürlerle sıkı ilişkilerin kurulduğu bir evrenin dili olan Uygurcada ise % 2–5 (kimi yerlerde %12’ye kadar çıkmaktadır) arasında değişmektedir. İslamlık sonrasında Kutadgu Bilig’de ödünçlemelerin ortalama oranı % 1,9, bundan yaklaşık iki yüzyıl sonra yazılan Atabetü’l Hakayık’ta ise % 20–26 arası değişmektedir.”²

“Türkçenin elimizdeki en eski anıtı, 1200 yıllık Orhon yazıtları, dilin duruluğu, akıcılığı, kıvraklığı, bu dilin yüzyıllarca önceden beri işlenmiş, geliştirilmiş olduğuna tanıktır. Bu anıtta ancak birkaç yabancı söz vardır. 8. ve 9. yüzyıllarda, Doğu Türkistan’daki Uygur devletinde Türkler, birçok uygarlıkların etkisi altında kaldılar. Başta Budizm olmak üzere, türlü dinlere girdiler, çeşitli alfabeler kullandılar. Böyle olduğu halde, bu dönem Türkçesinde, Türklerin o zamanki komşularının dillerinden: Sanskritçeden, Çince, İrancadan, Sağıçadan alınıp Türkçeye mal edilmiş yabancı sözler parmakla sayılacak kadar azdır. O zamanın Türk aydınları, bu yabancı kültürlerden gelen yeni kavramlar için Türkçeden karşılık bulmuşlar, Türkçe köklerden,

---

² Akt. İMER, Kamile, **Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1998, s.37.

dilin kurallarına göre, yeni sözler üreterek, yüzlerce yeni terim yaratmışlar, kısacası: Dil Devrimi'ni bundan bin yüzyıl önce başlatmışlardır.”³

Türkçede eski dönemlerde çok az yabancı sözcük mevcut iken -ki bu sözcüklerin de yerleşmesinin nedeni kültür etkileşimidir- 10. ve 11.yüzyıllarda İslam dininin kabulünden itibaren o kültürün de beraberinde getirdiği Arapça ve Farsça dilleri daha çok kullanılan dil konumuna gelmiştir. Ayrıca o dönem bilim alanında Araplar, ileri idiler, İran'da ünlü şairler dikkat çekmiş, Farsça üstün bir edebiyat dili olarak kendini göstermiştir. Haliyle bilim dili olarak Arapça ve edebiyat dili olarak da Farsça kullanılmıştır. Medreselerde Arapça ve Farsça öğretilmesi durumu oluşmuş. Buna bağlı olarak da birçok terim, sözcükler de Türk diline dâhil edilmiştir. 11.yüzyılda Selçuklular döneminde temiz, sade Oğuz Türkçesi varken, 12.yüzyıl sonlarına kadar Arapça ve Farsçanın resmi bir dil olarak kullanılmasına bağlı olarak Türkçenin gelişmesi ve yayılması engellenmiş ve ertelenmiştir.

“Başlangıçta Türklerin Arapça ve Farsçayı öğrenmeleri, İslam kültür ve uygarlığını tanımaları açısından gerekli görülmüştür; fakat zamanla Arapça ve Farsça yazmak tercih edilmiş, yabancı unsurlar rağbet görmüş ve dildekiler unutulmaya başlanmıştır. Tabii Türkçenin ilmi ve edebi metinlerde yeterince kullanılmaması ve dolayısıyla yeterince işlenmemesi gelişimine engel olmakla birlikte aslında Türkçe hiçbir dönemde varlığını bütünüyle kaybetmemiştir; ama biri konuşulan ve yazılan sade Türkçe, diğeri ise sadece bazı aydınlar için yazılan fakat konuşulmayan Türkçe olmak üzere iki ayrı dil ortaya çıkmıştır. Bu dil ustalık göstermekten ibaret olan eserlerde yer almış, Türkçe ise halk arasında konuşma dili olarak, halk için yazılan eserlerde ise yazı dili olarak kullanılmaya devam etmiştir, hatta bu Türkçe, halk için yazmak isteyen divan

---

³ İZ, Fahir, **Atatürk ve Türk Dili** (IX. Türk Tarih Kongresinden ayrışım), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s.1815.

şairlerinin eserlerinde de görülmüştür. Ama işin doğrusu Türkçe devlet dili olarak bile ihmale uğramıştır.”⁴

13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu beylikleri zamanında kullanılan Anadolu Türkçesi, içerisinde Arapça ve Farsça kelimeler taşımaya rağmen itibarını ve sadeliğini korumuştur. Eski Anadolu Türkçesi içerisinde Arapça ve Farsça gibi yabancı kökenli kelimeler var olsa da ulusallık niteliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

“13. Yüzyılın ikinci yarısında Konya’da devlet idaresini ele geçiren Karamanoğlu Mehmet Bey, 10 Zilhicce 675/1277’de ‘Şimden gerü divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.’ fermanını yayarak Türkçenin devlet dili olmasını sağlamıştır. Zaten Anadolu’da kurulan diğer beyliklerde de Türkçe umumiyetle ön plana çıkmış ve bazı Türk beyleri Türkçe eser yazılmasına, Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye çevrilmesine önayak olmuşlardır. Böylece Türkçe yeniden devlet dili haline gelmiş, bu dille bilim kitapları yazılmaya başlanmış ve sonra da devam etmiştir.”⁵

“14.-15. yüzyıllardan başlayarak çeşitli bilim dallarından ve tıptan çeviriler yapılmış, geniş bir bilim terimleri dizisi kimi zaman olduğu gibi kimi zaman çevirme yoluyla Türkçeye aktarılmıştır. Kimi bilim adamları da yapıtlarını Arapça olarak kaleme almışlardır. Türkçe yazılan yapıtlarda sade bir dil kullanılmış olmakla birlikte terimlerin çoğunun özellikle Arapçadan ödünçleme olduğu dikkat çekmektedir. Ancak kimi yapıtlarda yabancı terimlere yer verildiği zaman bunları açıklama yoluna gidildiği de olmaktadır.”⁶

Osmanlı Devleti döneminde Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı olarak yapay bir dil ortaya çıkmıştır. Osmanlı’nın imparatorluğa dönüşümüyle birlikte milli bir dil

⁴ SAĞOL, Gülden, *Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme, Osmanlı 9 Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye yay, s.504.

⁵ Akt. SAĞOL, a.g.m, s.504.

⁶ İMER, a.g.e, s.39–40.

yaratma durumu da söz konusu olmamıştır, kullanılan Osmanlıca, halkın asıl Türk dilinden uzak, saray içerisinde üst mevki sahibi belli kesimlerin konuştuğu bir dil özelliğindedir.

15. yüzyıl içerisinde Osmanlı'nın imparatorluğa dönüşümüyle birlikte Arap-Fars kültürlerine bağlı olarak bu diller tekrar önemli sayılmış, birçok Arapça ve Farsça eserler yazılmaya basılmaya başlamıştır. Aydın kesimler artık bu iki dilin kullanımına ağırlık ve önem verip, Türkçeyi kullanmamaya dikkat etmişler, Türkçe küçümsenen, önemsenmeyen bir dil durumuna düşmüştür. Türkçenin küçümsenmesi durumu "...saray erkânı ve aydınlar arasında koyu bir Osmanlı-İslâm sisteminin yer alması, Arap ve Fars dillerinin çok daha yoğun bir şekilde Türkçeye girmesi ve Türkçenin yetersizliğinden söz edilerek hakir görülmeye başlaması şeklinde ortaya çıkmıştır."⁷ Osmanlı'nın bir imparatorluğa dönüşmesiyle anlamını yitiren ve karmaşıklaşan Türkçede bir sadeleşme hareketi ihtiyacı duyulmuştur. "II. Murat, Farsçadan Türkçeye çevrilen *Kabusname* adlı eserin çevirisini beğenmeyerek Mercimek Ahmed'den açık ve anlaşılır bir dille tekrar çevirmesini istemiştir."⁸ II. Murat Arapça ve Farsçadan çeviriler yaptırmış, Türkçe eserler yazmaya teşvik edici rol üstlenmiştir. 15. yüzyılda eğitim Türkçe verilmiş, Türk dilini destekleme amaçlı birçok eserin çevirisi yapılmıştır ve bazı hükümdarlar da bu duruma önyak olmuşlardır.

Kamile İmer'in belirttiğine göre, "16. yüzyıla kadar Anadolu'da gelişen Türkçede Arapça, Farsça ve Türkçe sözcükler kimi zaman gereksiz yere yan yana, kimi zaman değişik dizelerde ve yerlerde vezin ve uyak kaygısıyla ya da herhangi işlevi olmaksızın birlikte kullanılmıştır. Çarhname'den Yunus Emre Divanı'na, Mevlid olarak

---

⁷ KORKMAZ, Zeynep, "Atatürk ve Dilimiz", **Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar**, Ed. ATILGAN, Doğan, Ankara Üniversitesi Yay:221, 2006, s.12.

⁸ Akt. SAĞOL, a.g.m, s. 505.

daha çok ün yapmış olan Vesiletü'n Necat'a kadar pek çok yapıtta bu durumun örnekleri görülmektedir...”⁹

“16. ve 17. yüzyıllarda Türkçeye Arapça ve Farsça dillerinden yabancı kavramlar eklenmiştir. Eserler, Türk diline karışan edebi dil Arapça ve Farsça olarak yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemlerde Türkçede sadelik aranmış ve bu nitelikte eserler denenmiştir. Bu deneme, Arapça ve Farsça dillerinin Türk dili içerisine gereksiz girmesine bir tepki olmuştur hatta bu tepkiler hükümdarlar, beyler tarafından da desteklenmiştir. Fakat yapılan çalışmalar bir iki önemli şahsiyetin çabası olarak kalmıştır.”¹⁰ Bu durum edebiyatçılar için geçerlidir, yani edebiyat dilindeki sadeliği arama çabaları diyebiliriz.

16. yüzyılda Osmanlı tarihçisi olan Keşfi, Yavuz Sultan Selim dönemini anlatan Selimnâme adlı kitabını, Arapça dilinde yazmıştır. Bir şair ise Keşfi'ye neden Türkçe yazmadığını sormuştur. Keşfi ise, şöyle söylemiştir:

*“Ayrıca Türk dili iri bir inci tanesi gibi yontulmamıştır ve iç tırmalayıcıdır. O nedenle yeryüzündeki zarif yaratılışlı kişilerce hoş karşılanmamakta, dilde kurallara önem veren kimselerin anlayış ve beğenisine de uygun düşmemektedir. Bu yüzden de kültürlü kimselerin görüşmelerinden dışlanmış ve güzel konuşan kişilerin söyleşilerinde aşağılanmıştır.”*¹¹ Bu dönemlerde yabancı dil özentiliğinde aydın dili, saray dili, halk dili gibi karışık bir dil ortamı yaratılmıştır. “Arapça ve Farsça dillerinin kurallarıyla birlikte edebiyat ve bilim diline dâhil edilerek kullanılması, Osmanlı saray ve çevresinin yanında dönemin aydınları tarafından da benimsenmiş olması ister istemez dilde bölünme, gruplaşmayı getirmiştir. 16. yüzyıldan itibaren dilde ikileşme kendisini alenen göstermiştir.”¹² “Dilde ortaya çıkan ikiliği en güzel ifade eden bir örnek, Karagöz ve

⁹ İMER, a.g.e, s.38.

¹⁰ Bkz. SAĞOL, a.g.m, ss. 505–506.

¹¹ Akt. TURAN, Şerafettin, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Yenigün Haber Ajansı, 1998, s.10.

¹² İMER, a.g.e, s.42–43.

Hacivat gölge oyunudur. Kamile İmer'in belirttiğine göre, gölge oyununda başrolde önemli iki kişiden biri Karagöz; okul görmemiş, halktan biridir ve sade halk dili Türkçe konuşur, diğeri Hacivat ise; medrese görmüş, okumuş, kültürlü biridir ve jargon diye tabir edilen saray ağzı kullanır.”¹³ O dönemin dil ikiliğini ve bunun sonucunda da ortaya çıkan anlaşmazlığı mizahi yönden çok güzel betimlemişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde kullanılan dil, karışık bir dildi. İçinde Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça da içermekteydi. Osmanlı Devleti'nde de Türkçe üzerine çalışmalar 1800'lü yıllara kadar uzanmaktaydı. “1897 yılında Abdülhamit' in, Türk-Yunan Savaşı'nda yaralanıp tedavi edilen ve iyileşen subay ve erlere madalya verirken yaptığı konuşmada Türk dilinin yabancı sözcüklerden arındırılması gereğine değindiğini öğreniyoruz.”¹⁴

“Osmanlı Devleti'nde 1727 yılında matbaanın kurulması, Türkçenin önem kazanmasında etkili olmuştur. XVIII. yüzyılın ilk yarısında, orduya teknik eleman yetiştirmek amacıyla sivil okullar açılmış ve bu okullarda dersler Türkçe olarak verilmiştir. III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde askeri okullarda, çeşitli Avrupa dilleri arasında Türkçeye de yer verilmiştir.”¹⁵

“18. ve 19. yüzyıllarda anlaşılamayan bir dilin ortaya çıkması tarihçileri, şairleri ve nesircileri rahatsız etmiştir ve yazılarında bu sıkıntıyı dile getirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu dönemlerde süslü anlatımlar ağırlıkta olmakla birlikte sade dилcilerin anlatımları da kendisini göstermiştir. Örneğin 18.-19. yüzyılları arasında yaşamış olan Mütercim Asım, sözlükler yazmış, yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulmuş, bu davaya hizmet etmiştir. II. Mahmut döneminde Takvim-i Vekayi adlı gazete çıkarılmıştır. Çıkarılan gazetenin halkın anlayabileceği şekilde yazılmasına dikkat

---

¹³ Bkz. İMER, a.g.e, s.43.

¹⁴ Akt. ALTAN, a.g.m, s.52.

¹⁵ TONGUL, Neriman, *Türk Harf İnkılâbı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.105.

edilmiştir.”¹⁶ Bu nedenle de yine sade dilden yana bir çaba gösterilmiştir. Halka hitap etmesi için daha anlaşılır bir dil kullanma gayreti içinde olma durumu, dil için atılan olumlu bir adım olmuştur.

“19. yüzyılın ikinci yarısı Türkçenin gelişmesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü gazetelerin ve dergilerin yayımlanmaya başlamasıyla üst değişkenin halk tarafından anlaşılamayacağına farkına varılmış, Türkçeyi halkın anlayacağı duruma getirme konusunda birtakım düşünceler belirlemeye başlamıştır. Türkiye’de dili *sadeleştirme* bilinci gazete ve dergilerin yayımlanmasıyla uyanmış ve bir akım halinde ortaya çıkmıştır, diyebiliriz.”¹⁷ Kamile İmer’in kitabında belirttiğine göre, buna bağlı olarak “Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithad Efendi, Şemsettin Sami gibi yazarlar bu soruna yönelik çalışmalar yapmayı arzu etmişler, gazete ve dergilerde tüm topluma yönelik bu konuyla ilgili yazılar yazmışlardır; fakat işin içinde şöyle bir tezatlık da kendisini göstermiştir; yazdıkları eleştirel yazılar da Osmanlıca yazılmıştır. Yine aynı sorun -herkes tarafından anlaşılama- kendisini göstermiştir. Fikir ve uygulamada birlik sağlanamamıştır.”¹⁸

II. Mahmut döneminde kurumlar artık çağın gereklerini karşılayamayacak duruma gelmiştir dolayısıyla bu sistemin yenilenmesi ve düzeltilmesi gerekmektedir. Bunun için de okullarda çağın gereksinimlerini karşılayabilecek eğitimin verilmesi gerekmektedir. Özellikle ilerleyen bilim alanında çağı takip etmek mutlaka şarttır; fakat bilim dilinin ne olacağı sorusu yani dil sorunu kendisini burada göstermiştir. Eğitim verebilmek için o eğitimi aktarabilecek bir dile ihtiyaç vardır; fakat Osmanlıca bu gereksinimi karşılayabilecek durumda değildir. II. Mahmut, bu durumu çözme konusunda şunları söylemiştir; “*Tıp bilimini tümüyle kendi dilimize alıp gerekli*

---

¹⁶ Bkz. SAĞOL, a.g.m, s.506.

¹⁷ İMER, a.g.e, s. 45.

¹⁸ İMER, a.g.e, ss.45–46.

*kitapları Türkçe olarak düzenlemeye çalışmalıyız. Sizlere Fransızca okutmaktan benim beklediğim, Fransız dilini öğretmek değildir. Ancak tıp bilimini öğretip yavaş yavaş kendi dilimize almak ve ondan sonra memleketin her yanında Türkçe olarak yaymaktır.”*¹⁹ 19. yüzyılda dilin aslında bir devlet veyahut imparatorluk için hayati önem taşıdığı geç de olsa öğrenilmiştir. Aydınların dilde sadeleşme arzuları, Türkçeye eğilimleri olmuştur; fakat yabancı dillerin boyunduruğundan ve Osmanlıcadan kurtulmak mümkün olmamıştır. Dilin yeterli özeni görmemesi ve dile karşı öngörüyle yaklaşılması dilin daha çok çıkmaza girmesine neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda çözülemez dil sorunu, her kurumda kendisini hissettirmiştir. Bununla ilgili yaşanmış bir olay şöyle;

*“Sorgu yargıcı davalıya, konuşulan Türkçe ile soru sorar ve yanıtlar alır, fakat tutanağını resmi deyimlerle saptar. O biçimdeki tutanağı davalıya okuduğunda davalı, sözlerinin Arapçaya çevrilmiş olduğunu sanarak hiçbir şey anlamaz ve nezaket gereği tutanağın altına mührünü ya da parmağını basar.”*²⁰

Tanzimat döneminde dilde karışıklıkların oluşması nedeniyle bir sadeleştirme hareketi benimsenmiştir. “Reşid Paşa fenne ve sanata dair kitapların herkes tarafından anlaşılır bir dille yazılması gereği üzerinde durarak yazı dilinin sadeleşmesi yolundaki ilk girişimleri başlatmıştır.”²¹ Bu dönemde Batı ile ilişkilerin başlamasıyla dilde yenileşme ihtiyacı doğrudan hissedilmiştir. Tüm gazete ve dergilerde değişen olaylar ve bu olayları aktarabilmek için herkes tarafından anlaşılabilir bir dilin varlığının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hal böyle olunca halkın anlayabileceği şekilde sade bir dil yaratma çabalarını doğurmuş, bununla beraber dilimizin yeterli gelmediği durumlarda ise yeni kelimeler bulma arayışına gidilmiştir.

---

¹⁹ Akt. TURAN, a.g.e, s.11.

²⁰ Akt. TURAN, s.12.

²¹ Akt. SAĞOL, a.g.m, s. 507.

“Süleyman Hüsnü Paşa, Recaizade Mahmud Ekrem’in yazdığı *Talim-i Edebiyat* adlı kitabında ‘kavaid-i Osmaniye’ diye bir tabir kullanması üzerine ona bir mektup yazmıştır ve yazdığı mektubunda, Türklerin dilinin Türkçe olduğunu ve Osmanlıca diye bir şey olmadığını dile getirmiştir.”²² Burada dil açısından düşünmek gerekirse, Osmanlılık yerine Türkçülük fikri ön planda olup, ulusal nitelik kazanma ve kendi kimliğini doğru tanımlama arzusu kendini göstermektedir. Ayrıca “Süleyman Hüsnü Paşa, Türk devletlerinin tarihlerini anlatan *Tarih-i Alem*’i (1874) adlı ders kitabı yazmış ve okullarda bu kitap okutulmuştur. Askeri okullar için de *İlm-i Sarf-ı Türkî* (1876) adıyla bir gramer kitabı hazırlamıştır.”²³ Tanzimat döneminde birçok yazar, düşünür Türk atasözlerini toplama ve Türkçe sözlükler yazma gibi çalışmalar yaparak rahatsızlıklarını dile getirmişler ve Türkçe için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde dil adına yapılan tüm çalışmalar, Atatürk’ün dil yeniliğinde öncü kabul edilebilir çalışmalardır.

Bu dönemde “Türk dilinin sadeleşmesi çalışmalarını destekleyenlerden biri de Ali Suavi’dir. Ali Suavi, Türkçenin gramerinin üzerine Arapça ve Farsça gramerlerinin eklenmesini doğru bulmadığını ve Osmanlıca dedikleri dillerinin ‘Türkçe’ olduğunu, Osmanlıca tabirinin siyasal bir anlam ifade ettiğini dile getirmiştir.”²⁴ Türk dilinin düştüğü durumdan şikayet eden başka bir isim de Ahmet Midhat Efendi olmuştur. Ahmet Midhat Efendi de bu konuda şöyle söylemiştir; “*Gele gele Osmanlı kitabeti o dereceyi bulmuştur ki, kaleme alınan bir şeyi ne Arap, ne Acem ve ne de Türk anlamayarak, bu lisan yalnız birkaç zat arasında tedavül eder bir lisan-ı hususi haline girmiş ve azlığın çokluğa tabi olması darb-ı mesel hükmündeyken, bu azlık çokluğu kendisine tabi etmek davasına düşerek, nihayet milleti adeta lisansız bırakmıştır.*”²⁵

---

²² Akt. SAĞOL, a.g.m, s. 507.

²³ Bkz. Akt. A.g.y, a.g.m, s.507.

²⁴ Akt. A.g.y, a.g.m, s.508.

²⁵ Akt. SAĞOL, a.g.m, s.508.

“Şemsettin Sami ise bu konudaki düşüncesini, Türkçenin Arapça ve Farsça haricinde ayrı bir dil olduğunu, Osmanlıca tabirinin yanlış bir tabir olduğunu, Osmanlı devletinden önce Türk dilinin var olduğunu ve buna bağlı olarak Osmanlı lisanı yerine Türk lisanı denmesinin daha doğru olacağı şeklinde ifade etmiştir.”²⁶ Yine bu dönem Muallim Naci arkadaşına yazdığı mektubunda dil üzerine şöyle demektedir; “*Türkçe doğru yazmak için mükemmel Arabi, Farsî bilmek lazım mıdır? Hayır! Türkçeyi doğru yazmak için yalnız Türkçeyi mükemmel bilmek lazımdır.*”²⁷ Yazarlar bu dönemde Türkçeye yeterince değer verilmediği, gün geçtikçe Türkçe lisanını kaybetme yolunda bulunduğu, Türkçeden uzaklaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalındığı düşüncelerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Tasfiyecilerle olan görüş ayrılıklarını yazdıkları mektuplarla ifade etmişlerdir, Türkçeyi yok etmeye çalışanlara karşı çıkmışlar, Osmanlıca tabirini bırakıp Türkçeye sahip çıkılması gerektiğini ve anlaşılır, sade Türkçeciliği savunmuşlardır.

Kemalpaşazade Mehmed Said(Lastik Said) ise Türklerin Türk dilini kullanması gerektiği ve her milletin zaten kendi dillerinin var olduğunu, herkesin dilini kendi içinde konuşması gerektiğini şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Arapça isteyen Urban’a gitsün/Acemce isteyen İran’a gitsün/Ki biz Türküz bize Türkî gerekdir/Bunu fehm etmeyen cahil demektir.*”²⁸

Tanzimat döneminde tasfiyecilerin temsilcisi Fuad Kösearî’dir. Fuad Kösearî, dilimizdeki mevcut bütün yabancı kökenli sözcüklerin atılması fikrini savunmuştur. Rıza Tevfik de 1896’da kaleme aldığı yazısında; “*Bize tamamen Türki bir lisan gerekdir. Bunun için ecnebi kelimelerin kaffesini tard ve ihraç etmek lazımdır. O vakit lisan bizim olur ve lisanımızı öğrenmek için Arap ve Acem lisanlarının kavaidini*

---

²⁶ Bkz. akt. a.g.y, a.g.m, s. 508.

²⁷ Akt. a.g.y, a.g.m, s.508.

²⁸ Akt. a.g.y, a.g.m, s. 508.

öğrenmek mecburiyetinden kurtuluruz; o vakit herkes için lisan bir olur." demiştir.²⁹ Gülden Sağol'un belirttiği gibi, bu dönemde dilimize Osmanlıca mı, Türkçe mi denileceği, Arapça ve Farsça mutlaka bilinmeli midir, bu diller bilinmeden Türkçe yazmak mümkün müdür gibi sorular ateşli tartışmaların konusu olmuştur.³⁰

Bu dönemde Fuad Kösearif başkanlığında Türk Derneği adında bir dernek kurulmuştur ve bu dernek üyeleri 1909 yılında Türk Derneği dergisini çıkarmışlardır. Fuad Kösearif bu dergide Türkçe konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; *"Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, e'fal, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahval-i ictimaiye ve medeniyet-i hazıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araş tırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını, ana göre tedkik etmektir."*³¹ Fuad Kösearif'in başkanlığında 1908 yılında kurulmuş olan Türk Derneği, içerisinde farklı düşünce yapısındaki insanları barındırdığı için kısa sürede dağılmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar bu dernek üyelerinin tasfiyeci olarak nitelenmesi sonucunu doğurmuştur. Toplum tarafından da tasfiyeci olarak nitelendirildikleri için dağılma olmuş, çalışmaları da yarıda kalmıştır.

Tanzimat'tan sonra edebiyatta ve dolayısıyla dilde Batının etkisinin ciddi anlamda görüldüğü Servet-i Fünun dönemi denilen bir yenileşme dönemi başlamıştır. II. Abdülhamit tahta çıktığında Osmanlı büyük bir bunalım içindedir. Fransız İhtilali'nin

---

²⁹ Akt. SAĞOL, a.g.m, s. 510.

³⁰ Bu tartışmalar için bkz. LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları:347, 1972, ss.194–208; ÖKSÜZ, Yusuf Ziya, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:606, 1995, s.40–44.

³¹ Akt. SAĞOL, a.g.m, s.511.

de Osmanlı üzerinde olumsuz yönde etkisi olmuştur. Fransız İhtilali ile ortaya çıkmış olan özgürlük, bağımsızlık, milliyet gibi kavramlar sonucunda Osmanlı sınırları içerisindeki birçok millet ayaklanmıştır. Bu durum bizim edebiyatımızda da kendisini hissettirmiştir şöyle ki; yazar ve şairler Fransız eserlerden çeviriler yapmış, Fransızca yeni sözcükleri onlara yeni Arapça ve Farsça kavramlar bularak kullanmışlardır. Bu Servet-i Fünun döneminde de süslü anlatımlar kendisini göstermiştir. Böylece konuşma dilinden iyice uzaklaşmıştır.

1789 Fransız İhtilali, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nu da olumsuz yönde etkilemiş, Osmanlı sınırları içinde yaşayan milletlerin ayaklanmasına sebep olmuştur. Bu durumdan da olumsuz etkilenen Osmanlı'nın son dönemlerine geldiği sıralarda, Osmanlı yöneticileri ve aydınları tarafından devleti kurtaracak bir takım fikirler ortaya atılmıştı. İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi fikirlerdi bunlar. Bunlardan önemli sonuçları olan Osmanlıcılık ve Türkçülük akımlarından bahsetme gereğini duyuyorum. Osmanlıcılık fikri -bu fikir amacını adından da hissettirir- Osmanlı sınırları içerisindeki tüm insanların, dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin bir arada olmalarını sağlamaktır, insanların zihinlerine Osmanlılık fikrini yerleştirmektir. Fakat Fransız İhtilali'nin gerçekleşmiş olduğu bir zaman dilimi içerisinde bu mümkün olmamıştır. II. Mahmut, 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik ateşini görmüştür. II. Mahmut gelen tehlikenin farkındadır ve 'II. Mahmut 1837'de yabancı sefirlere Mustafa Reşid Paşa kanalıyla "*Ben tebaamdan Müslümanı camide, Hıristiyanı kilisede, Musevisini de havrada fark ederim, aralarında başka güne bir fark yoktur. Cümlesi hakkındaki muhabbet ve adâletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır*" demiştir.³² Bütün insanların kendisi için bir

---

³² DEMİR, Şerif, *Tanzimat Döneminde Bir Devlet Politikası Olarak Osmanlıcılık*, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.336. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/demir.pdf>
Ayrıca bkz. Kaynar, Reşat, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, Ankara, 1991, s. 100; Cin, Halil, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuk ve Yargılama Usulleri*, **150. Yılında Tanzimat**, Haz. Yıldız, Hakkı Dursun,

olduğunu, hiçbir şekilde ne dil ne din ayrımı, ne de ırk ayrımı yapılmadığını konuşmasıyla ifade etmiştir. Hatta “sosyal ve dinî alanda gayrimüslimlerin taleplerine kulak veren II. Mahmut, öncelikle Hıristiyanların kilise yapmasına getirilen sınırlamaları kaldırmış ve 1831’de yapılan kiliselere maddî destek sağlamıştır.”³³ Fakat devletin bütün çabalarına rağmen, Osmanlılık hareketi, Osmanlı’nın içinde bulunduğu siyasi karışıklık ve bunalım nedeniyle gerçekleşmemiştir. Buna Batı da azınlıkları kışkırtma gibi gerekli müdahaleleri yaparak izin vermemiştir ve Osmanlılık hareketi fikir olmanın ötesine geçememiştir.

“Osmanlılık ideolojisi Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti’nin yenilgisiyle son bulmuştur.”³⁴ “II. Meşrutiyet sonrası Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi aydınlar tarafından Türk millî kimliğinin oluşumunu geciktirdiği için şiddetle eleştirilmiştir. Zaten artık bu politikayı uygulama gereğine inanılacak şartlar da kalmamıştır.”³⁵

“Osmanlılık düşüncesi bir dönem, devlet adamı ve aydınlar tarafından ciddi olarak savunulmuş ve başarılı olması için büyük çaba gösterilmiştir. Bütün bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmış olmasına rağmen, siyasal düzlemde ve düşünce dünyasında önemli toplumsal tecrübelerin kazanılmasını sağlamıştır. Bu süreç Balkan Savaşları sonrasında İttihat ve Terakki Partisinin daha milliyetçi bir politika anlayışı benimsemesiyle neticelenmiştir.”³⁶

Türkçülük hareketi de içinde bulunulan dönemin şartları gereği ortaya çıkmış bir fikirdir. “Rus Çarlığı içinde yaşayan Türklerin başlattıkları çalışmalar ve 19. yüzyılın

---

Ankara, 1992, s. 12–13; Abadan, Yavuz, *Tanzimat Fermanı’nın Tahlili*, **Tanzimat**, C.I, İstanbul, 1940, s.47; Abdurrahman Şeref Efendi; **Tarih Musahabeleri**, İstanbul, 1339, s 65; Eren, A. Cevad, *Tanzimat, İslam Ansiklopedisi*, C.IX, Eskişehir, 1997, s.727; Esmer, A. Şükrü, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 1944, s.149; Ünal, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi 1700–1938**, İstanbul, 1974, s.226; M.H. Vahapoğlu, *Yönetim ve Azınlıklara Bakış Açısından Osmanlı Devleti*, **Erdem**, Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı, VIII/22, Ocak 1996, s. 42.

³³ Akt. DEMİR, Şerif, a.g.m, s.336.

³⁴ Akt. DEMİR, a.g.m, s.343.

³⁵ DEMİR, a.g.m, s.343.

³⁶ DEMİR, a.g.m, s.344.

ikinci yarısında Avrupa’da başlayan Türkoloji araştırmalarının itici gücüyle Osmanlı aydınlarının bu yöndeki çalışmaları”³⁷ Türkçülük fikir akımını ortaya çikarmıştır.

“Osmanlı Devleti’nde ilk Türkçülük devresi daha çok ilmi seviyede olup Batıdaki Türkoloji çalışmalarının etkisi altında gelişmiştir. Bu devrede Yeni Osmanlılar hareketi içinde yer alan aydınlar geliştirdikleri politik düşüncelerin yaygınlaştırılması amacıyla Türkçenin sadeleştirilmesine önem vermişlerdir. Onlar bu ortamda Türk diline milliyetçi bir anlam vermeksizin haberleşmenin daha yeterli bir vasıtası haline getirmeyi amaçlıyorlardı. İلمي Türkçülüğün önderleri olarak bilinen Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Hüsnü ve Ali Suavi’nin dil ve tarih çalışmalarıyla imparatorlukta Türklük bilincinin uyanmasında önemli rolleri olmuştur. Onların çalışmalarıyla Osmanlı tarihi yavaş yavaş Türk atmosferi içine yerleştirilmeye ve Osmanlı resmi edebiyatında “kaba”, “cahil”, “göçebe” olarak horlayıcı bir üslupla kullanılan Türk kavramı artık geçmişte şanlı medeniyetlerin kurucusu olan, gurur duyulacak bir millet anlamı kazanmaya başlamıştır.”³⁸

“1878 Berlin Antlaşması’nın Makedonya ile ilgili hükümleri uzun vadede Balkanlarda çözüme sürecini hızlandırmış ve yükselişe geçen Balkan milliyetçiliğii sonunda ayrılıkçı hareketler ve komitacılık tırmanışa geçmiştir. Bu durum içeriye yeni milliyetçiliğii, ırk esasına dayanan Türkçülüğü gündeme getirmiştir. Rusya’dan Osmanlı Devleti’ne göç etmiş bir Türk aydını olan Yusuf Akçura’nın Mısır’da *Türk* adında bir gazetede yazdığı “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makaleyle gündeme gelen bu anlayış, Osmanlı Devleti’nin önünde kurtuluş için üç alternatifin bulunduğundan bahsederek

---

³⁷ YETİM, Fahri, *II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: “Millet-i Hâkime” Düşüncesi ve Etkileri*, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık, 2008, S.18, ss.71–84.

³⁸ Akt. YETİM, a.g.m, s.77.

bunlardan biri olan ırk esasına müstenit Türk milliyetçiliği yapmak seçeneğinin en gerçekçi yol olduğunu ileri sürmüştür.”³⁹

“Osmanlı’yı kurtarma çabaları sonucu ortaya çıkan Osmanlıcılık fikri yanında Türkçülük fikri de bir takım aydın kesim tarafından gündeme getirilmiştir. 19. yüzyılda Fransız İhtilali’nin etkisiyle ortaya çıkmış ve fikir öncülüğünü de Ali Suavi, İsmail Gaspıralı, Mahmut Celalettin Paşa gibi aydınlar yapmıştır. Gittikçe değer kazanan, ilgi çeken millet, yurt, özgürlük, dil kavramları Türk aydınını da ayaklandırmıştır. Onlar da düşüncelerini gazete ve dergilerde yazarak yayımlayarak ifade etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun her türlü imtiyazı azınlıklara vermesine rağmen, azınlıklar - yıkılmaya yüz tutmuş- imparatorluğu samimi bulmamış ve Osmanlı’nın yaptıkları imtiyazlar onları daha da kışkırtmıştır. Türk aydınlar da Osmanlı’nın yapısı gereği artık birbirinden farklı kültür ve değerlere, en önemlisi dile sahip toplumların bir arada tutulamayacağına farkında oldukları için kendilerine bir yol çizmişlerdir. Türklerin kaderlerini kendilerinin yazması gerektiğini, Büyük Türk Birliği’nin kurulabileceğini hayal etmişlerdir. Fakat Türkler bastırılmış dillerini, araştırılmaya muhtaç tarihlerini yeniden canlandırmalıydılar. Türk dilinin üzerinde çalışılması, araştırılması, dil bilgisinin, sözcüklerin toparlanması gerekli idi.”⁴⁰ İşte bu çalışmaları “Ziya Gökalp, Necip Asım, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi önemli aydınlar Türkçülük kavramının içini dolduracak tarih, dil ve kültür araştırmaları yapmışlar, Türklerin tarihsel köklerini ve ulus olarak özelliklerini ortaya koymaya çalışmışlardır.”⁴¹

Yukarıda kısaca bahsettiğim Osmanlıcılık ve Türkçülük fikir hareketleriyle dilin, yaşanan dönemdeki siyasi olayların etkisi altında kaldığı çıkarımını yapabiliriz.

---

³⁹ YETİM, a.g.m, s.78.

⁴⁰ Bkz. ARI, Kemal, **Türk Devrim Tarihi I – Temelleri, Gelişimi ve Oluşumu, (TDT I)** İzmir, Zeus Kitabevi yay, 2010, ss.185–187.

⁴¹ ARI, a.g.e: **(TDT I)**, ss.186–187.

Bununla birlikte Türkçülük akımı, bundan sonraki dönemlerde değerini koruyacak ve Türkçeyi de bu doğrultuda değerli kılacaktır.

Cumhuriyet döneminden önce, Tanzimat'ta Osmanlıca'yı sadeleştirme ve Türkçeye dönme gibi bir yönelme eğilimi kendisini göstermiştir; fakat bununla beraber konuşma ve yazı dilinin birleşmesi pek mümkün olmamıştır. Süslü anlatımda yazılar ve halkın anlayabileceği sade yazılar hep çelişki içerisinde eserlerde, gazete, dergilerde kendisini göstermiştir. Servet-i Fünuncular, Türk dilini sadeleştirmek yerine daha da karmaşık bir yapı haline getirmişlerdir. Tanzimat dönemi yazarları, Batı'nın etkisinde kalarak tiyatro, makale, anı gibi çeşitli türde eserler meydana getirmişlerdir. Divan edebiyatından farklı olarak halk için eserler ortaya konulmalı görüşünü savunmuşlardır. Halk için bir şeyler ortaya koymak istediklerinden bunun bir sonucu olarak dilde sadeleşme yoluna gitmişlerdir. Konuşma dilinin yazı dili haline gelmesini arzu etmişlerdir. Bir yenileşme çabası içine girmişlerdir; fakat düşündükleri gibi sade bir dil ortaya koyamamışlardır, eski tarzlarında kalmışlar, yeni düşüncelerini de eski anlatımlarıyla ifade etmişlerdir.

“1876 yılı I.Meşrutiyet dönemi anayasasının 18.maddesinde resmi dilin Türkçe olduğu ve devlete hizmet edecek olan kimselerin de Türkçe bilmesinin mecbur olduğu belirtilmiştir. 1894 yılında yayınlanan resmi bir emirle imparatorluk dâhilindeki bütün okullarda –mahalli ve yabancı okullar da dâhil- Türkçe öğretim yapılması zorunlu tutulmuştur. I.Meşrutiyet anayasasında kabul edilen kanun aynı şekilde II. Meşrutiyetin anayasasında da aynı şekle alınmıştır. 1921 anayasasında devlet dilinden söz edilmemiş ancak 1924 anayasasında kanunun 2.maddesi olarak Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçedir, ibaresi eklenmiştir.”⁴²

---

⁴² Akt. SAĞOL, a.g.m, s.508.

I.Meşrutiyet döneminde dildeki karmaşa devam etmektedir ve dil tartışmaları sürmektedir. Dönemin aydınlarından “Hacı İbrahim Efendi, Osmanlı deyiminin bir devlet adı olmasının dışında bir dilin de adı olduğu görüşünü savunmuş ve Osmanlıca’yı iyi bilmek için Arapça öğrenilmesi gerektiğini belirterek Arapça öğretilmesinin yaygınlaştırılmasını istemiştir.”⁴³ Buna karşı “Ziya Paşa ise, halkın resmi dili anlayamadığını, Arapça ve Farsçanın aşırı biçimde kullanılmasının yersizliğini belirterek açık ve kolay anlaşılır dilin taşrada ve İstanbul halkı arasında yaşadığına dikkatleri çekiyor.”⁴⁴

II. Meşrutiyet döneminde de dil çalışmaları ve tartışmaları devam etmektedir; fakat tartışılan konunun boyutu biraz daha farklılaşmıştır. Artık Türkçeyi nasıl kullanalım tartışma konusu olmuştur. Yani ne kadar Arapça, Farsça, yabancı kelime, ne kadar Türkçe kelime konuşmalı bunlar tartışılır olmuştur. Örneğin ilk başlarda Necip Asım’ın sonra da Ziya Gökalp’in temsilcisi olduğu bir grup, Türkçenin içerisinde Arapça ve Farsça gibi yabancı sözcüklerin kalabileceğini sadece Türkçenin sadeleştirilmesini savunmuşlardır. Buna karşın Şemsettin Sami ve onun gibi düşünenler ise, bütün yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarının bulunması ve sadece Türkçe sözcüklerin kullanılması gerektiğini savunmuşlardır. Şemsettin Sami bununla ilgili şu sözleri söylemiştir; “*Hepimiz yalnız Türkçe sözcükler arayıp bularak bugün alışılmış olan Arapça, Farsça ya da yabancı sözcükler yerine onları kullanmaya çalışmalıyız. Olanak bulunursa yabancı sözcükleri hiç kullanmamada birbirimizle yarışmalıyız.*”⁴⁵ Şemsettin Sami, Ziya Gökalp gibi Türkçeyi sadeleştirmenin ötesinde tasfiyeci bir anlayışla öz Türkçeyi kullanma gayesi içinde olmuştur.

---

⁴³ Akt. TURAN, a.g.e, s.14.

⁴⁴ Akt., A.g.y, a.g.e, s.14.

⁴⁵ Akt. A.g.y, a.g.e, s.15.

Meşrutiyet döneminde dil üzerinde tartışılan iki konu vardır; tasfiyecilik ve sade Türkçeciliktir. Tasfiyeciler, Türk diliyle kullanılan bütün yabancı kelimelerin dilden atılmasını, herkesin anlayabileceği ortak bir dilin olmasını savunmuşlardır, bu mümkün olmadığı için tasfiyecilik grubu olumlu bir netice elde edememiştir. Çünkü sadece Türkçe sözcüklerin geçeceği bir dil yaratmak mümkün değildir, zaten halk etkileşim sonucu birçok yabancı kelimeyi benimsemiş, kullanır olmuştur. Bununla beraber ırkçı bir düşünceyle öz Türkçe elde etmeye çalışmak, Türk dilinin zenginleşmesine de engel teşkil etmiş olacaktır. M. K. Atatürk'ün de istediği Türk dilini insanların kalbine ve beynine şuurla işlemek ve onu zenginleştirmektir. Bu nedenle Sade Türkçecilik, tasfiyeciliğe göre daha ılımlı yaklaşılabilecek ve mantık çerçevesine oturtulmuş bir düşüncedir. Çünkü amaç; anlam karmaşasını önlemek, tabiri daha sade bir şekilde ifade etmektir. Meşrutiyet döneminde bu sadeleştirme fikrinin kahramanları Yeni Lisancılar tabiriyle Ali Canip, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp olmuşlardır. Atatürk'ün dil politikasının gerçekleşmesinde önemli faaliyet sergilemişlerdir. 1911 yılından başlayarak Selanik'te Genç Kalemler adlı bir dergi çıkarmışlar ve Türk dilinde sadeliği savunmuşlardır. Onlara göre bir dil başka dillerden yabancı kelimeler barındırabilir, gerekli ise alabilir; fakat asla başka bir dilin dil bilgisini ya da gramerini kendi diline uyarlayamazdı. İşte bu nedenle Meşrutiyet döneminde dilde sadelik fikri benimsenmiştir. Talat Tekin kitabında bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Türkçe *gece* kelimesi varken Arapça *leyl* ve Farsça *şeb* kelimelerine ne lüzum vardı? Osmanlıcada *kitab* kelimesinin çokluk şekli Arap kuralına göre *kütüb*, *zabit* kelimesininki de Fars kuralına göre *zabitan* idi. Yabancı çokluk şekillerine Türkçenin ihtiyacı olmadığından *kütüb* yerine *kitaplar*, *zabitan* yerine de *zabitler* demek tutulacak en doğru yoldu. ...Mekteb kelimesinin Arapça çokluk şekli *mekatib* ile *askeri* sıfatının dışı şekli *askeriye* 'yi Fars kuralına göre birleştirerek *mekatib-i askeriye* demek Türkçeye

yabancı kural sokmaktan başka bir şey değildi...”⁴⁶ “Güzel ve zengin Türkçemiz üzerinde bilimsel çalışmalar yaparak daha düzgün ve anlaşılabilir türetmeler yapmak yerine bu şekilde uydurmayla zorlayarak yeni kelimeler türetmeye çalışmak çok anlamsızdır. Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından gerçekleştirilmiş olan dil devriminin de altındaki esas hedeflerden biri de Meşrutiyet’ten kalan sade Türkçeciliktir.”⁴⁷

II. Meşrutiyetten sonra edebiyat alanında bir hareketlenme görülmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminin getirdiği serbest, özgür düşünme ve tartışma ortamının olması sebebiyle edebiyat alanında gelişme sağlanmıştır. 1909 yılında İstanbul’da bir grup genç bir araya gelmiş ve Fecr-i Ati adıyla bir topluluk kurmuşlardır. Bu topluluk dil bakımından Servet-i Fünuncuların yolunu takip etmişlerdir. Fecr-i Ati dönemi milliyetçiliğin dilde ve edebiyatta ağır bastığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türkçecilik fikri benimsenmiştir. Fakat aralarında fikir birliğinin olmaması sebebiyle dağılmaları çabuk olmuştur.

Atatürk’e göre uygar, kültürlü bir toplum olabilmek okumak, yazmak, düşünmekten geçmektedir. Düşünmeyi de sağlamak için açık ve sade bir dil gereklidir. Fakat o dönem kullanılan Osmanlıca bütün toplumun anlayabileceği bir dil değildir. Halk ve Atatürk’ün tabiriyle münevverler yani aydınlar arasında bir uçurumun ve iletişim kopukluğunun olduğu tespit edilmiştir. Birbirini anlamayan bir toplumun düşünmesi, gelişmesi ve ilerlemesi de buna bağlı olarak mümkün değildir. Dil durağan bir kavram değildir. Bilimin ve teknolojinin de gelişimine bağlı olarak kendisini yenilemesi gereken bir unsurdur. Dilin sabit, değişmez olması mümkün değildir. Çağa

---

⁴⁶ TEKİN, Talat, **Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri**, Yay. Haz. YILMAZ, Emine-DEMİR, Nurettin, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2005, s.244.

⁴⁷ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, ss. 241–244.

uygun şekilde kavram ve terimlerin türetilmesi tabii ve dilin zenginleşmesi açısından da gereklidir.

“XIII. yüzyıldan başlayarak Anadolu ve çevresinde, ayrı bir yazı dili olarak kurulup gelişmiş olan Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl ortalarından XX. yüzyıla kadar uzanan dönemde, siyasi, sosyal ve kültürel şartlara bağlı olarak hayli yıpranmıştır. Zamanla halkın dilinden de kopan Türkçe, yalnızca sınırlı bir aydınlar topluluğunun anlayabileceği, üç dilin karışmasından oluşmuş melez bir yapma dil durumuna gelmiş, insanın kendi dilinin yazılarını okuyup anlayabilmesi, yüksek düzeyde özel bir eğitimi gerekli kılmıştır. Üstelik dilin adı bile Türkçe değildir.”⁴⁸

Türkçenin bu görünümünü J. P. Roux da şöyle ifade etmiştir: “*Türk dilini çok sayıda Arapça ya da Farsça sözcük ve kural istila etmiştir. Bu durum ince ama karanlık ve yapay bir tümce yapısı ortaya çıkarmıştır. Bu dil, halkın konuştuğu ve Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığı zaman yeniden yükselen ve Türkiye'nin bugünkü çağdaş dilinin temelinde yer alan dilden çok uzaktı...*”⁴⁹

“Dil İnkılâbı’nı doğuran ana sebep de, Osmanlı İmparatorluğu’nda milli bir dil anlayışının bulunmaması, Türk ulusu gibi Türk dilinin de yüzyıllar boyunca horlana horlana kendi benliğini yitirmiş olmasıdır. Çeşitli milletleri Osmanlılık bağı altında birleştirmeye çalışan karma bir devlet yapısına sahip olan Osmanlı Devleti gibi, dili de o devrin sosyal şartlarının ve kültür yapısının ereği olarak Osmanlıca dediğimiz Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş karma bir yapıya sahipti.”⁵⁰ Sınırları içindeki insanlara ne dilde ne de hissiyatta milli bir politika aşılayamadığı için bu durum Osmanlı Devleti’nin yok olmasına neden olmuştur, başka bir deyişle Osmanlı

---

⁴⁸ KORKMAZ, Zeynep, “Atatürk ve Türk Dili”, **Atatürk’ün ‘Dil Yazıları’ (Sözlük Çalışmaları)**, Yay. Haz. YILMAZ, Yasemin, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, 2011/3, s.3.

⁴⁹ Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.3.

⁵⁰ Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, ss.4–5.

Devleti'nin izlediği hoşgörü politikası ona pahalıya mal olmuş ve Osmanlı'nın sınırları içindeki milliyetçi azınlıkların ayaklanmaları gibi olumsuz hareketler sonucunda Osmanlının dağılması olarak karşısına çıkmıştır.

III. DİL POLİTİKASI

3.1. Dilin Devrim Niteliği

Cumhuriyet ilkesiyle temelini atmış olan Türkiye, kendisine çağdaş uygarlık seviyesinde bir vizyon edinmiş, laik, demokratik, tek ve bütün bir millet olma bilinciyle kurulmuş bir ülkedir. Osmanlı ülkesinden haricen yeni bir devlet ve toplum olma yolunda kendisine hedefler belirlemiştir. Zamanı ve sırası geldiğinde hedeflerini uygulamıştır. Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalardan biri de dil yeniliğidir.

“Dil devrimi denildiğinde ilk akla gelen bir dilin yabancı dillerin esaretinden kurtulması düşünülmektedir. Genel anlamda bakıldığında Dil devriminin yabancı dillerin etkisinden kurtulması ve dili özleştirerek kendini bulmasının sağlanması fikri ön plandadır. Fakat bunun yanında devrimin başka amaçları ve boyutları da vardır. Dilin ülkedeki siyasi bütünlüğü sağlaması, milletin zihninde kendi diline yönelik milli bilincin oluşturulması ve ona bağlanmasının sağlanması başka bir tabirle bunun millete mal edilmesi, o dilin toplumun bilimsel, kültürel, sanatsal bütün alanlardaki kavramları karşılaması ve tam bir anlatım-aktarım dili olması da önemlidir. Ayrıca o dildeki dilbilgisi kurallarını yerleştirmek, o dili zenginleştirmek, çağı yakalamış bir dil haline gelmesini sağlamak da bu hususlar arasındadır. Dil devrimlerinin amacı bu hususlara yöneliktir. Bütün gerçekleşen Dil devrimleri bu hususlar nedeniyle ortaya çıkmıştır denilebilir.”⁵¹

Dil reformu ya da dil devrimi de denilebilir, sadece Türkçeyi yabancı kelimelerin tehlikesinden korumak gibi küçük bir yenilik değildir. Amaç daha önemli ve geniş kapsamlıdır. Atatürk 1930 yılında, “Ülkesini yüksek bağımsızlığını korumasını

---

⁵¹ Bkz. ÖNEN, Yaşar, *Alman Dil Devriminin Ana İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.18, S.1-2, 1960, s.139.

bilen Türk ulusu dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”⁵² demiştir; fakat bu sadece amaçlardan bir tanesidir. Dil devrimi, halk ile aydın kesim arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak, toplumda bütün bir ulus bilinci uyandırmak, Türk dilini zenginleştirmek, tanımak, Türk diline sahip çıkmak gibi birçok amaçla yapılmıştır.

“Devrim, var olan eskimiş kurum ve kavramların yıkılarak, yerine daha çağdaş kurum, kavram ve simgelerin kurulması ve yerleştirilmesi demektir.”⁵³ “...Her devrimin bir amacı vardır. Örneğin Fransız Devrimi, bir ulus cumhuriyeti amaçlamıştı. 1917 Bolşevik Devrimi, Proletarya egemenliğine dayanan bir düzeni ve komünizmi gerçekleştirmeyi hedeflemişti. Türk Devrimi de Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmayı amaçlar. Burada kastedilen Çağdaş Uygarlık, Rönesans ve Reform dönemlerinden sonra batı dünyasının rasyonalizmi ve pozitvizmi temel prensip olarak yarattığı uygarlık dünyasının akılcılığı ve yaşam biçimidir.”⁵⁴

Atatürk’ün dil alanında yaptığı, aynı ülkede yaşayan fakat birbirini anlamayan insanların oluşturduğu bir toplum haline gelen Türk milletinin, eski Osmanlıca’yı bırakıp, yerine çağdaş Batı’nın Latin harflerinden alınarak oluşturulan yeni Türk alfabesiyle birlikte tabii Türkçeyi kullanması, bu bağlamda devrim niteliği taşımaktadır.

Devrim kavramı, bir anda olan bir değişikliği ifade eder ki dil devrimi üzerinde bir yorum gerekirse bu olay da biranda gerçekleştirilmesi bakımından bir devrim niteliği taşımaktadır. Ayrıca dillere mutlaka net bir müdahale gereklidir ki bu durumun haklı gerekçesini Fahir İz şu şekilde ifade etmiştir; “*Hiçbir dil kendi haline bırakılırsa gelişmez. Yazı dilini kurup geliştirenler; yazarlar, sanatçılar ve aydınlardır. İtalyan yazı dilini ünlü Dante, Alman yazı dilini Martin Luther kurmuş ve büyük yazarlar*

---

⁵² ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, “Atatürk’ün Dil Devrimi ve Sonrası”, **Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim**, Der. GÜNGÖR, Nazife, Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2007, s.24.

⁵³ ARI Kemal, **Atatürk ve Aydınlanma ‘Düşünsel Temelleri ve Gelişimi’ (A. ve A.)**, İzmir, Yakın Kitabevi yay, 2009, s.118.

⁵⁴ ARI, a.g.e, s.121.

*geliştirmiştir. Macar, Fin, Norveç yazı dillerinin kurulmasına resmi kurumlar, yazarlar önyak olmuşlardır. İrlanda'nın yerli dili ve İsrail'de İbrani dili bu yöntemle diriltirmiştir.*⁵⁵

Devrim kavramı, gelişmeyi engelleyen eskiyi terk etmek, yeniyi bulmak, yeniye yönelmektir. Türk milleti olarak Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra, toplum içinde bir ayırım ortaya çıkaran, anlaşılması ve öğrenilmesi zor olan Osmanlıca'yı bırakıp Türk dilini kullanmak bir devrimdir. Atatürk her anlamda Batıyı gözlemlediği gibi dil konusunda da Batıya yönelmiştir. Batıdaki sosyal, bilimsel gelişmeleri yakından takip etmiş ve Türk milletini ilmen, fikren geliştirmeyi amaç edinmiştir. Fakat Atatürk, özellikle bilimsel alanda gelişmenin ehemmiyetinin farkındalığı ile dilde ciddi anlamda düzenleme yapma gereği duymuştur. Türkiye'nin her alanda gelişimini sağlaması için Osmanlıcanın engel teşkil ettiği varlığını ortadan kaldırmıştır. Bu sayede Türkçenin sadeliği ve zenginliği ortaya çıkarılmış, bilimsel düşünen insanları çoğaltmayı hedeflemiştir.

Bir ülkenin çağdaşlaşması, ileri bir ülke haline gelmesi, okumuş aydın insanların varlığına bağlıdır. Fakat Osmanlıca dili buna engel teşkil etmektedir. Osmanlıca zor bir dildir ve eğer siz içinde yaşadığınız toplumdaki uzak, saray içinde bir dil geliştirmişseniz, o toplumun sizi bir adım ileriye götürmesini bekleyemezsiniz. Osmanlı Devleti'nde çok ayrı dillerin var olması, toplumdaki bütünleşmeyi engellemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda okuma yazma oranı çok düşüktü. Bir toplum için okur-yazar olmak önemli ve gereklidir. İnsan dil ile düşünür ve konuşur. Buna bağlı olarak aydın kesim ve halk arasında müthiş bir iletişim sorunu da bulunmaktadır.

---

⁵⁵ İZ, a.g.e, s.1826.

Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün dil üzerindeki çabası konusunda şöyle söylemiştir; “Atatürk denemeden ürkmeyen, onun bütün risklerini göze alan bir lider idi. Öz bir dil denemesinde son neticeyi alıncaya kadar bu teze inanmış ve bağlanmış izlenimi verecek, en acayip kelimeleri meclis kürsüsünde kullanmaktan çekinmeyecektir.”⁵⁶ Atatürk ilk başta dilde hakiki devrimi yapmak istemiştir; fakat Türkçeyi devrim niteliğinde kökten değiştirmesi mümkün değildir. Yine de bunu denemekten geri durmamış, saf Türkçeyi kullanma hevesi ile çeşitli yerlerdeki konuşmalarında öz Türkçeyi kullanmıştır.

Talat Tekin'e göre, “Atatürk Türkçeye bilim alanında terimler kazandırması yönünden dilde devrim yapmıştır. Şöyle ki, kullanılan iki dil Arapça ve Farsça olduğu için terimler de buna bağlı olarak Arapça ve Farsça olmuştur. Örneğin *dik aç* kavramı Arapça *zaviye* ve *kaim* kelimelerinin Fars kurallarına göre düzenlenerek *zaviye-i kaim*, *çokyüzlü* ye Arap kelimeleri ve Arap kurallarıyla *zû-kesîr-ül-vücûh*, *iç ters açılar* a Arapça kelimeler Fars kurallarına göre düzenlenerek *zâviyetan-ı mütekabiletân-ı dâhiletân* denmiştir. Milli dil ilkesine aykırı olarak bütün bilim dallarında Arapça ve Farsça terimler kullanılmıştır. Fakat dil devrimiyle bütün yabancı dildeki terimler sözlükten silinmiştir.”⁵⁷

Dilde yenileşmenin nasıl olacağı her zaman tartışma konusu olmuştur. Dilin düzenlenmesi, geliştirilmesi, zenginleştirilmesi konusunda hem fikir olan aydınlar arasında tartışmalar iki boyutta kendisini göstermiştir. Dilin ya zamanla kendi halinde gelişip, düzeleceği ya da birilerinin müdahili şeklinde onu ivedi olarak düzenleyebileceğidir. Dilin zaman içerisinde kendi halinde seyrederek düzelmesi gerektiğini düşünen ve savunanlardan biri Necip Asım'dır. Necip Asım da diğer savunucular gibi, halk arasında alışılmış yabancı sözcüklerin hangi dilde olursa olsun

⁵⁶ TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.248

⁵⁷ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s. 254.

kalması, Arapça ve Farsça gramer kurallarından vazgeçilmesi gerektiğini ve eski Türkçeden yararlanarak dilin özleşmesi ve ulusallaşmasını kendince doğru bulmuştur. Fakat öte taraftan başlarında Ali Suavi'nin bulunduğu devrimci zihniyet, evrimcilere karşı çıkmıştır. Çünkü Batı dillerinin seviyesine gelmek için dili evrim sürecine bırakmak, tamamen yanlış olurdu. Onlar dilin bir an önce düzenlenmesi, gramerinin belirlenmesi, sözcük araştırmalarının yapılması ve bunun için de öz Türkçeden yararlanılması fikrindeydiler. Hatta bu nedenle onlar Tasfiyeciler tabiriyle anılmışlardır. Atatürk, yapılan kurultaylarda - burası önemlidir- hem evrimci hem de devrimci fikirde olanların bildirimlerini dikkate almıştır, her iki görüşteki aydınlara da saygı duymuştur.⁵⁸

'Dil devrimi' nitelemesi doğru bir nitelemedir; çünkü Zeynep Korkmaz'ın da belirttiği gibi; "Türk Dil Devrimi, bir fantazi olarak ileri sürülen görüşlerin yahut özel isteklerin gerçekleştirilmesi amacına dayanan bir girişim değildir. Tıpkı öteki devrimlerimizde olduğu gibi, millî ve sosyal ihtiyaçlardan doğmuş bir atılımdır, tarihî bir gereğin ifadesidir."⁵⁹

3.2. Dil Devriminin Amaç ve Aşamaları

Atatürk "*Ülkesini istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.*" sözüyle dil devriminin amacını göstermiştir. Fakat daha genel bir görüntü vermek gerekirse; Cumhuriyet'in ilanından itibaren Din İnkılâbı sürecinde 1932 yılına kadar geçen süre zarfında birçok hedef planlanmış ve uygulamaya konmuştur. 1923–1932 yılları arasındaki Dil İnkılâbı sürecini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. "Arapça, Farsça derslerinin öğretimden kaldırılarak yeni kelime gereksinimi için bu dillere başvurmak yolunun kapatılması,

⁵⁸ Bkz. TURAN, a.g.e, ss. 48–51.

⁵⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Dilde 'Doğal Gelişme' Ve 'Devrim' Açısından Türk Dil Devrimi*, s.100. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/zeynep_korkmaz_dil_devrimi.pdf

2. Dil İnkılâbını milli eğitim temeline oturtacak yazı devriminin yapılması
3. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Bugünkü Türk Dil Kurumu) kurularak Türk Dil çalışmalarına başlanması,
4. Türk Dili konusundaki çalışmaları bilim temeline oturtacak tedbirlerin alınması,
5. 3 Mart 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin birleştirilmesi) Kanunu,
6. 26 Aralık 1925'te İslam takvimi yerine uluslar arası takvim ve saat ölçülerinin getirilmesi,
7. 20 Mayıs 1928'de Arap harfli rakamlar yerine Latin esaslı uluslar arası rakamların kabulü ve
8. 1927 yılında Atatürk tarafından Harf İnkılâbı ile ilgili fikir çalışmalarının yapılması, Dil İnkılâbına öncülük eden uygulamalardır.”⁶⁰

“Atatürk’ün, gerçekleştirdiği bütün devrimler bir kanuna bağlanmış ve anayasaya eklenmiş, bir yasa ile yürürlüğe konmuştur. Örneğin Atatürk, Türk alfabesinin kabulünü yasa haline getirmiştir ve uygulamanın daha kolay gerçekleşmesini sağlamıştır. Fakat Türkçe için herhangi bir yasa çıkarma yoluna gidilmemiştir. Çünkü Türkçe ya da daha genel bir tabirle dil, sadece insanların konuştuğu bir araç değil, aynı zamanda bir sözcük sorunu, dilbilgisi sorunu ve yazım sorunudur. Atatürk’te bu nedenle çözülmesi gereken dil sorunu ancak halkın katkısıyla sonuca varabilir düşüncesi vardır. Ayrıca dil çalışmaları için akademi mi yoksa özel bir kurum mu gerekli henüz karar verilmiş değildir.

Türk dili için gerekli çalışmaların yapılabilmesi babında ciddi bir akademinin kurulması daha önce Tanzimat Dönemi’nde söz konusu olmuştur, 15 Nisan 1851 yılında Encümen-i Daniş adıyla, Fransız Akademisi örnek alınarak, ilk Dil ve Yazın

---

⁶⁰ KORKMAZ, a.g.m, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ, ss.3-4.

Akademisi olarak kurulmuştur. İlk toplantısını da 3 ay sonra 18 Temmuz 1851 tarihinde gerçekleştirmiştir.

Bir süre çalışmalar yapan Encümen-i Daniş, üyeler arasındaki fikir anlaşmazlıkları, alan yetersizlikleri ve siyasi sebeplerden ötürü pek fazla varlık gösterememiştir.”⁶¹ “Bu kurumda Cevdet ve Fuat Paşa’nın birlikte hazırladıkları *Kavaid-i Osmaniye* adlı dilbilgisi kitabı dikkat çekmektedir. Ayrıca Cevdet Paşa’nın da *Tarih-i Cevdet* adıyla bir tarih kitabı yazdığı bilinmektedir.

Encümen-i Daniş’in ‘Kuruluşunda Sadrazam Mustafa Reşit Paşa önemli rol üstlenmiştir. Abdülmecit döneminde kurulmasına karar verilmiş olan Encümen-i Daniş’in kurulma amacı, temelde yeni açılacak olan Darülfünun için kitap hazırlamak diye bilinmektedir. “İlk etapta Darülfünun’a kitap hazırlamak için oluşturulan Encümen-i Daniş’in yerine getirmesi öngörülen yalnızca bununla sınırlı değildir.”⁶² “Encümen’in görevleri hususunda dönemin devlet raporları incelenmiş ve su dört ana unsurun mevcut olduğu belirlenmiştir:

1. “Devamlı gelişmekte olan ilim ve fikir cereyanlarını takip etmek suretiyle ileride kurulacak üniversite (Darülfünun)’de okutulmak üzere telif ve Arapça, Farsça ve Batı dillerinde yazılmış mühim eserleri tercüme etmek.
2. Fenler ve sanayiye dair yazılacak kitapların herkesin anlayabileceği bir dille telif ve tercümelerini gerçekleştirmek. Halkın cehaletinin giderilmesi ve genel eğitimi için faydalı olacak eserleri de yine onların anlayabilecekleri sade bir üslupla telif ve tercüme etmek. (...)
3. Türkçede çeşitli fenlere dair ihtiyaç duyulan eserlerin çoğalmasını sağlamak.

---

⁶¹ Bkz. TURAN, a.g.e, ss.36–38.

⁶² Akt. ARSLAN, Fatih, *Encümen-i Dâniş Ve Osmanlı Aydınlanması*, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.6, S.11, 2009, s.430.

4. Son olarak, Encümen'in kuruluş gayelerinden birinin de; 'Lisan-ı Türkî'nin ilerlemesine hizmet etmek'.”⁶³

“Encümen-i Daniş'in çalışma programına özellikle yer verme gereği duymaktayım. Çünkü burada dikkat edilirse Türkçe için verilmiş bir emek söz konusudur. Halkın cehaletini giderecek, ilim ve irfanını yükseltecek tedbirlerdir bütün bu çalışmalar. Ayrıca Türkçenin de gelişmesi için kurulmuş bir akademidir, Encümen-i Daniş. O dönem yaptığı icraatlarla değerlidir, her ne kadar sadece belli iki kitabın çıktığı söz konusu edilerek eleştirilse de, Türkçe adına yapılmaya çalışılan bir hizmet olarak önemlidir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, Fatih Arslan'ın belirttiğine göre; Encümen-i Daniş'in faaliyetlerinde pek fazla başarı ve devamlılık gösterememesinin nedenlerinin genel olarak siyaset olduğudur.”⁶⁴

Taceddin Kayaoğlu, Encümen-i Daniş'in önemini üç madde halinde sıralamıştır;

1. “Tanzimat döneminde yerleşen eğitimdeki ikiliğe karşı, bütün maarif alanını birleştirme ve ilmi araştırma zihniyetinin memlekete sokulma gereğini ortaya koyan Encümen-i Daniş; 'her şeyden önce, maarif alanında sekli yeniliklerin alanında, esasta, düşünce, anlayış, program ve öğretimde de yenilik yapma düşüncesini getirmiştir' denilebilir.
2. Osmanlı Tarih Cemiyeti, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi müesseseler, Encümen-i Daniş gibi bir akademi hüviyetine sahip olmasalar bile Encümen bunların kurulmalarında bir 'model' teşkil etmiştir.
3. Türk maarif ve irfanının bütünleşmesi ve terakkisi yolunda atılmış bir adım olan Encümen, şekilde ve özde ortaya koyduğu yenilikler çerçevesinde

---

⁶³ ARSLAN, a.g.m, s.430.

⁶⁴ Bkz. ARSLAN, a.g.e, s.434.

müesseseseleşmenin önemini ortaya koymuş ve gelecek adına geniş bir ufuk açmıştır”⁶⁵

“Üyelerin sayısı belli değildir, kimi kaynaklarda 30’u geçmez diye belirtilirken kimi kaynaklarda 40 olarak verilmiştir. Üyelerin bir bilim dalında uzman olması ve bir yabancı dil bilmesi şartı aranmıştır. Asil üyelerle birlikte bir de Onur üyeleri bu kurumda yer almaktadır. Örneğin Rum, Ermeni, Arap bilginleri, İngiliz Doğubilimci Redhouse, Avusturyalı tarihçi Hummer, Fransız Doğubilimci Bianchi gibi ünlü bilim insanları bu kurumda çalışmalar yapmışlardır. Encümen-i Daniş’in ne zaman sona erdiği belli değildir, sadece Osmanlı Salnamelerinde 1862 yılından sonra kayıtları bulunmamaktadır.”⁶⁶

M. K. Atatürk dil devrimi sürecine Harf İnkılâbı’nı gerçekleştirerek girmiştir. “20 Mayıs 1928 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı’ndan Başbakanlığa sunulan bir yazı ile ‘*lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkân-ı tatbikini düşünmek üzere bir heyetin teşkilinin muvafık görülmekte olduğu*’ bildirilir ve teklif 23 Mayıs’ta Bakanlar Kurulu’nda onaylanır. Atatürk gerekli hazırlıklar için talimat verir ve böylece Haziran başında sadece alfabeyle uğraşacak olsa da ilk ‘Dil Encümeni’ kurulmuş olur.”⁶⁷

“...Bu komisyon; üçü milletvekili (Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup Kadri), üçü eğitim yüksek memuru (Mehmet Emin Erişingil, İhsan Sungu, Avni Başman), üçü de uzman (Ragıp Hulusi Özden, İbrahim Grandi, Ahmet Cevat Emre) olmak üzere 9 üyeden oluşuyordu. Daha sonra Fazıl Ahmet, İbrahim Necmi, Ahmet Rasim, Celal Sahir ve İsmail Hikmet’in katılmasıyla komisyonun üye sayısı 14’e çıkmıştır. Bu komisyon Fransız, İngiliz, Alman, Macar gibi birçok milletlerin alfabelerini

⁶⁵ Akt. ARSLAN, a.g.e, s.435–436.

⁶⁶ Bkz. Akt. EVLİYAOĞLU, İlhan, *Encümen-i Daniş*, **Maya Dergisi**, S: 240, Nisan-Haziran 2006.

⁶⁷ Akt. ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Atatürk ve Dil*, **Tuna Boyu Fikir-Sanat-Kültür-Edebiyat Dergisi**, S:10, Yıl:2, Ağustos 2001, s.23.

inceledikten sonra, 26 Haziran'da Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır. Komisyon, iki rapor hazırlamıştır: Birisi "Gramer Hakkında Rapor", diğeri ise "Elifba Raporu"dur. "Elifba Raporu", Ağustos 1928'de, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur. Bu rapor, Yeni Türk alfabesi konusunda ilk resmi ve bilimsel rapor özelliğini taşımaktadır.”⁶⁸

“Temmuz ayının sonlarına doğru, Falih Rıfkı, Mehmet Emin ve Ahmet Cevat, Dolmabahçe Sarayı'na gelerek, Mustafa Kemal Paşa'ya alfabe raporunu sunmuşlardır. Atatürk, yeni yazıyı uzun uzun inceledikten sonra, Falih Rıfkı'ya “Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?” diye sormuş, Falih Rıfkı da biri uzun diğeri kısa iki türlü yol olduğunu söylemiştir. Atatürk, fazla uzun müddetli olan fikri uygun bulmamış ve “Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz” demiştir. Atatürk doğru zamanın geldiğini ve hiçbir tutarsızlığa yer vermeyecek şekilde net olarak alfabe değişikliğinin gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir.”⁶⁹

Atatürk dil yeniliğine karşı olanlara, dildeki çalışmaların Türk dilini daralttığını düşünenlere; “*Dil Devriminin amacı, Türk dilinin kısırlaştırılması değil, genişletilmesidir.*”⁷⁰ cevabını vermiştir. Zaten dildeki yenilik sadece yabancı sözcükleri dilden çıkarma çalışması değildir, aynı zamanda Türk dilini özleştirme yani daha sade ve duru hal getirme eylemidir.

Atatürk dil yeniliğini yaparken hedeflediği önemli bir husus vardı. Toplumu birleştirmek, bütünleştirmek ve Türk kimliğini ön plana çıkarmaktı. Bunu şu sözlerinden daha açık anlayabiliriz:

“*Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissini gelişmesinde başlıca etkidir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter*

---

⁶⁸ Akt. TONGUL, a.g.m, s.120.

⁶⁹ Bkz. Akt. TONGUL, a.g.m, ss.120–121.

⁷⁰ Akt. ÖZGÜ, Melahat, **Atatürk'ün Dil anlayışı**, X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963'ten ayırması, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964, s.95.

ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”⁷¹ Mustafa Kemal Atatürk, Türklük duygusunun gelişmesi için dil üzerine gidilmesi, toplumda milli duyguların uyanması için milli bir dilin var olması gerektiğini dile getirmiştir.

Atatürk’ün Dil Yeniliği ile ulaşmak istediği hedefleri şu şekilde belirtmek mümkündür:

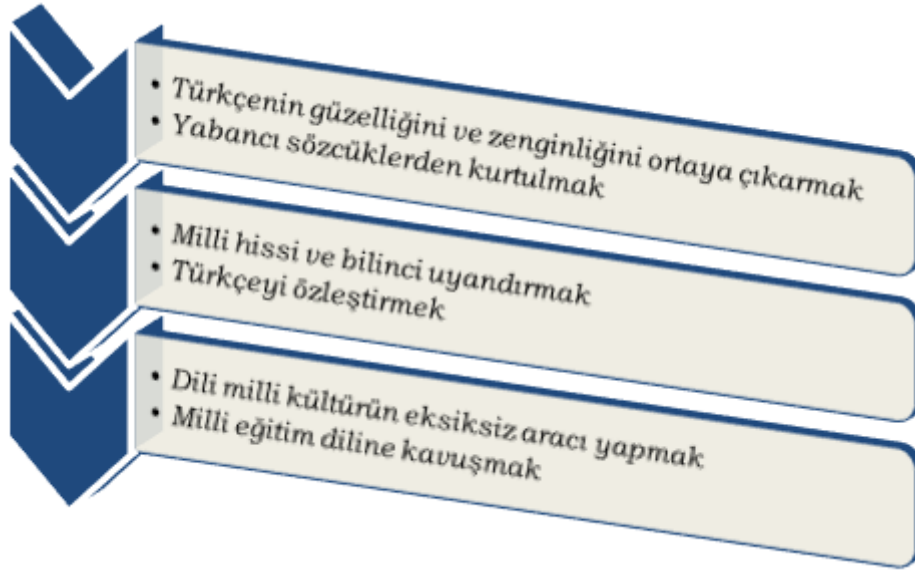
1. “Dilimizi Osmanlıcanın Türkçeye zarar veren pürüzlerinden ayıklamak; yazı dilinden, Türkçeye yabancı kalmış olan unsurları atmak,
2. Aydınların dili ile halkın dili; konuşma dili ile yazı dili arasındaki Osmanlıca dolayısıyla ortaya çıkmış olan açıklığı kapatarak, dile millet varlığı içinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırmak,
3. Türk diline kendi yapı ve işleyiş özelliklerine uygun milli bir gelişme yolu çizebilmek,
4. Türkiye Cumhuriyeti’nde öğretim birliğine paralel olarak eğitimi millileştirmek ve öğretimi milli terbiyenin gerekli kıldığı bir milli eğitim diline kavuşturabilmek,
5. Türkçenin güzellik ve zenginliklerini ortaya koyabilmek, onu dünya dilleri arasındaki değerine yaraşır bir düzeye çıkarabilmek için, dilimizi bir bilim kolu olarak ele almak ve üzerinde kaynaklarına inen derinlemesine araştırma ve incelemeler yapmak,
6. Dile, kelime türetme olanakları bakımından işlerlik kazandırarak Türkçeyi milli kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı yapabilmek; uzun vadede çağdaş

---

⁷¹ ALTAN, a.g.m, s.53.

medeniyet düzenin gerekli kıldığı kelime ve kavramları karşılayabilecek işlek ve zengin bir kültür dili durumuna getirebilmektir.⁷²

Şekil 1: Dil Devriminin Amaçları

Türk Dilini bu hedeflere götürebilmek için öncelikle var olan sözcükleri, deyimleri, terimleri toplamak onlar üzerinde çalışmak gerekiyordu. Bu nedenle 19 Şubat 1933 tarihinde derleme ve tarama faaliyetlerine başlanmıştır. M.K. Atatürk her daim dil çalışmalarının başında bulunmuş, yabancı sözcüklerin kökenlerinin hazırlandığı kitapları kendisine kaynak edinmiştir, Türkçeye yeni kelimeler kazandırma, türetme yönündeki faaliyetleri bizzat kendisi üstlenmiştir.

3.3. Dil Reformunun Önemi

Dil devrimi, sadece dili Türkçeleştirme değildir, aynı zamanda dili çağcılaştırma, modernize etme, günümüz dünyasına uyumsatma çalışmasıdır. Türk dil devrimi bütün Türk halkı için parlak bir gelecek ortaya koymuştur. Çünkü Türk halkı Kurtuluş Savaşı gibi büyük bir savaştan harap ve bitap bir şekilde çıkmıştır, halk

⁷² KORKMAZ, a.g.m, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ, s.6.

yoksuldu. Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni bir devlet, yeni kurumlar kurma inşasına başlanmıştır; fakat bunun yanında bu kurumların başında duracak, daha genel bir ifade binlerce kan dökülerek alınmış bu vatana sahip çıkacak, onu yönetecek okumuş, bilgili, kültürlü, çağdaş bir kitle gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma yazma oranı ciddi anlamda düşüktür. Böyle bir durumda cehalet ve onun doğurduğu taassup her yanı kaplar. Halkın okumayı yazmayı öğrenmesi, kendisini yetiştirmesi son derece önem arz etmektedir. Okumayan bir toplum kılıçları ne kadar keskin ve bilekleri ne kadar kuvvetli olursa olsun, yok olmaya mahkûmdur. Geçmişe kıyasla daha çok okuma ve araştırmaya ihtiyacımız olduğu günler içerisindeyiz, zira bilgi ve teknoloji çağındayız. Atatürk, ülkesini çağdaş milletler seviyesine taşımak istediği gibi Türkçe dilini de çağdaş ülkelerin seviyesine getirmeyi gaye edinmiştir. Bu nedenle birbirine bağlı planladığı devrimlerini zamana yayarak ve sıraya koyarak gerçekleştirmiştir. Dil devrimi yukarıda belirttiğim gibi Türk halkı için adeta aydınlanma hareketi olmuştur. En temelde şunu söyleyebiliriz ki, Türk halkı anlamadığı Arapçadan kurtulmuş, Atatürk'ün önderliğinde daha kolay öğrenebileceği kendi diline sahip çıkma yoluna gitmiştir. Osmanlı döneminde, Türkçeyi bırakıp, yapay karışık bir Osmanlıca ortaya koyup, Arapça ve Farsça sözcükleri kullanarak bir de bu dillerin gramerinden onlara göre faydalanıp, sonra da okuma yazma öğrenemeyen halk ve aydın dili ile halk dili ikilemini yaratmak ne derece doğrudur, tartışılır. Ayrıca Osmanlı döneminde Farsça dili sözcükleri de kullanılmış ve bunun yanında Arapça ve Farsça dilbilgisi kuralları da dilimizde kullanılmıştır. Osmanlı saray ve çevresi için ayrı bir dünya ayrı bir dil düzenlenmiş adeta. Osmanlı aydınlarının halkı anladığı yok, halkın da aydınları anladığı yok. Belli bir süre anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Türkçe kaba bir dil olarak tanımlanmış ve kullanılmamıştır. Dönemin aydınları, tarihçileri, edebiyatçıları vs. gazete ve dergi basımının ortaya çıkması ve gelişmesi ile bu sıkıntıyı hissetmişler ve gündeme

getirmişlerdir; fakat yaratılmış iki dil sorunundan memnun olmayan aydın kesim, bu durumu yine şikâyetçi oldukları yoldan giderek yani yapay Osmanlıca'yı kullanarak ifade etmişlerdir. Ya da şikâyetçi olanlar olduysa da bu yönde tepki gösteren kişiler pek fazla olmamış, gereken çalışmalar ciddi anlamda sürdürülememiştir veyahut yeterli gelmemiştir, diyebiliriz.

Dil devrimi, sadece Türkiye’de değil, dünyanın birçok ülkesinde yapılmıştır. Çeşitli nedenlerle dilde devrim yapma niyetleri ve neticeleri ortaya çıkmıştır. Kâmile İmer’in belirttiğine göre, genel olarak dil devrimlerinin çıkış noktaları birkaç türdür. Dil devriminin doğma sebeplerinden bir tanesi, dili onarma düşüncesi olmuştur. “Onarım düşüncesiyle başlatılan dil devrimi, dilin eski durumuyla yeni durumu arasında ortaya çıkmış olan büyük boşluğu doldurmak, birçok çağdaş kavramı anlatmaktan yoksun bulunan eski dil öğelerinin günün kavramlarını anlatabilecek duruma getirilmesini sağlamak düşüncesinden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir. Örneğin İsrail Dil Devrimi başlangıçta böyle bir noktadan çıkış yapmıştır. Kutsal Kitap’taki dilin günün, çağdaş dünyanın kavramlarını anlatabilecek biçimde geliştirilmesini amaçlamıştır. Başka bir dil devrimi gerekçesi, ülkedeki taşra dillerinden birini genel dil ve kültür dili durumuna getirme düşüncesinin doğmasıdır. Dilci Ivar Aasen’ın başlattığı Norveç Dil Devrimi ise, daha çok batı ve orta bölgelerde kullanılan Norveççenin genel dil ve kültür dili olarak kullanılmasını amaç edinmiştir. Üçüncü olarak da özleştirme gereksiniminden doğan dil devrimi uluslar arasındaki çeşitli ilişkiler sonucunda dile girmiş olan yabancı öğeleri dilden atma, bunların yerine dilin kendi sözcüklerinin kullanılmasını sağlamak düşüncesiyle gerçekleşme yolunu tutmaktadır. Bu tür dil devrimine örnek olarak Macar ve Alman Dil Devrimlerini gösterebiliriz.”⁷³

---

⁷³ **Atatürk’ün Yolunda Türk Dil Devrimi**, Topluçalışım 17–18 Ocak 1981 Bildiriler Toplugörüşmeler, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.151.

Dünya üzerinde birçok ülkede dil devrimi yapılmıştır. Diğer ülkelerin dil devrimlerine baktığınızda bir bağımsızlık, bir ulus bilinci oluşturma hareketi, bir özleşmeci politikayı mutlaka görmek mümkündür. Dil devrimi, sadece yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulma eylemi değil, aynı zamanda yeni bir dil yaratma politikasıdır da. Dünyadaki dil devrimlerine de bu anlamda bakmak, onları incelemek faydalı olacaktır. Örneğin Satı Erişen'in makalesinde belirttiğine göre, Macar Dil Devrimi bilinen en eski dil devrimidir. Macarca Latin ve Alman dillerinin etkisi altında kalmıştır. "1536'da, ilk Macarca dilbilgisi yazarı Sylvester János, ay adlarını ve dilbilgisi terimlerini yerlileştirmiştir. ...Macar Dil Devrimi, XVII. yüzyıl boyunca dildeki Latince ve Almanca öğelerin yerine -özellikle din ve bilim alanlarında- Macarca sözcükler koyma girişimi olarak sürmüş ve asıl XVIII. yüzyılın son çeyreğinde büyük hız kazanmıştır."⁷⁴ "Macar dil devrimine yönelik de tepkiler, karşıt görüşler kendisini göstermiştir; fakat başarılı bir neticeyle 1862 yılında ortaya Macar sözlüğü, 1872 yılında da Tarihsel Macar Sözlüğü çıkarılmıştır."⁷⁵

"İsrail Dil Devrimi'nde ise durum şöyledir; İsraililer tarih içinde yaşadıkları bölgeleri sıkça değiştirmek zorunda kalmışlardır. Ya gittikleri yerlerdeki kültürlerle kaynaşmış ya da orada kültürlerini devam ettirme çabasına girmişlerdir. 1948 yılında İsrail Yahudi Birliği kurulmasının ardından dillerini geliştirmek amacıyla devlet desteğini de alarak bir yasa çıkarmışlar, yapılan çalışmaların uygulanması ve yaygınlık kazanmasını sağlamaya çalışmışlardır.

İbranice uzun süredir kullanılmayan, ne yazma ne de konuşma dili olan ölü bir dil konumundayken İsraililer, kendilerinin dinsel dilleri de olan İbraniceyi tekrardan diriltmişler; uzun yıllardan beri kullanılmayan ölü dillerini onararak yenilemişler ve bu

---

⁷⁴ ERİŞEN, Satı, *Ulusal Bağımsızlık ve Dünyada Dil Devrimleri*, **Türk Dili Dergisi**, Sayı:337.

⁷⁵ Bkz. Akt. CUCUNEL, Hakan, *Türk Dil Devriminin Ulus Devlet Olma Sürecine Katkısı*, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2004, s. 82.

dili çağa uygun, gelişmiş, aynı zamanda İsrail için ulusal bir dil olarak yaratmışlardır. Söz varlığı oldukça dar olan İbranice için yeniden türetme ve yabancı sözcüklerden yararlanarak çevirme yoluna gitmişlerdir.”⁷⁶

“Almanca dili din, savaş ve barış gibi nedenlerden ötürü farklı dillerden etkilenmiştir. Daha sonra şehirciliğin gelişmesi burjuva hayatının oluşmaya başlamasıyla dil adına bölgesel yapılanmalar kendisini göstermiştir; fakat ülke içerisinde ortak bir dil yaratmak mümkün olmamıştır.

Almanca dilini geliştirme ve güzelleştirme konusu söz konusu olduğunda Martin Luther ismi dikkat çekmektedir. Martin Luther, İncil’i tercüme etmesiyle Almanca diline yeniden can vermiş, Almanca’nın kendi benliğine kavuşması için çaba göstermiş, zengin kültür ve edebiyat dili olması için imkân sağlamıştır. Luther’in bu başarısında Almanca diline dini kutsallık anlamı yüklemesinin de payı büyüktür. Çünkü Luther’e göre insan ancak dil vasıtasıyla Tanrı’yla karşı karşıya gelmektedir. Luther’in yarattığı dil, her alanda dilin ihtiyaçlarına karşılık verememiştir ve 17. yüzyıldan itibaren Almanca dili tekrar Latince’nin etkisi altına girmiştir.

Otuz Yıl Savaşları’ndan sonra Almanya, parçalanmış ülkelerini ancak dil ile bir araya getirebileceklerini düşünmüşlerdir. Almancada da Türkçedeki gibi imla, gramer düzenlemesine gidilmiş; fakat ağırlık olarak merkezde yabancı sözcüklerle savaşmak yer almıştır. Schottel, diğer Alman aydınların aksine ana dilde yazmayı ve konuşmayı tercih etmiştir. Schottel’in Alman dilini desteği sözde kalmamış, yabancı sözcüklere uygun Almanca karşılıklar bulmaya çalışmıştır. Schottel’in yanında Lessing, Wieland, Herder, Goethe, Schiller, Jean Paul, Hölderlin gibi birçok Alman aydınının ve devletin dil adına çalışmaları desteklemesi sayesinde Alman Dil Devrimi gerçekleşmiştir.”⁷⁷

⁷⁶ Bkz. ERİŞEN, a.g.m, s. ; CUCUNEL, a.g.t, ss. 79–81.

⁷⁷ Bkz. CUCUNEL, a.g.t, ss. 82–84; ÖNEN, a.g.m, ss. 139–155.

Alman Dil Devrimi, tıpkı Türk Dil Devrimi gibi halkın ve aydınların isteğiyle ve devletin de desteğiyle gerçekleşmiş bir devrimdir. Dil genel anlamda bir ülke için birleştirici ve bütünleştirici bir öğedir aynı zamanda. Almanlar ülkelerini dağılmaktan kurtarmak ve bir araya getirmek için en önemli etken olarak dili görmüşlerdir ki bir milletin bir araya gelmesi için önemli faktör tarih, din ve dildir.

Dr. Kamile İmer, Türk Dil Devrimi'ni; "...yerli sözcüklerin egemen olduğu bir kültür dili yaratılmasını kendisine çıkış noktası yapan dil devrimlerine örnek olarak gösterilebilir. Türk Dil devriminde özleştirme amacı büyük yer tutmaktadır. Kısaca, Türk Dil Devrimi her türlü kavramın dilin kendi öğeleriyle karşılanarak Türkçenin bir kültür dili durumuna getirilmesini amaç edinmiş ve bu yolda gerçekleştirilmiş özgün dil devrimi... Türk Dil Devrimi başlangıç noktası bakımından Türkçeyi özleştirmekten yola çıkmıştır. Ayrıca kullanılmakta olan dilin onarma amacının bulunması, tarama ve derleme yollarıyla dilin eski durumunda kullanılmış olan ve Anadolu ağızlarında yaşayan sözcüklerin toplanıp kullanıma sunulması nedeniyle Türk Dil Devrimi öteki türlerle de ilişkilidir..." olarak ifade etmiştir.⁷⁸ Türk Dil Devrimini gerçekleştirmede öncü olan Atatürk, dili sağlam temel üzerine oturtmuş, dilde hiçbir eksik, yanılı bırakmamıştır ki bunun neticelerini hala güzel Türkçemizi kullanmamızla ifade etmekte ve görmekteyiz. Yapılan çalışmalarla Türk dili zenginliği ortaya çıkarılmış ve bilinçle işlenmiş ve dünya dilleri arasındaki yerini almıştır.

---

⁷⁸ Topluçalışım, **1981 Bildiriler**, s.151-152.

IV. ATATÜRK VE DİL

4.1. Atatürk'ün Dil Konusundaki Düşünceleri

Mustafa Kemal Atatürk, her zaman dil üzerinde titiz bir çalışma yapılmasını arzu etmiştir; fakat dil için doğru zaman da önemlidir. Atatürk birçok kez dil reformunu gerçekleştirmek istediğini ifade etmiştir. Buna örnek vermek gerekirse; “I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Macar Türkologlarından J. Nemeth’in çıkardığı *Türkische Grammatik* adlı kitabında Türkçenin 3 çeşidinin bulunduğunu; birincisinin fasih Türkçe yani edebi ve resmi Türkçe, ikincisinin orta sınıf Türkçesi, üçüncüsünün ise kaba Türkçe yani halk, köylü Türkçesi olduğunu yazmıştır.”⁷⁹ M. K. Atatürk, bu kitapta geçen *kaba* tabirine çok kızmış ve bu algılamının neden olduğu Türk dilindeki bu farkların bir an önce kalkması, Türk aydınları ile halk arasında iki farklı konuşma ve yazı dilinin olmaması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Atatürk'ün Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmasında Türkçenin artık özüne dönmesi, diğer dillerin baskınlığından kurtulması ve kendisini bulması gerektiği hususunda, -onlara Muallime hanımlar yerine Muallim hanımlar diye seslenmiş- şunları söylemiştir; *‘İhtimal ki muallime demediğim için beni tahtie ediyorsunuz. Ben lisanımızda tâ-i te'nisi kullanmak zaruretinde olmadığımızı zannediyorum.’* Atatürk'ün yaptığı konuşmalarında dil yeniliği girişiminden açıkça bahsettiğini görüyoruz.

“Atatürk için 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı önemli bir dönemdir. Çünkü bu dönemde düşünceleri olgunlaşmaya başlamıştır. Osmanlı imparatorluğunun parçalanmasını engellemek ve imparatorluğu kurtarmak amacıyla o dönem ortaya atılan fikir akımlarından Türkçülük fikrini benimsemiş, dönemin yazarlarının Türkçülük ile

---

⁷⁹ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.244.

İlgili yazılarını dikkatle okumuş ve kurtuluşu bu fikir akımında görmüştür.”⁸⁰ Türkçülük fikrini, gerçekleştireceği inkılâplarında birleştirici etken olarak görmüştür. Dil İnkılâbı’nın temelinde de Türk milliyetçiliği ilkesi yatmaktadır. Yapılmak istenen, Türk milletini Türkçenin çatısı altında toplamak ve bir arada tutmak, tüm dünyaya Türkçe ile seslenmektir.

Atatürk, okul yıllarında da tarih, coğrafya gibi derslerle çok ilgilidir, dünya ve ülkesinin sorunlarını yakinen takip etmiştir. Gittiği askeri okulunda arkadaşları ile yaptığı sohbetlerden birinde, İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile yapılmış olan hürriyet hareketinin tamamlanması gerektiğini ve eksik kaldığını şu sözleriyle dile getirmiştir; “İnkılâbı ikmal etmek lâzımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım. O zaman için düşündüklerimi size anlatayim.”⁸¹ Atatürk, gerçek anlamda dehadır; zira kendisinin tarihi olayları değerlendirmesi, çok iyi analiz etmesi ve bu yaklaşımla gelecek konusunda çok başarılı tahminler yürütmesi, ortaya çıkabilecek sorunları bilmesi, iyi bir öngörüye sahip olması, onun gerçek bir deha olduğunu göstermektedir. Yaptığı birbirine bağlı devrimler bütünü de bu karakteristik özelliğine bağlamak gerekir.

“Atatürk’ün dil devrimi konusundaki düşünceleri de oldukça eskidir. Daha idadi sıralarında iken güzel yazı yazmağa karşı gösterdiği özentî ve memleket sorunlarına karşı duyduğu yakın ilgi hele ilk gençlik yıllarını Selanik ve İstanbul gibi düşünce ve yazı hayatının en işlek iki merkezinde geçirmiş olması, onun dil devrimindeki tasarısının hazırlık yılları sayılabilir. Namık Kemal’in idealist görüşleri, Türk Derneği’nin ve Genç Kalemlerin kendi ülkelerini dil getirmeğe çalışan yayımları, Mehmed Emin’in memleket sorunlarını dile getiren şiirleri ve son olarak Ziya

---

⁸⁰ Bkz. EROĞLU, Haldun, *Mustafa Kemal Atatürk’ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle İlgili Bazı Görüşler*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S: 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s.288.

⁸¹ Akt. KORKMAZ, Zeynep, *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., S:147, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s.34.

Gökalp'in etkisi, onun kafasında sezış ve nüve halinde bulunan belirtileri geliştirip olgunlaştırarak birer tasarı haline getirmiştir.”⁸²

Atatürk çocukluğundan beri devletin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, siyasi, ekonomi, coğrafya, tarih vs. konularında birçok kitap okumuştur. Vasıf Çınar Bey, Atatürk'e neden bu kadar okuduğunu sormuş Atatürk ise şöyle söylemiştir;

*“Ben çocukken çok yoksuldum. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydım, bu yaptıklarımın hiçbirisini yapamazdım.”*⁸³

Okumayı çok seven M. K. Atatürk, okuduğu kitapların yazarlarından, şairlerinden, aydınlardan da etkilenmiştir. Yerli ve yabancı birçok düşünür, yazar ve şair vardır onu etkileyen, bunlardan bazıları şunlardır; “Jean Jacques Rousseau, Montesque, Voltaire, Namık Kemal, Ziya Gökalp, şebbenderzade Ahmet Hilmi, Abdullah Cevdet, Ali Suavi, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul...”⁸⁴ “Ayrıca Kılıçzade Hakkı da Atatürk'ü etkileyen önemli kişiler arasındadır.

Kılıçzade Hakkı, hayal ettiği yeni Osmanlı'yı yazılarında betimlemiştir. Kılıçzade Hakkı, padişahın yetkilerinin sınırlı olması gerektiğini ve tek eşlilik kuralına uymalarını istemektedir. Ona göre, toplum gerçek anlamda Kur'an'ı öğrenerek dinini yaşayacak, kadın ve erkek ayırım yapmadan bütün toplum ata sporlarını; atıcılık, binicilik, güreş vb. yapacaktır. Türk halkı fabrika açacak ve kendi malını üretecektir. Kadınlar istedikleri gibi giyinmekte serbest olacaklar ve hak ettikleri saygıyı göreceklerdir. Evlenme usulü değişecek ve Avrupa medeniyeti bu konuda örnek alınacaktır. Tekke, zaviye ve medreseler kapatılacak ve tek bir eğitim sistemi altında yürütülecektir. Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kabul edilecektir. Kur'an ve hadisler

---

⁸² KORKMAZ, a.g.e, s.34.

⁸³ ARI, a.g.e: (A. ve A.), s.247.

⁸⁴ SİDDİKOğLU, Muharrem Günay, *Atatürk'ün Milliyetçilik Ve Türk -İşlâm Birliği Anlayışı*, <http://www.ortadogugazetesi.net/haber.php?id=12655>

Türkçeye tercüme edilecektir. Toplum dinini akli ve ruhuyla bir yaşayacaktır.”⁸⁵ Kılıçzade Hakkı'nın bu hayal ettiği şeyleri Atatürk yeri ve zamanı geldiğinde teker teker hayata geçirmiştir. Ancak yeni Osmanlı olarak değil, yeni Türkiye Cumhuriyeti olarak bu inkılâpları gerçekleştirmiştir.

“Atatürk, şairlerin yazdıkları şiirlerden de çok fazla etkilenmiştir ki bunlardan en ön planda olan Tevfik Fikret'in şiirleridir. Tevfik Fikret o dönem gençlik şairi olarak anılmaktadır. Atatürk, onun devrimci görüşlerinden oldukça beslenmiştir. Zamanı geldiğinde devrimlerini de gerçekleştirmiştir. Ayrıca Atatürk, ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine çıkaranların da gençler olacağını her zaman dile getirmiştir.”⁸⁶

“Atatürk'ün etkilendiği kişiler arasında yabancı düşünürler de vardır. Bunlardan Fransız Aydınlarından Jean Jacques Rousseau çok fazla ön plandadır. J. J. Rousseau'nun cumhuriyet fikri Atatürk'ü etkilemiştir. Egemenliğin sahibi padişah değil halk olmalıdır ve halk bu iktidarı kullanmalıdır. Ayrıca Rousseau ihtilalci de bir kişiliktir. Eğer kral halkını dinlemiyorsa yaptığı anlaşmaya uymuyorsa, halkın da ihtilal yapmaya hakkı vardır. Atatürk tam olarak bu şekilde düşünmemiş, O ihtilalini aşama aşama gerçekleştirerek ve halka benimseterek yapmıştır.”⁸⁷

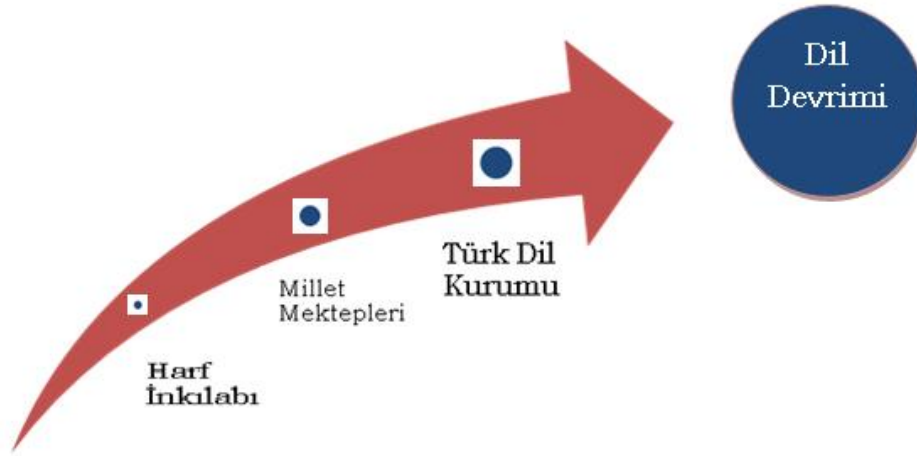
M. K. Atatürk'ün gerçekleştirdiği bütün ilke ve inkılâpları birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte her biri belli plan ve program dâhilinde hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur ve hepsinin gerçekleşme sırası ve zamanı vardır. Dil reformunu da zaman içerisinde sıraya koyarak aşama aşama ortaya koymuştur. Başka bir deyişle şöyle de söyleyebiliriz; Atatürk dil reformunu gerçekleştirmek için koşulların olgunlaşmasını beklemiş veyahut olgunlaşması için ortam oluşturmuştur. Buna örnek olarak “Enver Paşa'nın, yazıda Arap harflerini hiç birleştirmeden yazmak ve her hecede bütün ünlüleri

⁸⁵ ARI Kemal, **Atatürk ve Devrimcilik (A. ve D.)**, İleri kültür Merkezi, İzmir, Eylül- 2011, ss.140–141.

⁸⁶ Bkz. ARI, a.g.e: **(A. ve D.)**, s.165.

⁸⁷ Bkz. ARI, a.g.e: **(A. ve A.)**, ss.132–133.

gösterecek işaretler kullanmak yolundaki *hatt-ı cedit* adını alan denemesi için, 1918 yılında Atatürk'ün Ruşen Eşref'e *'iyi bir niyet fakat yarım iş; hem de zamansız....'* demiştir.⁸⁸ Atatürk'ün bütün devrimlerini zamanı geldiğinde ve sırasıyla gerçekleştirmeyi planladığı kendisinin şu sözleriyle desteklenebilir; *"...Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayi ve hadisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını hazırlamak ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasıl olmağa çalışmak lazım geliyordu. ...Ben milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadını bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak, peyderpey, bütün hey'eti içtimaiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim."*⁸⁹

Şekil 2: Dil Devrimine Giden Süreç

Atatürk'ün dil politikasında öz Türkçecilik vardır. Bu nedenle okuduğu kaynaklarda hep öz Türkçe olan sözcükler aramış, kelime köklerini araştırmış, çeşitli kaynaklardan kelimeleri derlemiştir, bütün zamanını dil ile uğraşarak geçirmiştir. Atatürk'ün öz Türkçe üzerine eğildiğini 17 Ekim 1932 tarihli Merkez Heyeti bildirisinin ikinci maddesinde görebiliriz. Bu madde; *"Bunun için bugün yazı dilinde Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak, halkçı bir idarenin istediği şekilde halk ile münevverler*

⁸⁸ Akt. KORKMAZ, a.g.e, ss.34-35.

⁸⁹ Akt. KORKMAZ, a.g.e, ss.34-35.

arasında birbirinden mahiyetçi ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak, temel unsurları öz Türkçe olan bir dil meydana getirmek.”şeklindedir.⁹⁰ Fakat öz Türkçecilik çalışmaları tasfiyecilik tabiriyle nitelendirilmiştir ve zaten öz Türkçecilik çalışmaları Türk dilinde tıkanmalara yol açacağı için risklidir. “Atatürk, İsveç Velihtı ile Ankara’da görüşmesinde öz Türkçe kelimeler kullanmıştır. Zeynep Korkmaz’ın ifade ettiğine göre Atatürk’ün konuşmasına karşı bir yadırgama olmuştur; çünkü yeni deneme sözcükler kullanılmıştır. Falih Rıfki Atay, Atatürk’ün desteklediği öz Türkçe çalışmaları için şöyle söylemiştir:

‘Atatürk denemedi ürkemeyen, onun bütün risklerini göze alan bir lider idi. Öz bir dil denemesinde son neticeleri alınca kadar bu teze inanmış ve bağlanmış izlenimi verecek, en acayip kelimeleri Meclis kürsüsünde kullanmaktan çekinmeyecektir.’⁹¹

Öz Türkçe çalışmalarının gösterdiği neticelere bakıldığında Ata’nın daha sonraki meclis konuşmalarında daha zevkli ve başarılı örnekler verdiği görülmüştür. *Sayın, üye, ulus, yöndem, özen, öğünç, kurum, gerekmek, berkitmek, evren, anık, anınmak, güvenç, ödünç, istikraz, seçim, önemli* sözcüklerini örnek olarak verebiliriz. Ortaya çıkan neticeler yapılan çalışmaların ne kadar değerli ve başarılı olduğunu göstermektedir.”⁹² Buna istinaden Türkçe konuşma diline yabancı bazı kelimeler ana dil gibi yerleştiği için öz Türkçecilik yerine sade Türkçecilik daha sonra Atatürk tarafından benimsenecektir.

İstanbul’daki Milli Türk Talebe Birliği’nin Türkçenin özleşmesi yönündeki çalışmaları için Atatürk, onlar için bir kutlama telgrafı göndermiştir. 27 Mayıs 1933 tarihinde çekilen kutlama telgrafının içinde; “*Ulusal ülküye ulaştıran öz dil yolunda durmadan şaşmaz büyük adımlarla yürümeye verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yürekte sevgiler çocuklarım.*” yazmaktadır.⁹³

⁹⁰ ERCİLASUN, a.g.m, s.25.

⁹¹ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.248.

⁹² KORKMAZ, a.g.e, s.64.

⁹³ TURAN, a.g.e, s.24.

Atatürk, 16. Kolordu komutanı göreviyle Diyarbakır Silvan'da bulunmakta iken 10 Aralık 1916 günü için anı defterine şunları yazmıştır:

“...Yemekten evvel Emin Bey'in Türkçe Şiirler'i ile Fikret'in Rübab-ı Şikeste'sinden aynı konuda bazı parçaları okuyarak bir karşılaştırma yapmak istedim. İkisi de başka başka güzel. Ancak Türkçe olanda da, diğerinde de aynı derecede Arapça, Farsça sözcükler var. Başkalık, biri parmak hesabı, diğeri değil!”⁹⁴ 1914–1918 yılları arasında gerçekleşmiş Birinci Dünya Savaşı dönemi içinde bile dil sorunu aklının bir köşesindedir. Şiirlerde bulunan yabancı kelimelerin varlığı Atatürk'ü rahatsız etmektedir ve bunun çaresini düşünmektedir. Yazdığı anı defterinde de Türkçe sözcüklerin kullanımından yana olduğunu ifade etmiştir.

Atatürk “Milliyetin en belirgin niteliklerinden biri de dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.”⁹⁵ sözüyle millet olarak varlık gösterebilmek için öncelikle dile sahip çıkılması gerektiğini belirtmiş, dilin bir millet için ne kadar önemli olduğuna ve bir toplumdaki bağlılığın da göstergesi olduğuna vurgu yapmıştır.

Atatürk bir konuşmasında “Ülkesini istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”⁹⁶ sözünü söylemiş, dile hassasiyetle eğilinmesi gerektiğini, gereken özen gösterilmezse dilimizin, yabancı dillerin arasında eriyip kaybolabileceğini dile getirmiştir. Atatürk müthiş bir öngörüye sahip olduğu için günümüze kadar uzanmış bu meseleyi o zamandan görmüş ve biz Türk milletini uyarmıştır. Fakat dil meselesi günümüzde yeterli özeni görmemektedir,

---

⁹⁴ Akt. TURAN, a.g.e, s.17.

⁹⁵ ÇOLAK, Rabia, *Atatürk ve Dil Üzerine*, **Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, C: XCIII, S:661, Ocak 2007, s.96.

⁹⁶ ÇOLAK, a.g.m, s.96.

en önemli kültür öğemiz olan dil üzerinde Atatürk'ün önderliğinde yapılan çalışmalar gerektiği şekilde devam etmemiştir.

Atatürk'ün Türk dili üzerinde durduğu hassasiyetini şu cümlelerinden de anlamak mümkündür;

“Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”⁹⁷ Adı Türk olan bir milletin Türkçeden başka bir dil kullanması doğru değildir. Kimi milletler kendi dillerini yaratırlar, kimi diller kendi toplumlarını yaratırlar. Türk milletinin dili zaten vardır ve onca geçirilmiş olumsuz sürece rağmen dil birliği onları ayakta ve bir arada tutmayı başarmıştır. Türkçeye gereken ilgi ve özen gösterildiğinde, Türkçe zenginliğini ve güzelliğini mutlaka sergileyecektir. Atatürk bu konuşmasıyla Türk toplumunun, Türk kültürünün iki önemli parçasından biri olan Türk diline, sahip çıkmasını istemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün duru bir Türkçe arzu etmektedir, bunu yazdığı hatıra defterinden de anlayabiliriz. “10 Aralık 1916'da Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirleri* ile Tefik Fikret'in *Rubab-ı Şikeste* sini okumuş olduğunu ve her ikisini de beğendiğini; fakat her iki kitapta da Arapça ve Farsça sözcükler olmasından rahatsızlık duyduğunu yazmıştır. ...Atatürk, 1 Mart 1922'de Meclis'in üçüncü toplanma yılını açarken *'minberden halkın anlayabileceği lisanla'* hitap edilmesini istemiştir ve 7 Şubat 1923 tarihinde Balıkesir'de halka konuşurken *'hutbelerin halkın anlamayacağı bir lisanda*

---

⁹⁷ ALTAN, a.g.m, s.52.

olması' nı eleştirmiş, hatiplerin halkın kullandığı dille konuşmaları ve *'hutbelerin tamamen Türkçe'* olması gerektiğini belirtmiştir. Burada Atatürk'ün sade ve anlaşılabilir net bir dil istediğini çıkarabiliriz. Kendisi dilde sadelik ve anlaşılabilirlikten yana olmakla birlikte, kendisiyle hemfikir edebiyatçıları da desteklemiştir, örneğin Ziya Gökalp'i Talim ve Terbiye Dairesi'nin yönetiminde görevlendirmiştir.”⁹⁸

Atatürk'ün, *“Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür.”* ifadesi çok büyük anlam içermektedir. Bu yönde, Batılı ülkeleri hep takip etmiş, kültürel anlamda gelişmenin bilimsel görüşe dayandığını görmüştür. O'nun amacı, Türk kültürünü bilimsel bir temele oturtmak, daha sonra o kültür düzeyinin de üstüne çıkmaktır. O, ulusal kültürün evrensel kültür temeli üzerinde gelişmesi ve onun daha da ilerisinde olmasını istemiştir. Bu kültür ilerlemesini de sağlayabilecek dil ve tarihtir. Toplum olarak dilimizi bilmek ve kullanmak kültürümüzü yaymaktır.

Şekil 3:Dil ve Tarih Kültürün En Önemli İki Öğesidir

Mustafa Kemal Atatürk bir sözünde *“Bir ulusun dili, bütün bilim kavramlarını anlatacak biçimde gelişmemişse, o ulusun bilim ve kültür alanında bir varlık göstermesi beklenemez.”*⁹⁹ demiştir. Bilimsel açıdan gelişmek ekonomik ve kültürel gelişmeyi de beraberinde getirir. Bir toplumun ilerleme kaydetmesi için bilime yoğunlaşması ve bilimsel düşünmeyi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Kısacası bir toplumun kendisine

⁹⁸ Bkz. Akt. ERCİLASUN, a.g.m, ss.22–23.

⁹⁹ Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.3.

parlak bir gelecek sunması bilim dilini geliştirmesiyle alakalıdır. Atatürk de Türkçenin bilim dili olabilirliliği ve önemi üzerinde durmuştur. Peki, bilim dili ne demektir;

“Bir bilim dili, en genel anlamda bilim oluşturan veri ve bilgileri sözlü ve yazılı olarak başkalarına aktarmak üzere kullanılan dildir ve şu amaçlarla kullanılır:

- a. Yeni bilimsel araştırmaların bulgularını dünyaya ilk kez açıklamak,
- b. Yalnız belli bir ya da birkaç alandaki bilimsel araştırmaların bulgularını dünyaya ilk kez açıklamak,
- c. Tüm bilim alanlarında, üniversite ve yüksek okul düzeyinde öğretim dili olarak kullanılmaktır.”¹⁰⁰

Bilimi dilden ayrı değerlendirmek doğru değildir. Atatürk, bireylerin daha net ve doğru düşünceleri için dil devrimini gerçekleştirmiştir. Eğer ki bir dil, gerçek anlamda olgunluk kazandığı zaman mutlak bir bilim dili olma sürecine girecektir. O zaman da bilimsel alanda gelişmenin kapısı aralanmış olacaktır. Dil sayesinde edinilen bilgiler gelecek kuşaklara aktarılır, bilim de aynı bu şekilde geleceğe aktarılmış olur. İnsanlar kendi dillerini kullanarak daha rahat çalışma ortamları bulabilir ve daha etkili bilimsel çalışmalara imza atarlar. Bu nedenle de Atatürk, bilim alanındaki terimlerin de Türkçeleşmesine önem vermiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Türkçe konusundaki başka bir sözünde;

*“Türk dili zengin geniş bir dildir; her mefhumu ifadeye kabiliyeti vardır. Yalnız onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak, onlar üzerinde işlemek lazımdır. Türk milletini medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz.”*¹⁰¹ Atatürk bu sözünüyle, ortaya koyduğu Güneş

¹⁰⁰ Akt. YALGIN, Çağrı, *Türkçe ve Bilim, Aydınlanma 1923 Dergisi*, Yıl:8, Sayı 51, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/dersbelgeligi/dil/cagriyalgin.htm>

¹⁰¹ KORKMAZ, a.g.m, a.g.e, YILMAZ, s.6.

Dil Teorisi'nden de anlaşılabilceği gibi, Türkçenin çok eski bir dil olduğunu ifade etmektedir. Fakat dilimizin büyük bir hassasiyetle üzerinde çalışılması ve gerçek zenginliğinin ortaya çıkarılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun için öncelikle Türk Dil Kurumu'na büyük bir sorumluluk verilmiştir. Atatürk yapılacak çalışmalarla Türk dilinin dünyada hak ettiği yere geleceğine yürekten inanmıştır.

Atatürk'ün "*Ulus demek, dil demektir.*" sözünden yola çıkmak gerekirse; Osmanlı Devleti'nden sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir bütündü; fakat bu hissiyatı Türk milletine de vermek gerekli idi. Türk milletine ulus olma bilinci aşılanmalı idi. Bunu da sağlamanın iki yolu; Türk milletine dilini ve tarihini iyi öğretmekti. Türk milleti, dilini öğrenmeli, bilmeli ve ona sahip çıkmalıdır yoksa kendi kültür kavramını oluşturamaz. Türk milleti için bağımsızlık en önemli unsurdur; fakat yabancı sözcüklerin esaretinden kurtulamamış bir dile sahip isek Türk milleti olarak bağımsızlıktan söz etmemiz pek tutarlı olmayacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, 8 Ağustos 1928 tarihinde ünlü Sarayburnu konuşmasında dil devrimi müjdesini vermiştir: "*Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın âsarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim... Bir millet bu mahiyette bir kuvvet ve hayatiyet gösterdiği zaman, o milletin beşer tarihinde yepyeni bir safha açmakta olduğuna şüphe etmemelidir... Milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık*

*mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız... Milletimiz yazısıyla kafasıyla bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.”*¹⁰²

Atatürk 1931 yılında Adana’da dilin önemi hususunda şu konuşmayı yapmıştır:
“*Türk demek dil demektir Milliyetin çok bariz vasıflarından birisi dildir. Türk milletindenim diyen insanlar, her şeyden önce ve behemehâl Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.*

Hâlbuki Adana’da Türkçe konuşmayan 20.000’den fazla vatandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse; gençler, siyasal ve sosyal bütün kuruluşlar bu durum karşısında duyarsız kalırsa, en aşağı yüz seneden beri devam ede gelen bu durum daha yüzlerce sene devam edebilir. Bunun neticesi ne olur?

*Efendiler! Herhangi bir felaketli gününüzde bu insanlar, başka dille konuşan insanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilirler. Türk Ocaklarımızın başlıca vazifesi bu gibi unsurları, bizim dilimizi konuşan hakiki Türk yapmaya çalışmaktır. Bunlar Türk vatandaşlarıdır. Bugün ve yarın talihimiz ve kaderimiz birdir.”*¹⁰³

Son dönem Osmanlı’da, dil konusunda çok ayrı fikirler ortaya çıkmıştır. Kimi aydınlar Türkçenin sadeleştirilmesini savunmuş ve tasfiyecilikle nitelendirilmişlerdir, kimileri ise Osmanlıcaya aşırı bağlılık göstererek koyu savunuculuğunu yapmışlardır. Atatürk, dilde Osmanlıcayı savunan gelenekçi insanlara karşı, “*Hiçbir delil-i mantikiye istinat etmeyen bir takım an’anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kuyut ve şurutu aşamıyan milletler*

---

¹⁰² Akt. AKARSU, Bedia, *Atatürk’ün Dünya görüşünde Dil ve Tarihin Yeri, İstanbul Üniversitesi Yabancı diller Yüksekokulu Almanca Bölümü Dergisi ‘bağlam’*, s.10.

¹⁰³ AKALIN, Şükrü Haluk, *Atatürk’ün Dil Politikası (A.D.P.)*, **Bal-Tam Türklük Bilgisi**, Yıl I, S:I, Prizyen Yay, Eylül 2004, s.30.

hayatı mâkul ve amelî müşahede edemez. Hayat felsefesini vâsi gören milletlerin taht-ı hâkimiyet ve esaretine girmeğe mahkûmdur.”¹⁰⁴ demiştir.

Atatürk, gerçekleştirdiği dil devriminde büyük rolün halka ait olduğunu dile getirmiştir. Halkın çektiği sıkıntıları, kendisi de içerisinde olduğu için çok iyi idrak etmekte ve bilmektedir. Türk halkı devrimi kabul etmiş, onaylamış ve desteklemiştir. Türk Dil Devrimi’ni Atatürk’ün deyişiyle halk yapmıştır. O dil devrimini halka mal etmiştir ve bu konuda düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

*“Hakikî inkılâpçılar onlardır ki, terakkî ve teceddüd inkılâbına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki temayül-i hakikîye nüfuz etmesini bilirler. Bu münasebetle şunu da beyan edeyim ki, Türk milletinin son senelerde gösterdiği hârikaların, yaptığı siyâsî ve içtimaî inkılâpların sahibi hakikîsi kendisidir; sizsiniz. Milletimizde bu istidat ve tekâmül mevcut olmasaydı, onu yaratmağa hiçbir kuvvet ve kudret kifayet edemezdi. Herhangi bir vaz’ı tekâmülde bulunan bir kitle-i beşeri, bulunduğu vaziyetten kaldırıp damdan düşer gibi filân mertebe-i tekâmüle îsal etmek adem-i imkânı, tabii muhtacı izah değildir.”*¹⁰⁵

Atatürk, Türk dilindeki Arapça ve Farsça sözcükleri kullanım dışı bırakmaya çalışırken, Batı’dan gelen sözcüklere de çare bulunması endişesini taşımaktadır. Yani Arapça ve Farsça dillerindeki sözcüklere kapılarını kapatıp, Batı sözcüklerine kapılarını sonuna kadar açmış değildir. Atatürk, modernleşme babında çağa ayak uydurarak yeni sözcüklerin dile yerleşmesini doğru bulmamıştır. Fakat bu konuda neler yapılması gerektiği hususunda çözüm arayışları olmuştur. Bu durumu Vecihe Hatipoğlu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Doğudan gelen yabancı sözleri dilimizden temizlerken batıdan gelenlere karşı tutumumuzun ne olacağı düşünüyor, düşündürüyor, fakat salık verilen yollardan

¹⁰⁴ Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.33.

¹⁰⁵ Akt. KORKMAZ, a.g.e, ss.33–34.

memnun kalmıyordu... Masanın etrafındaki dilcilere üst üste sorular sıralıyor, aldığı cevaplardan memnun kalmıyor, dil işlerinden biraz yorgun, biraz sinirli, biraz üzgün görünüyordu.”¹⁰⁶

4.2. Atatürk’ün Dil Politikalarına Katkısı

“Kemal Atatürk, dil çalışmalarına titizlikle eğilmiş, bu konuda birçok kaynak araştırıp okumuş ve parça parça kâğıtlara küçük notlar almıştır. Bu notlar Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi’nde, Atatürk Koleksiyonu’nda mevcuttur. Yakut Dili Lügati’nin yazarı Pekarskiy, Türkolog Radloff, Atatürk’ün dil çalışmalarında referans aldığı kişilerdir, ayrıca Atatürk, Yunus Emre Divanı, İbni Mühenna Lügati, Uygurca Sekiz Yükme, Divanü Lügati’t-Türk eserlerinden de yararlanmıştır. ‘Türkçenin tarihi dönemlerinden Eski Türkçenin yanı sıra Türk dilleri ve bir Türk dili olan Çuvaşçadan kelimeler Atatürk tarafından titiz bir çalışmayla incelenmiş, Derleme Sözlüğü’ne malzeme olan yerel kelimeler de yine bu notlarda büyük bir dikkatle ve uğraşla bir araya getirilmiştir. Bu çalışmalarda, Türkçenin genelden yerele söz varlığını görmek mümkündür.’”¹⁰⁷

Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun’a göre “Atatürk’ün dil üzerine yoğunlaştığı iki dönem vardır. Birinci dönem, Türk Tarih Kurumu kongresinin arkasından kongrenin sonuçları üzerinde konuşulduğu 11 Temmuz 1932 akşamı başlar. Çankaya Köşkü’nün çalışma odasında Yusuf Akçura, Afet İnan, Samih Rifat, Hikmet Bayur, Yusuf Ziya, Sadri Mahsudi, İhsan Sungu, Hamit Zübeyr, Hüseyin Namık gibi şahsiyetler vardır. Atatürk sorar:

“-Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir. Ne dersiniz?”

Sevinçle karşılanan bu sözler üzerine Gazi şöyle devam eder:

---

¹⁰⁶ Akt. AYGÜL, Hasan Hüseyin, *Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi*, **Yüksek Lisans Tezi**, s.250.

¹⁰⁷ Bkz. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.0.

“-Öyle ise, *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* olsun.”

İkinci Dönem, Atatürk’ün Güneş-Dil Teorisini ortaya koyduğu 1935 yılının son aylarıdır.”¹⁰⁸

M. K. Atatürk, “*Yeni Türkçe kelimeler teklif edebiliriz. Bu yönde ısrarla çalışmalıyız. Fakat bunları Türk dilinin olgunlaşma seyrine bırakmalıyız. Birkaç gün önce Ahmet Cevat Bey’e söyledim: ‘ketebe’, ‘yektübü’ Arabındır; ‘kâtip’, ‘mektep’ Türk’ündür.*” Atatürk’ün bu sözleri ile yabancı kökenli oldukları halde artık Türkçeleşmiş olan bu kelimelerin dilden atılmayacağı görüşünde olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰⁹

Atatürk’ün katıldığı dil toplantılarından birindeki konuşmasını, toplantıya dâhil olan Prof. Pittard şöyle anlatmıştır:

“Dil alanında bir kök sorunu ileri sürüldü. Ortaya kâğıt, kalem ve sözlükler getirildi. Atatürk, Yunancadan türetilmiş olan bu sözcüğün üzerinde durarak:

- *Ana kökü arayacağız*, dedi ve bir başka dile bağlayan daha eski etimolojisini aramağa başladı. Uzun bir çalışmadan sonra da aradığı kökü bulunca:
- *Sakarya Muharebesini kazandığım dakikadaki sevinci duydum*, dedi.”¹¹⁰

Yine 1931 yılında çıkan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adlı kitaba Atatürk şu sözleri yazdırmıştır:

“*Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti*

¹⁰⁸ ERCİLASUN, a.g.m, s.23.

¹⁰⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.m, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ, s.7.

¹¹⁰ Akt. ÖZGÜ, a.g.e, s.92.

geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”¹¹¹

Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'ın Atatürk'ün El Yazısıyla Dil Çalışmaları adlı makalesinde; Atatürk'ün, Dr. Mehmet Ali Ağakay'ın Güneş-Dil teorisi doğrultusunda yaptığı sözlük çalışmalarını, okuduğu, incelediği ve üzerine notlar düştüğü ifade edilmiştir. Buna örnek olarak Atatürk'ün el yazısıyla yazdığı bir not şöyle:

“M. Ali Ağakay'ın yukarıdaki mekalesini okudum. Doktorun Türk kelimelerinin orijinlerini bulabilmek için Güneş-Dil Teorisine ne kadar nüfuz ve ilmiğ hâkimiyetle dayandığını hayranlıkla gördüm. Doktorun bu yoldaki mesaisinin Türk münevverleri için çok önemli olacağını görmekte memnunum.

Doktorun bundan evvel de birçok lengüistik ve filolojik mekalelerini okumuştum.

K. Atatürk”¹¹²

Burada Atatürk'ün dil çalışmalarına gösterdiği ilgi, alaka açıkça görülmektedir. Yapılan çalışmalar bizzat kendisi tarafından incelenmekte ve takdir görmektedir. Başka bir açıdan yorumlamak gerekirse, Atatürk dil çalışmalarını teşvik edici de rol oynamıştır. Dil üzerine çalışan aydınların her zaman destekçisi ve takipçisi olmuştur.

Atatürk *müstakil, müselles, mütesaviyü'l-adla* gibi öğrenilmesi güç Arapça terimler yerine; *kare, dikdörtgen, eşkenar, üçgen, aç, teğet* vb. Türkçe karşılıkları da kendisinin koymuş olduğu 48 sayfalık küçük bir geometri kitabı yazmıştır.¹¹³

Atatürk, son nefesini verene kadar dil dil diye sayıklamıştır ki vefat etmeseydi gerçekleştirmek istediği birçok hedefi vardır. Atatürk'ün ölümünden sonra “Atatürk'ün hastalığında ilk tanıyı koyan hekim Prof. Dr. Nihat Reşat Belger: “Atatürk son koma

¹¹¹ Akt. AKALIN, a.g.m: (A.D.P), s.30.

¹¹² Bkz. AKALIN, *Atatürk'ün El Yazısıyla Dil Çalışmaları (AEYDÇ)*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C. XCIX, S.707, Kasım 2010, s.387.

¹¹³ KORKMAZ, a.g.m, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ, s.10. Bunun için bkz. Ek.12.

esnasında ‘*Aman dil... Aman dil...*’ demiştir. Fakat bunların ne manaya geldiğini anlamak güçtür.”¹¹⁴ demiştir. Burada Atatürk’ün ölüme giderken bile dil konusunu endişe etmesi dikkat çekicidir.

Falih Rıfki Atay, *Çankaya* adlı kitabında Atatürk’ün dil konusundaki düşünce ve endişelerini şöyle yazmıştır; “Bir akşam Atatürk, sofraya bittikten sonra, benim, yanı başındaki iskemleye oturmamı emretti:

—*Dili bir çıkmaza saptırmışsınız’ dedi. Sonra,*

-*‘Bırakılar mı dili bu çıkmazda? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakmam.*

Çıkmazdan biz kurtaracağız’ dedi.”¹¹⁵

Atatürk’ün Dil Devrimi’ne karşı olanlar, bu büyük devrimi saçmalık diye yorumlarken genellikle bu konuşmanın son cümlelerini almadan, Atatürk’ün dil yeniliği ile bir çıkmaza girdiğini savunmaktadırlar. Burada bu konuya da değinmek gereği duyuyorum. Atatürk dil konusundaki çalışmalara, kurultaylara bizzat katılmış, tartışmaları izlemiş, gerektiği zaman sorular sormuştur. Amaç dili çıkmaza sokmak değil aksine zaten bir çıkmaz olan üç dil karmaşasından kurtarmaktır.

4.3. O Dönem Basınında Atatürk ve Dil

4.3.1. Osmanlı’da Basın ve Dil

Osmanlı Devleti’nde ilk gazete 1831 yılında çıkarılmış olan *Takvîm-i Vekâyi*’dir. *Takvim-i Vekâyi*’nin çıkarılmasında da birçok etken vardır. II. Mahmut’un gerçekleştirdiği reformları halka duyurmak, Türklerin Avrupa’dan haberdar olmalarını sağlamak, Fransız İhtilali’ni, Türkiye’de yaşayan Fransızlara ihtilalin fikirleri yaymak, Osmanlı’nın Batı’yı takip etme düşüncesi vb. birçok etken örnek verilebilir. Fakat özel olarak şöyle söyleyebiliriz; “Osmanlı’da gazetecilik iki türlü sebeple başlamıştır.

---

¹¹⁴ Akt. AYGÜL, a.g.t, s. 249.

¹¹⁵ Akt. AYGÜL, a.g.t, s. 249.

İstanbul kesiminde yaşayan Fransızlar üzerinde, Fransız İhtilali'nin fikirlerini yaymayı amaçlama, diğeri ise İzmir kesiminde yaşayan Fransız tacirlerin dünyadaki gelişmelerden haberdar edilmesi ve haklarının korunmasıdır.”¹¹⁶

Osmanlı Dönemi'nde çıkarılan gazeteler arasında Ceride-i Havadis(1840), Tercüman-ı Ahval(1860), Tasvir-i Efkâr(1861) da vardır. İlk özel gazete olan Ceride-i Havadis gazetesi halka yakın bir anlayış sergilemiştir. Halka, çoğunluğa hitap etme babında dilde sadeliği yakalamaya çalışmıştır. Bu nedenle de sade, kısa, akıcı bir dil kullanmayı tercih etmiş, ağdalı üsluplardan kaçınmıştır. Ayrıca şu husus da önemlidir, Osmanlı toplum yapısı heterojen bir yapıda olduğu için gazeteler Fransızca, Ermenice, Arapça gibi farklı birçok dilde çıkarılmıştır.

“Gazete ve dergiler, yazı dilinde sadeleşme ihtiyacını açıkça göstermekle kalmamış, aynı zamanda dil konusunun en hararetli tartışıldığı organlar olmuşlardır. Örnek olarak Şinasi, 1860'ta Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısına yazdığı önsözde, yazıların herkesin anlayacağı bir dille olacağını açıkça belirtmiştir.”¹¹⁷ Daha sonra çıkan gazete ve dergilerde de dilin, üslubun sade olması gerektiğinin taraftarı olmuşlardır. Örneğin *Türk Yurdu* ve *Genç Kalemler* dergileri sade bir üslup kullanmayı tercih etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde mutlak bir dil yoktur, oluşturulamamıştır. Osmanlıca dili, yapay bir dil olarak ortaya çıkmıştır. Fakat halkın kullandığı dil ile devlet erkânında kullanılan dil ya da yazı dili farklıdır. O dönem mutlak bir dil hedefleyen bir yönetim yoktur. Tek bir dil belirlense dahi bu dili geniş halk kitlesine ulaştırabilecek eğitim kurumları ve iletişim araçları da yoktur. Bunun şöyle bir avantajı da olmuştur. Halk yine

---

¹¹⁶ BUDAK, Ali, *Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete Türk Basınının Doğuşu*, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume**, 7/3, Ankara, 2012, s. 663.

¹¹⁷ Akt. DEMİR, Nurettin, *1923–1938 Arasında Türk Dili, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü; Atatürk Dönemi (1920–38)*, Ankara, 2009, s.882.

kendi arasında kendi dilini konuşmuştur ve Türkçe yok olmamıştır. Her bölgenin farklı ağızda konuştuğu yerel dil olarak varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı döneminde, gazetelerin her kesime hitap etmesi ve ayrıca gazete satışlarında artışların olması için halkın anlayacağı dilde ve sadelikte gazeteleri yayımlamışlardır. Osmanlı dönemi gazeteleri, örneğin 1831 yılı Takvim-i Vekayi gazetesi, padişah II. Mahmut döneminde çıkarılmış bir gazetedir ve halkı bilgilendirmek amacıyla, her türlü olaydan haberdar etmek amacıyla çıkarılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk, basının halkı aydınlatmada, bilgilendirmede, bilgiyi yaymada çok etkili bir faktör olduğunu bilmektedir ve bunun için basının doğru bilgiyle halkı yönlendirebileceğini dile getirmiştir. “Atatürk, 5 Şubat 1924 tarihinde Cumhuriyet rejiminin yerleşmesi hususunda basının rolüne değinerek, şunları söyler:

*“Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyet’in çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyet’in hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok önemlidir...”*¹¹⁸

Atatürk, toplumun yurt içinde ve yurt dışında yazılmış haberleri doğru öğrenmesini sağlamak, halkı yanlış haberlerden korumak ve halk ile arasındaki bağın kopmaması adına basınla ilgili iki önemli kurumu açtırmıştır. Bunlardan ilki 6 Nisan

---

¹¹⁸ ULUSKAN, Seda Bayındır, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.123; **Megep** (Milli Eğitim Bakanlığı’nın Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), *Gazetecilik Türk basınının doğuşu ve gelişimi*, Ankara, 2008, s.37; **ASD II**, s.171.

1920 tarihinde açtırdığı *Anadolu Ajansı*, diğeri de 7 Haziran 1920 tarihinde açılmış olan *Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*'dir.¹¹⁹

Daha sonraları gerçekleşecek olan dil devrimi için yapılan hazırlıkları, çalışmaları, tartışmaları, olayları, kararları basın ve gazeteler ayrıntılı olarak verecektir, bir bakıma basın ve gazeteler dil devrimine katkı sağlayacaktır.

4.3.2. İç ve Dış Basında Atatürk ve Dil

Dil Devrimi genel anlamda, toplumun bütünü için ve her alanda gerek eğitim, tarih, fen alanlarında gerek de günlük hayatta çok önem arz etmektedir. Dil bir toplumun millet olmasındaki en önemli bağıdır. Dili sadece iletişim kurmamızdaki araç olarak görmek doğru değildir. Dil bir milletin benlik inşasındaki temel taşıdır. Millet olma bilincini uyandıran ilk etkidir.

Dil Devrimi zincirinin ilk halkası olan Harf İnkılâbı yapılmadan önce basında çeşitli görüşler beyan edilmeye başlanmıştır. Ahmet Ağaoğlu bir yazısında yeni harflerin önemini:

“Yedi seneden beri aralıksız devam eden ıslahat hamleleri meyanında hiç şüphesiz en mühim ve hayati olanı harflerin değişimidir. Zira bu iş geçmişi alakadar ettiği kadar geleceği de alakadar ediyor. İçtimai hayatın her sahasına temas ettiği gibi, ferdi ve hususi hayatında hemen her kısmına temas etmektedir. Bu işin icrası ile bir daha sabit oluyor ki inkılâbımızın yürüyüşü ta evvelden bir plana tabi olmuştur. Bu planın tedrici inkişafı bu kez en mühim merhalesine vasıl oluyor” cümleleriyle dile getirmiştir.¹²⁰

¹¹⁹ ULUSKAN, a.g.e, s.121.

¹²⁰ Akt. ŞENTÜRK, Ayşegül, *Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2012, S.26, s.35.

Aydınlar açısından bakıldığında yeni harflerin yerleşmesinde ve topluma mal edilmesinde bir endişe de yok değildir. “Necmettin Sadak, Akşam gazetesindeki yazısında bu zorluğu şöyle izah etmiştir:

*“Bir lisana bir tek kelime sokmak, kelimeyi herkese kabul ettirmek ne kadar zordur. Bir milletin lisanına yeni bir kelime sokmak bu derece zorsa, bir milletin harflerini, yazısını baştan aşağıya değiştirmenin ne muazzam bir iş olduğu anlaşılır. Türkiye'nin manzarasını değiştiren, Türk milletini terakki yoluna sevk eden tebeddüller arasında en fazla devamlı cehde ve gayrete, zamana lazım gösteren harf inkılâbıdır.”*¹²¹

Tanzimat'tan bu yana bir sorun olan Harf düzenlemesi, Atatürk için de önemli bir reform olarak görülmüş ve üzerinde titizlik gösterilmesi gereken bir konu olmuştur. Atatürk, harf inkılâbının plan ve programını yapmıştır ve bu hususta ileri gelen bilim insanları ve düşünürlerle bir araya gelmiştir. Neticede harf inkılâbı gerçekleştirilmiştir; fakat bu inkılâbı tüm ülkeye tanıtmak ve yaymak gerekmiştir. Bu durumda basın devreye girmiştir. Basın, Harf İnkılâbı üzerinde yapılan çalışmaları, tartışmaları, eleştirileri halk ile paylaşmıştır. Türk halkının yeni alfabeyi tanıması ve benimsemesinde basının ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Devletin temsilcisi konumundaki *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, yeni harflerle ilgili ilk haberi 2 Ağustos 1928 günü "*Türk Harfleri*" başlığı ile duyuruyordu. Kronolojik olarak sonraki haberler şöyle:

- ✚ Ağustos 1928 Lâtin Harfleri Komisyonu toplandı.
- ✚ 8–26 Ağustos 1928 Komisyon çalışmaları her sayıda duyuruluyor.
- ✚ 27 Ağustos 1928 Yeni Türk alfabesi yayımlanıyor. Atatürk, Tekirdağ'da yeni harfleri halka anlatıyor.
- ✚ 28 Ağustos 1928 İlk defa yarım sütunda bir haber yeni harflerle diziliyor.
- ✚ 2 Eylül 1928 Gazetenin adı ve başlıktaki yazılar yeni harflerle diziliyor.
- ✚ 20 Eylül 1928 İlk sayıda 2 sütun yeni harflerle.

---

¹²¹ Akt. ŞENTÜRK, a.g.m, s.35.

- ✚ 23–26 Eylül 1928 İlk sayfanın tamamı yeni harflerle.
- ✚ 27–30 Eylül 1928 Birinci ve ikinci sayfalar yeni harflerle.
- ✚ 1 Teşrinievvel 1928 ilk sayfa yeni harflerle.
- ✚ 2–3 Teşrinievvel 1928, birinci ve ikinci sayfalar yeni harflerle. Bu düzen 30 Teşrinisani 1928 tarihine kadar devam ediyor.
- ✚ 1 Kânunuevvel 1928 günlük sayıda sürmanşet: "*Eski yazı bugün tarihe karıştı*".

Bu sayıdan başlayarak gazetenin bütün sayfaları yeni harflerle basılmaya başlanıyor.¹²²

O dönem çıkarılmakta olan Servet-i Fünun dergisi de, yeni harflerin kabulünden sonra bir süre ara vererek daha sonra yeni bir isim 'Uyanış' ile yayın hayatına devam etmiştir. Derginin sahibi ve genel yayın müdürü Ahmet İhsan, bu yeni inkılâbı samimiyetle desteklemiştir. "Yeni harflerle basıma geçiş kararlılığını 'artık gözüm arkada kalmaz' başlıklı sunuş yazısı ile okuyucusuna duyuruyordu. Bu kararlı tavrı şu sözlerde açıkça görüyoruz.

"Matbaacılığı terakkiden Türkü medenî yolda ilerlemekten meneden Arapça harflerinin kaldırılmasını gördüm, artık gözüm arkada kalmaz. Milletim irfan âleminde ileri gidecek, irfanın memleketimizde tamimine birinci vasıta olan matbaacılık ve gazetecilik dâhil Avrupa'daki gibi inkişaf edecektir. Onun için yeni harf kanununu can ve gönülden alkışlıyorum ve 37 yaşına giren 'Servet-i Fünûn'u bugün yalnız yeni harflerle çıkarıyorum... Bizi medeniyet âleminde sair medenî milletlerle yan yana yürütecek olan bütün yeniliklerin içine (Servet-i Fünûn), Arapça izafetli ve oldukça manasız ismi ile giremezdi, ona da yeni bir kıyafet vermek lâzımdı; düşündüm ve sordum:

"Türkiye'yi kurtardıktan sonra Gazi Hazretleri Türkleri uyandırdı ve bize yeni uyanıklık yolunu gösterdi. Onun için 'Servet-i Fünûn'a 'UYANIŞ' adını koydum. Bu,

---

¹²² PARLATIR, İsmail, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Ve Uygulamada Türk Basımının Rolü", a.g.e, Ed. ATILGAN, ss.131–132.

*Türk'ün uyanışıdır ve bu uyanıştır ki istikbalde bize çok parlak yaşayış hazırlayacaktır”.*¹²³

1 sene içerisinde Türk alfabesiyle yazım için çalışmalar bitirilmiş ve 1929 yılından itibaren devamlı olarak Türk harfleriyle basıma geçilmiştir.

Seda Bayındır Uluskan'ın belirttiğine göre; Harf inkılâbının yapılmasıyla basının da yeni harflere geçmesi talimatı verilmiştir. Basındaki bu hızlı değişim bazı dergilerin ve gazetelerin kapanmasına ve gazete satışlarının da düşmesine neden olmuştur. Basının bu yeniliği yaymada ve benimsetmede çok önemli katkısı olacağı için devlet gazetelerin elinden tutmuş ve gerektiğinde maddi destek sağlamıştır. Hükümetin istikrarının ve kararlılığının neticesinde kısa zamanda basın da kendisini toparlamıştır. Basının da desteğiyle halkın okuma-yazma oranında artış görülmüş ve buna bağlı olarak da gazetecilik de ilerleme kaydetmiştir.¹²⁴

Dil konusunda en önemli çalışmalardan biri de Türkçe ezan ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçeleştirilmesi işidir. *Son Posta* gazetesi bu konuyu manşet olarak gazeteye basmıştır. Dilin her alanda milli olması gerektiği düşüncesini basın da desteklemiştir. Bu hususta gerekli katkıyı sağlamışlardır.¹²⁵

Cumhuriyet Döneminin önemli gazeteleri *Cumhuriyet, Akşam, Ulus, Tan, Son Posta*'dır. Bu gazetelerin baş sayfalarında ayrıntısıyla kurultaylar ve dil devrimi adına yapılanlar halka duyurulmaktadır, bilgilendirme yapılmaktadır. Her gün süreç takip edilerek rapor verir gibi halka aktarılmıştır. Atatürk Türk halkını arkasına almıştır, onların desteğiyle devrimlerini gerçekleştirmiştir. Basının da toplumu etkilemede, ortak bir görüş sağlamada çok önemli rolü olduğunu bilmekle birlikte, inkılâplarını benimsetme hususunda basından yararlanma yoluna gidilmiştir.

¹²³ A.g.y, a.g.e, s.133.

¹²⁴ Bkz. ULUSKAN, a.g.e, ss. 126–127.

¹²⁵ Bunun için bkz. **EK.2.** Megep, a.g.m, s.40.

26 Eylül 1932 tarihinde başlayan Birinci Türk Dil Kurultayı ve sürecini *Akşam* gazetesi kronolojik olarak şu şekilde manşetlerle yazmıştır:

- ✚ 26 Eylül 1932 Hakiki ve temiz Türkçe. Büyük dil kurultayı bugün merasimle açılıyor. Dil tetkik heyeti reisi ve maarif vekili nutuklar irat edecek.
- ✚ 27 Eylül 1932 Osmanlıca ile ilişkimiz bir an evvel kesilecek. Halk konuşma dili kabul edilecek, eksikler başka Türk lehçelerinden alınacak.
- ✚ 28 Eylül 1932 Kurultayda 3 mühim konferans, Dün 15 kişilik bir teşkilat encümeni seçildi, içtima salonu değişiyor.
- ✚ 29 Eylül 1932 Üçüncü toplantı Kurultayda dün de çok mühim tezler izah edildi. Gazi Hz. Müzakeratı büyük bir alaka ile takip ediyorlar.
- ✚ 30 Eylül 1932 Kurultayda 3 mühim konferans, Samih Rıfat Beyin tezi çok alkışlandı, müzakereye yarın devam edilecek.
- ✚ 2 Ekim 1932 Türk dilinin tasfiyesi, Bugün edebiyatı cedide üstatları söz alacaklardır. Yusuf Ziya Beyle, Fuat Raif B. Arasında, iştikak meselesinden çıkan münakaşa.
- ✚ 3 Ekim 1932 Kurultayda hararetle bir celse Dün Hüseyin Cahit Bey fikirlerini izah etti, bunun etrafında mühim münakaşalar oldu.
- ✚ 5 Ekim 1932 Dün ıstılahlar meselesi müzakere edildi. Eski Arapça ve acemce ıstılahlar Türkçeleştirilecek.
- ✚ 6 Ekim 1932 Dil Kurultayı dün müzakeratını bitirdi. Bir merkez heyeti seçildi, nizamname kabul edildi.¹²⁶

Akşam gazetesi, 1934 yılı gerçekleşmiş olan İkinci Dil Kurultayı'nı her gün yapılan çalışmalarını gazetelerin ilk sayfasında manşet olarak vermiştir. Kronolojik olarak belirtmek gerekirse;

- ✚ 18 Ağustos 1934 **İkinci dil kurultayı bugün saat on dördte açılıyor.** Kurultaya mühim tezler verildi, müzakereleri herkes takip edebilecek.
- ✚ 19 Ağustos 1934 **Kurultay toplandı, tezlerin okunmasına başlandı.** Gazi Hz. Müzakeratı sonuna kadar takip buyurdular.

¹²⁶ <http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399>

- ✚ 20 Ağustos 1934 **Kurultayda dün mühim iki tez izah edildi.** Kurultayda bu tezler etrafında münakaşalar yapılacak.
- ✚ 21 Ağustos 1934 **Kurultayda dün de kıymetli tezler okundu.** Naim Hazım Bey ekser Arapça kelimelerin esası Türkçe olduğunu izah etti.
- ✚ 22 Ağustos 1934 **Rus âlimi ve alman profesörü dün tezlerini izah ettiler.** Dün beş tez müdafaa edildi, Rahmetli beyin tezi çok alaka uyandırdı.
- ✚ 23 Ağustos 1934 **Tezlerin izahı bitti, bugün son celse akdedilecek.** Profesör Samoiloviç ve Fuat Paşanın tezleri çok alkışlandı.
- ✚ 24 Ağustos 1934 **Kurultay dün müzakeresini bitirdi, intihap yapıldı.** Türk dili tetkik encümeni başkanlığına Erzincan mebusu Saffet Bey intihap edildi.¹²⁷

“1934 yılında ülkede harf inkılâbının etkisiyle bir yandan gazete ve kurum isimleri değişirken, diğer yandan da Türkçe yayınların arttırılmasına, yayıncılığın geliştirilmesine ve bibliyografya ve dokümantasyon işlerinin yürütülmesi için çalışmalara başlanmıştır. Örneğin bu yıl içinde *Hâkimiyet-i Milliye-Ulus*, *Vakit -Kurun*, *Mülkiye Mecmuası-Siyasal Bilgiler*, *İktisat ve Tasarruf Mecmuası* da Ulusal Ekonomi ve Artırım adını almıştır. Bu tarihte matbaaların sayısı da artış göstermiş ve 230’u bulmuştur.”¹²⁸

Yukarıda da belirtildiği gibi gerçekleştirilen Harf İnkılâbı ile *Hâkimiyet-i Milliye*, bu yeniliği destekler nitelikte *Ulus* adını almıştır. Dönemin önemli gazetelerinden olan *Ulus* gazetesi yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultayı sürecine yazılarında şu şekilde her gün yer vermiştir:

- ✚ 31 Ağustos 1936 Pazartesi. **Üçüncü Dil Kurultayında** Yabancı bilginler okudukları tezlerinde; Güneş Dil Teorisine ve memleketimizin ilim yolundaki ilerleyişlerine karşı duydukları hayranlığı anlattılar.
- ✚ 30 Ağustos 1936 **Türk Dileğinin Zaferi** Dün Kurultayda konuşan ecnebi âlimler, hiç yadırgamadıkları Güneş Dil Teorisini müstakbel etüdlerinde esas ittihaz edeceklerini söylediler.

¹²⁷ http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399&sayi_id=171471

¹²⁸ Akt. ULUSKAN, a.g.e, ss.138–139.

- ✚ 29 Ağustos 1936 **Kurultay Dün iki toplantı yaptı** Prof. Agop Dilaçar ‘Güneş-Dil teorisinin antropoloji ’si, Dr. Mehmed Ali Ağakay ‘Güneş-Dil teorisi karşısında Grekçenin bazı hususiyetleri’, B. İsmail Hami Danişment ‘işaret dilises dili ve tasrifsiz fiiller’ mevzulu tezlerini okudular. Güneş-Dil teorisi ve dil karşılaştırmaları komisyonunda Prof. A. Cevad Emre’nin tezi etrafında fikir teatileri yapıldı.
- ✚ 28 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayında** Kopenhagta toplanan milletlerarası lenuistik kongresine Dil kurultayının selamaları bildirildi. Dün B. Naim Onat, ‘Güneş-Dil teorisine göre Türkçe-Arapça karşılaştırmalar’, Ahmet Cevad Emre ‘terminoloji ve Güneş Dil teorisi’ Prof. Abdulkadir İnan ‘V. K. eki kanunu’ ve B. İsmail Mayakon da ‘Güneş-Dil teorisinin analiz metodu tatbikatı’ mevzulu tezlerini okudular.
- ✚ 27 Ağustos 1936 **Dil Kurultayının üçüncü günü** B. Hasan Tankutun Güneş-Dil teorisine göre pankronik usulle pale sosyolojik dil tetkikleri mevzulu tezi geniş bir alaka uyandırdı.
- ✚ 26 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayı dün de çalışmalarına devam etti** Dün öğleden önce komisyonlar toplandılar. Kurultayın öğleden sonraki umumi toplantısında B. İbrahim Necmi Dilmen Güneş-Dil teorisinin ana hatları hakkındaki tezini okudu.
- ✚ 24 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor**
- ✚ 23 Ağustos 1936 **Atatürk yabancı dil alimlerini kabul buyurdular.** Türk dili üzerindeki çalışmaların vermiş olduğu neticeler çok sevindiricidir.
- ✚ 22 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayının hazırlıkları bitti.** Bilginlerin tezleri Kurultayda verildi. Ankara halkevi, kurultay dolayısıyla zengin bir program hazırladı.
- ✚ 21 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayı Kültür Bakanımız Türk Dil Kurumunun dünkü toplantısında bulundu.** Kurultaya girme kartları adreslerine gönderilen davetli ve üyelerin ikinci listesini neşrediyoruz.
- ✚ 20 Ağustos 1936 **Üçüncü Dil Kurultayı Davetli üyelerin ilk listesi.**¹²⁹

¹²⁹ http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=64&sayi_id=1644

Sadece yurt içi gazeteleri değil aynı zamanda dış basın gazeteleri de Atatürk'ün İnkılâplarıyla yakından ilgilidir. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşecek olan Harf İnkılâbı dış basından da büyük ilgi görmüştür ve dış basın bu habere gazetelerinde geniş yer vermiştir. Esra Sarıkoyuncu Değerli'nin belirttiğine göre; *Appleton Post-Crescent* gazetesinde “*Turks Forbid Writing*” (*Türkler Elyazısını Yasaklıyor*) başlığı altında ele alınmıştır. Bu yazıda Mustafa Kemal Paşa tarafından Arap karakterli harflerin kullanımının yasaklandığı belirtilmektedir. Gazetenin yorumuna göre bu da Mustafa Kemal'in Doğu kültüründen koparak, Batı medeniyeti ile yakınlaşmak için gerçekleştirdiği reform paketinin bir parçasıdır. Aynı zamanda yazıda Arap harflerinin Türkiye'deki okur-yazar oranının düşük olmasının en önemli sebebi olduğu vurgulanarak, Latin harflerinin kabulünün Türk modernleşmesi açısından çok önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (*Appleton Post-Crescent*, 2 Kasım 1928).¹³⁰

Harf İnkılâbı ve yeni Türk harflerinin benimsenmesi hususunda Amerika basınında olumlu değerlendirmeler yapılmaktadır. Atatürk'ün bu inkılâbı gerçekleştirmesinde yatan ana sebeplerin ülkeyi çağdaşlaştırmak, batılılaştırmak, Arap etkisinden tamamen kurtulmak, Batı'ya bir adım daha yaklaşmak vs. şeklinde değerlendirmişlerdir. Amerikan gazetelerinde bu inkılâbın Atatürk'ün önderliğinde yapıldığına da dikkat çekilmiştir, 1930'lu yıllara kadar gazetelerde Atatürk'ün bu hususta taviz vermediği, sert tavır takındığı da yazılmıştır. Fakat 1930'lu yıllardan sonra Atatürk'ün yaptığı inkılâplara daha yumuşak bir tavırla yaklaşmıştır. Harf İnkılâbı'nın devamında gerçekleştirilen Türk Dil Devrimi dış basında bir milliyetçilik politikası olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Atatürk'ün doğru kişiliği ve başarılı bir lider olmasının sağladığı itici güçle halkı inkılâplara yönlendirdiğine dikkat çekilmiştir.

---

¹³⁰ DEĞERLİ, Esra Sarıkoyuncu, *Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi*, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.23, Nisan 2009, s.35.

Dış basında birçok kesim modernleşme adına yapılan bu inkılâbın sürekliliğinin sağlanamayacağını düşünmekte idi. Bu devrimin halkın desteğiyle olmadığını ileri sürenler vardı ve gereken deneyime sahip olunmaması neticesinde başarıya ulaşamayacağı kanaatini taşımaktaydılar. Fakat Harf İnkılâbı'nın arkasında hızla gerçekleşen Dil Devrimi sürecinin devam etmesi üzerine basındaki ilgi daha da artmıştır.

Esra Sarıkoyuncu Değerli, *Oneonta Daily Star* gazetesindeki “*Language Reform Atatürk*” (*Atatürk'ün Dil Reformu*) başlıklı yazıyı şu şekilde aktarmıştır: “Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün alfabeyi değiştirdikten sonra dil çalışmalarına ağırlık verdiği ve nihai hedefinin dili tamamen Osmanlı etkisinden kurtarmak olduğu belirtilmektedir. Bu amacı doğrultusunda önce Dil Kurumu'nu kurdurduğu daha sonra da dili sadeleştirme çalışmalarını başlattığı kaydedilmektedir. Atatürk yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış unsurları temizlemek, konuşma dili ile yazı dili arasındaki açıklığı gidermek, kısaca dili millileştirmek istemektedir. Yazara göre Atatürk'ün başlattığı hareket, ulusalcı bir hareket olarak değerlendirilebilir ancak devletin bu atılımı gerçekleştirmek için yeterli deneyime sahip olmaması, bu çalışmaların başarılı olamayacağı kanaatini uyandırmaktadır (*Oneonta Daily Star*, 3 Kasım 1934).”¹³¹

4.4. Atatürk ve Çevresindeki Dilciler

Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurduktan sonra, zamanın elverdiği ve toplumun olgunlaştığı seviyeye gelindiğinde eskisinin kaldırıldığı ve yerine yepyeni olan kurumlarını kuracak ve ülkesini dünya çapında modern ve gelişmiş bir ülke yapacak olan inkılâplarını gerçekleştirecektir. Bu inkılâpların hepsi çok değerlidir, birbiriyle kıyaslanamaz inkılâplardır; fakat içlerinden Dil İnkılâbı, Türk milletinin

---

¹³¹ DEĞERLİ, a.g.m, s.36.

geleceğini aydınlatan, Türk milletini birbirine ulus bilinciyle bağlayan çok önemli bir inkılâptır. Atatürk, Dil İnkılâbı'nın da diğer inkılâplarının olduğu gibi bir sırasının olduğu bilinciyle ve sabrıyla beklemiştir.

Dil sorunları Osmanlı dönemlerinde de mevcut idi ve yeni Türkiye'de de mevcuttu. Fakat yeni Türkiye'nin duruşu belli, dili belli idi. Yapılacak tek şey milli bir politika izleyip dil üzerine ciddi bir reform gerçekleştirmektir. Türk toplumu dil bilincine varmalı ve milli hissiyatla dile yaklaşmalıydı. Atatürk bu nedenle doğru zamanı kollamış ve Dil Devrimi'ni gerçekleştirmiştir.

Atatürk bu devrimi tek başına gerçekleştirmemiştir. O'nun yanında birçok kişi; dil uğruna çalışanlar, emek verenler de vardır. Büyük Dil Kurultaylarında Atatürk'ün yanında yer almışlar ve dil üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bu önemli zatlardan bazıları; "Afet İnan, Falih Rıfki Atay, İbrahim Necmi Dilmen, Abdülkadir İnan, Samih Rifat, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, A. Cevat Emre, Veled Çelebi İzbudak, Halit Ziya Uşaklıgil, İbrahim Alâettin Gövsa, Hasan Reşit Tankut, Ruşen Eşref Ünaydın, Hulusi Özden, Hamit Zübeyr Koşay, Besim Atalay, Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar, İsmail Habip Sevük'tür."¹³²

Atatürk her zaman bu önemli şahsiyetlerin dil konusundaki düşüncelerini dinlemiş ve onları takdir etmiştir. Bu değerli kişileri daima çevresinde tutmuştur. Atatürk çok okuyan bir kişiliktir, küçüklüğünden beri okumaktadır; ama çok okumasına rağmen çevresindeki insanların düşüncelerini de merak etmiştir ve onların fikirlerini itinayla ve saygıyla dinlemiştir. Atatürk için teati dediğimiz fikir alışverişi son derece önemlidir. Atatürk yaptığı sohbet zamanlarında mutlak bir tartışma ortamında bulunmaktadır, bir soruna çözüm arayışı içindedir. Dil hususunda da yukarıda örnek

---

¹³² ZÜLFİKAR, Hamza, "Atatürk'ün Çevresindeki Dilciler Ve Kültür Adamları", a.g.e, Ed. ATILGAN, s.44.

verilen değerli kişilerle bu tür tartışma ortamlarında bulunmuş ve onların değer verdiği düşüncelerini alarak dil meselesini çözmeye çalışmışlardır.

Ahmet Cevat Emre, İzmit'te gazetecilere yaptığı konuşmada Atatürk'ün Harf İnkılâbı sürecinin hazırlık evresinde çevresindeki aydın kişilerle düşüncelerini paylaştığını ve onların da fikir ve görüşlerini almış olduğunu söylemiştir. Atatürk'ün aydınların fikirlerine değer veren ve onlara danışan bir kişilik olduğu şu ifadelerinden anlaşılmaktadır;

"Ben basit bir adamım. Yani ben düşündüklerimi önce milletimin arzusunda ihtiyaç ve idaresinde görmeyi şart sayan ve bunu gördükten sonra ancak tatbiki ile kendimi mükellef bilen bir adamım. Her insanın, mensup olduğu içtimaî heyet için düşündüğü bir fikir olabilir. Fakat sağını solunu dinlemeden söylenmiş sözler, benim telakkime göre, uzun uzun ve derin denemelerle incelenmedikçe fiil sahasına çıkamazlar. Her içtimaî işte şahsî düşünüşün umumî ihtiyaç ve iradeye mutabık olduğunu hissetmemiş olanlar, behemehâl başarısızlığa mahkûmdurlar".

"Ben o adamım ki, ordunun memleketi milleti muhakkak bir neticeye götürebileceği noktalarda emir veririm. Fakat ilim ve bilhassa içtimaî ilim sahasına dâhil işlerde, ben kumanda vermem. Bu vadede isterim ki, beni âlimler irşad etsinler. Siz kendi ilminize irfanınıza güveniyorsanız, bana söyleyiniz. İçtimaî ilmin güzel istikametlerini gösteriniz. Ben takip edeyim".

"Eğer ben size bu meseleyi ancak son senelerde düşündüm dersem inanmayınız. Ben ta çocukluğumdan beri bu davayı düşünmüş bir adamım".¹³³

Büyük Önder Atatürk ne kadar deha bir kişilik de olsa, kendisini sade bir insan olarak nitelermektedir. Kendisinin de belirttiği gibi O'na göre bir fikir öngörüyle incelenmedikçe herhangi bir eylem sebebi olamaz. Ve O gerçekleştireceği

---

¹³³ TANERİ, Aydın, "Atatürk ve Harf İnkılâbı", a.g.e, Ed. ATILGAN, s.24.

inkılâplarında halkın ve aydınların o inkılâbı, bir ihtiyaç ve gereklilik olarak görmesini istemiş, onların da onayıyla gerçekleştirmeyi uygun bulmuştur. Ülkesi için gereken önemli kararları her zaman ülkesinin aydınlarının vermesini ve onların kendisine doğru yolu göstermesi beklentisi içinde olduğunu dile getirmiştir. Çevresindeki fikir adamlarının kendisine rehber olmalarını istediğini belirtmiştir.

Son olarak bulunan ifadesinde gerçekleştirmek istediği hedeflerinin, amaçlarının henüz yeni olmadığını çocukluğundan beridir kafasında planladığını ifade etmiştir; fakat bu işlerin nasıl gerçekleşebileceği hususunda onlardan yardım istemekte olduğunu söylemiştir.

Atatürk'ün dil çalışmalarına yardımcı olmaları bakımından yakın çevresinde topladığı birçok önemli aydın vardır. Bunlardan biri de Abdulkadir İnan'dır. Abdulkadir İnan, Başkurdistan Türklerindedir ve o dönem Mehmet Fuat Köprülü'nün yanında ilmi yardımcı olarak çalışmaktadır. "Bir gün Ruşen Eşref Ünaydın ve Maarif Vekili Reşit Galip tarafından Ankara'ya çağrılır ve kendisine Türk Dil Kurumunda görev verilir. 1933 yılının sonbaharında Dolmabahçe'de Atatürk tarafından kabul edilir. Burada ilmi Komisyon ve Kılavuz Kolu çalışmalarına üye olarak katılır. Daha sonra Atatürk'ün dil meseleleriyle ilgili olarak Köşke çağırdığı kimseler arasında muhakkak Abdülkadir İnan da bulunur. 1936 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulunca A. İnan Fakülteye davet edilir. Atatürk, *"Sen bu Fakültede Doğu Türk Lehçelerini tetkik edecek ve ders vereceksin, seni profesör yapacağız"* demiştir."¹³⁴ Atatürk ve devrimlerinin aleyhtarı olan kişiler, Atatürk'ün gerçekleştirdiği Dil Devrimi sürecinde dil ile alakası olmayan kişilerin yer aldığını dillendirmişlerdir. Bu nedenle Atatürk'ün çevresindeki aydın kişilerden birkaçının uğraşlarını kısa olarak belirtme ihtiyacı duymaktayım. Bu zatlardan birkaçı;

---

¹³⁴ ZÜLFİKAR, Hamza, "Atatürk'ün Çevresindeki Dilciler Ve Kültür Adamları", a.g.e, Ed. ATILGAN, s.47.

“M. Ali Ağakay bugün başlatılmış çalışmalarla yetmiş bin kelimeye ulaşması hedeflenmiş olan Türkçe Sözlük'ün ilk hazırlayıcılarından biridir. Ölünceye kadar Türkçe Sözlük'ün zenginleştirilmesine çalışmış onu kendine başlıca görev saymıştır.”¹³⁵

“İbrahim Alâettin Gövsa Türk eğitim hayatına, Türk diline büyük emek vermiştir ve Atatürk'ün yanında yer almıştır. Elli Türk Büyüğü, Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi gibi pek çok edebî eserin yazarıdır.”¹³⁶

“El-İdrak Haşiyesi, Türkçeden Türkçeye Lügat (Basılmamış 12 cilt) adlı eserleri ve Türk Dil Kurumunda ölünceye kadar yaptığı hizmetleriyle kendisini tanıdığımız Veled Çelebi İzbudak...”¹³⁷

Bu eğitilmiş insanlar, Atatürk'ün direktifliğinde dil devrimine yön vermiş kişilerdir. Türkçe adına pek çok eser vermişlerdir ki bu eserler onların birer üstat olduklarını, nitelikli bireyler olduklarını göstermektedir.

Ayrıca Atatürk'ün kendisi de bir dil bilimci değildir; fakat ülkesinin dünyada nereye geleceğini, nasıl bir konumda olabileceğini bilen bir devlet adamı, deha bir kişiliktir. Atatürk, belirlediği ilkeleri doğrultusunda dil inkılâbını gerçekleştirmiş, dil adamlarının da yapılan çalışmalarda kendisine destek vermesini ve kendisini yönlendirmesini istemiştir.

Dil çalışmalarına katılan aydınlar sadece Türk değildir, kongrelere katılmak üzere yurtdışından gelen yabancı dilciler de mevcuttur. O dönem gazetelerde yapılan çalışmalar hususunda halkın bilgilendirilmesine önem verilmiş ve neticeler her günkü durumuyla rapor verilir gibi gazetelerde yer almıştır. 23 Ağustos 1936 tarihli Ulus gazetesinde yabancı dil adamlarının, dil çalışmalarına katılmak amacıyla kongreye geldikleri yazılmıştır.¹³⁸

¹³⁵ ZÜLFİKAR, a.g.m, a.g.e, Ed. ATILGAN, s.46.

¹³⁶ A.g.y, a.g.m, a.g.e, Ed. ATILGAN, s.46.

¹³⁷ A.g.y, a.g.m, a.g.e, Ed. ATILGAN, s.45.

¹³⁸ Bunun için bkz. **Ek.6.**

Neticede Atatürk çevresindeki hem yerli hem yabancı dil adamlarının çalışmalarından yararlanarak dil inkılâbını bilimsel temeller üzerine kurmaya çalışmıştır. Atatürk için gerçekleştirmeyi hedeflediği tüm devrimlerinde akıl ve bilim ön plandadır. O'na göre akla ve bilime ters olan hiçbir yeniliğin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Türk dilinin kimliğini tanıtmak, çok eskilerden gelen varlığını tüm dünyaya kanıtlamak amacıyla bilimsel çalışmalara dayandırılarak Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerini belirlemiştir.

V. DİL POLİTİKASI DOĞRULTUSUNDA YAPILAN HAZIRLIK VE ÇALIŞMALAR

5.1. Yeni Harflerin Kabulü

Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'ın belirttiğine göre, "Atatürk, Cumhuriyet'in kuruluşundan çok önce, daha 1907'de, Bulgar Türkolog'u İvan Manolof'a yazı değişikliğinin yapılması gibi dil ve yazı konularındaki düşüncelerini dile getirmiştir."¹³⁹ Atatürk, bir dilci değildir; fakat ülkesini çağdaş, modern ülkeler sırasına koymak için yapılması gereken, gerçekleştirilmesi gereken bütün her şeyi bilmektedir. Çok kitap okuması onun çok yönlü düşünmesinde en önemli faktördür belki de. Çok okuması sayesinde herhangi bir durumu çok iyi analiz edebilir. Ayrıca Atatürk okul yıllarında tarih ve coğrafya alanlarında, dünya ve ülke siyasetini de takip etmiştir. Elde ettiği birikim onun müthiş bir öngörüye sahip olmasını sağlamıştır. Osmanlı'da yaşanan talihsizliklerin, gelenekçiliğin, yenileşmeye karşı olan cehaletin getirdiği olumsuzlukların aynısını yeniden yaşamamak için ülkesini sağlam temeller üzerine kurmayı amaçlamıştır. Her zaman Batı'nın gerisinde kalmamayı, daha modern, daha ileri teknolojiye ve daha fazla bilgi sahibi olmayı arzu etmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun'un ifadesine göre, Atatürk'ün Harf İnkılâbı'nı yapmasında Bakü Kongresi'nin önemli sayılabilecek etkisi vardır.¹⁴⁰ "1926 yılındaki Bakü Kongresi'nde Sovyetler Birliğindeki bütün Türklerin Arap harflerinden Latin harflerine geçmeleri kararı alınmıştır. Atatürk bu durumu yakından takip etmiştir. Azerbaycan'da da Latin alfabesi kabul edilmiş, Atatürk takip için Fuat Köprülü ve Hüseyinzade Ali Bey'i oraya göndermiştir. Atatürk, Batı medeniyeti ile kaynaşma için iyi bağlantı bulmuştur ve hiç söz konusu değilken bir anda böyle bir konu gündeme

¹³⁹ Bkz. AKALIN, a.g.m: (A.D.P.), s.28.

¹⁴⁰ Bkz. ERCİLASUN, "Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Dili", **Cumhuriyet Döneminde Dil ve Edebiyat Panel**, Dü. TOPUZ Ayşe Yıldız, KARADAĞ, Hüseyin, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2001, s.9; TONGUL, a.g.m, s.118; EREN, Prof. Dr. Hasan, "Yazıda Birlik", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, s. 88.

getirip çok kısa bir zaman içinde de gerçekleşmesini sağlamıştır.”¹⁴¹ Atatürk’ün pratik zekâsıyla ve öngörüsü sayesinde Türk halkı çağdaşlaşma yolunda adım adım ilerlemiştir.

Arap alfabesinin kullanılması ile Arap kültürünün de Türk kültürü üzerinde etkisi olmuş, Türk dili ve Türk kültürünün yerini, Arapça ve Arap kültürü almıştır. Arap alfabesini bırakıp Türk alfabesine geçme nedenleri genelde bilinmekte olan Arap harfleri ile okuma ve yazmanın zor olduğu ve ayrıca Arap harflerinin Türkçenin fonetik yapısına uygun olmadığı fikirleridir ki Tuğrul Şavkay kitabında, bunların yanında bir siyasi tutumun da mevcut olduğunu ifade etmiştir. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 20 Mayıs 1928 tarihli Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanunu, 26 Aralık 1925 tarihli Günün Yirmi Dört Saate Taksimine Dair Kanunu’nun ilanlarını da buna bağlamaktadır.¹⁴² Bu kanunla rakamlar diğer ülkelerin de kullandığı şekliyle değişmiş ve bu değişimle evrensellik kazanmıştır. Bu kanun harf inkılâbının da gerçekleşmesinde önadım olmuştur.

“H. Bayur, Harf İnkılâbı'nın 1928 yılında yapılması ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

"Atatürk bir işe girişirken gerek iç, gerek dış durumu inceler ve ona göre davranırdı... Atatürk esaslı ve uzun zaman alacak bir devrime, bir harekete giriştiği vakit, etrafı gayet iyi kolları, yani o yapacağı hareketi durdurmak mecburiyetini yaratacak bir hadise ihtimali var mı? Bunu kolları ve gayet de iyi takdir eder... Şimdi iç durumu ele alalım. Atatürk'ü en çok sıkan ittihatçı tarizleriydi. İttihatçı tarizleri suikasttan (1926) sonra tamamiyle ezilmiştir. Binaenaleyh orada bir sinmişlik vardır, oradan artık korkulmaz.

¹⁴¹ Bkz. ERCİLASUN, a.g.m, a.g.e, a.g.y, s.11.

¹⁴² Bkz. ŞAVKAY, Tuğrul, **Dil Devrimi**, Gelenek yayıncılık, İstanbul, 2002, s.40.

İkincisi dışarıda, Yunanistan'la dostluk başlamıştır. Yunanistan'la dostluk demek Avrupa ile olan güceniğimizizin, kırınlığımızın izalesi demektir. Çünkü o vakte kadar Batı Avrupa bize fena gözle bakıyordu ve bizi almıyordu arasına. Ama Yunan vasıtasıyla o tarafa yaklaşmış olduk."

Avrupa'daki askeri ve siyasi durumların da Atatürk'e zaman kazandırdığını ifade eden Bayur, sözlerini şöyle tamamlamıştır:

*"Mussolini de kâfi derecede kök salmamıştı. Memleketinde muhalifi çoktur. Sağa-sola çatacak durumda değildir. Bu esaslar dâhilinde bunlara bakarak Atatürk, birkaç yıl uğraştıracak ve kendisine zaman sağlayacak bir durum görmüştür. Bu işe girişmiştir."*¹⁴³

M. K. Atatürk, daha önce de belirttiğim gibi, devrimlerini sıraya koymuş ve doğru zamanı bekleyerek gerçekleşmesini sağlamış, şartların olgunlaşmasını beklemiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra birçok alanda yapacağı devrimleri planlamıştır. 1932 yılına gelindiğinde dil devrimini gerçekleştirecektir. Bunun için yine beklenilmesi gereken düşünsel anlamda olgunlaşma devresi vardır. Toplumun, aydınların, herkesin bu inkılâba hazır olması da önemlidir. Yeniliklerin yapılması babında düşünsel temeller atıldıktan sonra, inkılâpların gerçekleşmesi daha kolaylaşacaktır. Bu nedenle Atatürk, devrimlerini gerçekleştirmede acele etmemiştir. Her inkılâbını doğru zamanlama ve doğru ortam şartlarında gerçekleştirmeyi uygun bulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında harf yeniliği yapılmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Örneğin, "17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat kongresinde işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşının ortaya attığı önerge ile harflerin değişimi konusu gündeme gelmiş, ancak kongre başkanı Kazım Karabekir Arap

---

¹⁴³ Akt. TONGUL, a.g.m, s.119.

harflerinin kaldırılarak yerine Latin harflerinin kabul edilmesine “*Türk dilini ifade edecek hiçbir Latin harfi yoktur. Yabancıların propagandalarından etkilenerek bu fikri ortaya atanlar ülkeye zararlı bir fikir sokmaya çalışmaktadırlar. Bu fikirler Türk toplumunu etkilerse bütün İslam âlemi üzerimize hücum eder ve birbirimizi yeriz*” düşüncesiyle karşı çıkmıştır.”¹⁴⁴ Ayrıca 1920 yıllarınca devam eden yeni harfler tartışmasında İsmet İnönü de karşı çıkmıştır. 1928 yılında mecliste yaptığı konuşmasında bu konuyla ilgili şöyle söylemiştir;

*“Okuma yazma güçlüğü, tüm devlet yaşantısını felce uğratacak bir devrimi gerektirecek bir zorunluluk sayılabilir mi? Ulusların uygarlık açısından ileri ya da geri olmaları yazılarının kolaylık ya da güçlüğü ile ölçülemez. Yüzyıllardan beri kullanılan yazı, bundan sonra da pekâlâ devam edebilir. Bilginler, tüm okuryazar kişiler, hece sınıfı çocuklarına dönecekler. Yazı değişirse kütüphaneler dolusu el yazısı basma yapılardan nasıl yararlanılacak?”*¹⁴⁵

Atatürk, zaman zaman çevresindeki aydınlarla veya halk ile konuşmalarında Harf İnkılâbı konusundaki fikirlerini paylaşmıştır. İlk önce yakın çevresini bu konuda bilgilendirmiş ve tartışmalara da müdahale etmemiş, herkesi düşüncesinde serbest bırakmıştır. Öyle ki, Atatürk, “*Çankaya’da oturduğu eski bağ evinde ilave ve tadiller yaptırırken, üst kattaki bir odayı da kitaplık yapmak istiyor ve bu amaçla kitaplar satın aldırıyor. Bu arada şair Yahya Kemal Beyatlı da İstanbul’dan bazı kitaplar getiriyor. Bir gün Kemal Atatürk kendisine diyor ki, ‘Bu kitaplar güzel ama bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri. Onun için bazı yenilikler düşünmeli ve Latin harflerini kabul etmeli.’*

Özel kütüphane odasında geçen bu konuşma üzerine, Yahya Kemal Beyatlı derhal itirazda bulunuyor. Bunun mümkün olamayacağını, çünkü yakın geçmişimizin

---

¹⁴⁴ Akt. ŞENTÜRK, a.g.m, s. 30.

¹⁴⁵ Akt. ŞENTÜRK, a.g.m, s.31.

eserlerinin hep Arap harfleriyle olduğunu ve kültür hazinemizin bunlara bağlı bulunduğunu söylüyor. Atatürk buna karşı, yalnız bu harf değiştirme konusundaki fikrini sorduğunu bildirerek uzun tartışmaya girmiyor. Ancak, 1928’de Latin harfleri kabul edildiği vakit, Madrid’de Elçi olarak bulunan Yahya Kemal Beyatlı bu konuşmayı hatırlayarak Atatürk’ün kendisine kargın olacağını düşünüyor ve Madrid’den Paris’e gidip vazifesi başında bulunmuyor. Bunu haber alan Atatürk bu olayda ‘herkes fikrinde serbesttir, o zaman karşı çıkmış olmakla beraber, bugün de kendisiyle tekrar tartışırım.’ diyor. Yurda dönmesi için de Paris’e bir arkadaşını gönderiyor. Yahya Kemal Beyatlı döndüğü zaman, samimi olarak Atatürk tarafından karşılanıyor. Konu yeniden açıldığı zaman ise şairin yeni bir itirazı olmuyor.”¹⁴⁶

Dil devrimini gerçekleştirmeden önce yapılacak ilk devrim Harf Devrimi’dir. Bunun gerekçesini, ortaya çıkışını Zeynep Korkmaz şöyle ifade etmiştir; “İslam kültürüne bağlanmış ve Arap yazısını kabul etmiş olan Türkler, zamanla bu yazıyı sanat yönünden geliştirerek en mükemmel yazı türü örneklerini vermişlerdir. Bu şekilde hem bu yazıya hizmet etmişler, hem de kendi san’at inceliklerini göstererek, Türk yazı sanatı tarihinde önemli bir yer tutmuşlardır. Ancak, Arap ve Türk dillerinin başka başka dil guruplarından olması ve Türkçe ile Arapça arasında ses yapısı ve gramer sistemleri bakımından her hangi bir yakınlık bulunmaması, Arap dilinin isterlerine göre yaratılmış olan bu yazıyı, Türk dilinin yapısına hiçbir şekilde uyduramıyordu. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu’nda Batılılaşma hareketinin başladığı Tanzimat’tan beri bir de ‘*imla ve alfabe*’ sorunu ortaya çıkmıştı.”¹⁴⁷

18. yüzyılda Batı’da bilimle uğraşan insanların buluş ortaya çıkarma, araştırma, inceleme gibi faaliyetlerini yapmaları için bir araya gelmeleri, bilim

¹⁴⁶ İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 2. Baskı, TTK yay. XVI. Dizi, S.34, TTK Basımevi, Ankara, 1977, ss.182–183.

¹⁴⁷ KORKMAZ, a.g.e, s.36.

topluluklarını ortaya çıkarmıştır. Osmanlı döneminde bilim adına cemiyetleşme 19. yüzyılın ikinci yarısında kendisini göstermektedir. “Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi (1820), Encümen-i Daniş (1851), Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane (1856), Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1861), Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye (1864), Cemiyet-i İlmiye (1879), Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti (1908), Yeni Muhit’ul-Maarif Cemiyeti (1910), Türk Birliği Derneği (1914), İlim ve Umran-ı Sınai Cemiyeti (1919) Osmanlı’daki bilimsel topluluklardan bazılarıdır.”¹⁴⁸ Fakat bu cemiyetler, gerektiğinin aksine fazla bir faaliyet gösterememişlerdir.

“Bu cemiyetlerden olan, içlerinde Ali Suavi ve Cenap Şahabettin gibi düşünür ve yazarların da bulunduğu Cemiyet-i İlmiye, yeni alfabe kullanılmasını uygun görmüşlerdir. Fakat Osmanlıda böyle bir konu hiç mevzu bahis olmamıştır. Yazıdaki küçük bir işarete dahi tahammülleri olmayacak kadar muhafazakârlardır. 1919 yılında yazı düzenlenmesi ile ilgili broşür yayımlanmış ve çevrelerce tepkilere neden olmuştur. Bu muhafazakârlıkla Cumhuriyet ilan edilmiştir, dil ve yazı sorunu da gündemde sorun olarak kalmıştır. Bir toplantıda, konu olan Latin alfabesinin kabulüne Atatürk de o zaman karşı çıkmıştır; çünkü Atatürk, halkın buna henüz hazır olmadığını görmüştür. Belli bir süre geçtikten sonra 1924 yılında mecliste İzmir milletvekili Şükrü Saraçoğlu, Arap harflerinin Türk dilini yazmaya uygun olmadığını dile getirmiş ve yine yazı konusunu gündeme getirmiştir. Arap harflerini benimseyenler; Arap alfabesini bırakıp, Latin alfabesine geçmeyi İslam dinine aykırı bulmuşlar, kültür karışıklığı yaşanacağını ileri sürmüşlerdir. Genelde var olan sebep, alışkanlıklardan bir anda kopamamadır. Herkesi bir telaş ve endişe kaplamıştır. Ayrıca Arap alfabesi savunucuları, Latin alfabesinin Türk dilinin yapısına uymayacağını dile getirmişler; fakat aslında Arap

---

¹⁴⁸ Akt. DOĞAN, İsmail, *Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye’deki Bilim Eğitimine Etkileri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:26, S.1, 1993, s.132.

harfleri Türk dilini tam karşılayamamaktadır. İşte tartışılan bu fikirler, Atatürk için gerçekleştireceği yazı devriminin hikâyesini oluşturmaktadır.”¹⁴⁹

Atatürk, 8 Ağustos 1928 tarihinde ünlü Sarayburnu konuşmasında; “*Bizim ahenktâr, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmıyan ve anlıyamadığımız işâretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindediniz. Anladığının âsârına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim... Çok işler yapılmıştır. Amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir hey'eti içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır.*

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hatâ bizde değildir. Türkün seciyesini anlamıyarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz.”¹⁵⁰ demiştir.

Cumhuriyet dönemi ilk yıllarında 1925–1929 arasında görev yapmış olan Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, Atatürk’ün emriyle yeni alfabenin belirlenmesi için bir komisyon toplamıştır. Komisyonunda “Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmet Cevat Emre’, Ragıp Hulusi Özdem, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmed Emin Erişirgil, İhsan Sungu yer almaktadır.”¹⁵¹ Bu aydınlar, Osmanlı yapay

¹⁴⁹ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s.36–39.

¹⁵⁰ ASD II, Türk İnkılâp Enstitüsü Yay:1, TTK, Ankara, 1952, s.253; KORKMAZ, a.g.e, s.43; Bir kısmını akt. TURAN, a.g.e, s.33.

¹⁵¹ Bkz. Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.41.

dilini düzenleme yolunda değil, yeni bir alfabe bulma yolunda fikir birliği ortaya koymaya çalışmışlardır. Çünkü Türk dili yabancı dillerin esaretinden kurtulmak zorundadır, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken Atatürk, tam bağımsızlık demiştir, eğer dilde bu bağımsızlık sağlanamazsa yarım kalmış bir iş olurdu. Atatürk, yarım kalacak bir işi asla kabul etmeyecek bir kişilikti ve kesinlikle bir an önce bu sorunun çözümlenmesini istiyordu. Falih Rıfkı Atay, bu konu üzerinde Atatürk ile olan diyalogunu şöyle aktarmıştır:

“*Atatürk bana sordu:*

- *Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?*
- *Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var, dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür.*

Yüzüme baktı:

- *Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz, dedi.*

Hayli radikal bir inkılâpçı iken ben bile yüzüne bakakalmıştım:

- *Çocuğum dedi, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi, herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada, bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terkolunuverir.”¹⁵²*

Alfabede değişme, yazı, imla düzenlemesi yapılması gerektiği gibi konular daha kolay mecliste ve halk içinde konuşulabilir bir hal almıştır. 24 Mayıs 1924 tarihinde uluslar arası rakamların kabul edilmesi¹⁵³ ve bunun toplumda uyumlu karşılanması, zamanın yavaş yavaş geldiğini göstermektedir. Atatürk'ün dil üzerindeki faaliyetlerinin

---

¹⁵² Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.42.

¹⁵³ KORKMAZ, a.g.e, s.40.

en önemli somut adımı yazı değişikliği olmuştur, Atatürk bu güzel haberi verirken şu sözleri söylemiştir: “*Güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir.*”¹⁵⁴

“Atatürk, Batı’ya yönelmiş bir liderdir, bu nedenle eski kaynaklardan bir alfabe almak yerine, Latin alfabesinin alınmasını uygun görmüş ve onaylamıştır. Yeni alfabenin kolay okunmasını, herhangi bir karışıklığa mahal verecek bir işaretin olmamasını istemiştir. Sonuçta Türkçe ses yapısına uygun, halkın kolay benimseyebileceği, okuma yazmayı da basit hale getirecek bir alfabe olan Latin alfabesi kabul edilecektir.

M. K. Atatürk’e göre dil yeniliği için bir hazırlık gerekli idi. Öncelikle M. K. Atatürk, 1 Kasım 1928 tarihinde Arap harflerini kaldırmış ve yerine Latin alfabesinden oluşan yeni Türk harflerini kabul etmiştir. Ardından 1 Eylül 1929 tarihinde Arapça ve Farsça derslerini öğretimden kaldırmış, bu başlangıçla dil devrimi planını uygulamaya koymuştur.”¹⁵⁵

Atatürk 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM açış konuşmasında dil konusuna değinmiştir: “*Her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Tür evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır... Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı*

¹⁵⁴ AKALIN, a.g.m: (A.D.P.), s.29.

¹⁵⁵ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.245.

*kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.”*¹⁵⁶

Yine Atatürk'ün 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM'nin üçüncü dönem açış konuşmasında, *“Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine, münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.”*¹⁵⁷ demiştir. Atatürk, gerçekleştirdiği dil devriminde ilk aşama ve süreç olan Harf İnkılâbı'nın ne kadar önemli olduğuna mecliste de vurgu yapmıştır, yeni alfabenin kabul edilmesinin dil devriminde bir köprü vazifesi görerek asıl devrimin yolunu açtığını ifade etmiştir.

Bu süreçte daha önce de belirttiğim gibi ilk olarak harf değişikliğine gidilmiş ardından sağlam bir temel olabilmesi amacıyla bir kurumun kurulması gerekli görülmüştür. Bu süreçte; “3 Kasım 1928 yılında Harf Devrimi uygulamaya konmuş, 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren eski yazı kullanımına son verilmiş ve yeni Türk alfabesinin kullanımına başlanmıştır. Basın kuruluşları da bu çalışmalara destek vermiş ve 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren gazetelerini yeni Türk alfabesiyle çıkartmaya başlamışlardır. Bunu takiben 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmış, buralarda yeni yazıyla eğitim verilmiş ve kısa sürede birçok insanımız yeni alfabe öğrenmiş ve mezun olmuşlardır. Millet Mektepleri haricinde Türk Ocakları, Halkodaları, Halkevleri de bu çalışmayı destekler nitelikte faaliyet göstermişlerdir ve okuma yazma kursları açmışlardır. Ayrıca 1928 yılında İmla Lûgati hazırlanarak eğitim ve basın kuruluşlarına gönderilmiştir.”¹⁵⁸

¹⁵⁶ Akt. AKARSU, a.g.m, s.10.

¹⁵⁷ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.43.

¹⁵⁸ ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, s.25.

Atatürk, yeni alfabeye karşılaşan halkı gözlemlemek ve tepkileri yerinde görmek için uygulamaların yapıldığı şehirlerden Tekirdağ'a gitmiştir. Tekirdağ'da öğretmen, asker gibi pek çok çalışan ve halk ile görüşmüş, onlara bizzat kendisi karatahtanın başına geçerek harfleri öğretmeyi isteği duymuştur. Atatürk, ülkesine ve Türk halkına değer verdiği için, diğer devrimlerinde olduğu gibi yazı devriminde de halkın kendisini desteklediğini hissetmek istemiştir. Tekirdağ ve başka gittiği yerlerde Türk alfabesinin kabul edilmesinin gerekçesini açıklama gereği duymuştur. Atatürk, gittiği Tekirdağ'da gördüğü ve edindiği izlenimi şu şekilde yorumlamıştır; *“Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı öğrenmişlerdir diyebilirim... Henüz ortada selâhiyettar makamın tasdikinden geçmiş bir rehber olmadan, henüz mektep müallimleri delâlet ve faaliyetine geçmeden, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük bir saadettir. Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle gözler kamaştırıcı Türk manevi inkişafının vasıl olabileceği kudret ve itibarın beynelmilel seviyesini şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni gaşy ediyor.”*¹⁵⁹

Zeynep Korkmaz'ın belirttiğine göre, Atatürk'ün yeni alfabe ile karşılaşan halkı gözlemlemek için yaptığı yurt gezileri sırasında, bütün iller ve devlet organlarında yeni alfabe ile ilgili yoğun bir çalışma yapılmıştır ve yeni Türk alfabesi mecliste 1353 sayılı kanunla oybirliği ile kabul edilmiştir. Atatürk'ün tabiriyle yeni Türk alfabesinin kabulü ile artık Türk milletinin önü açılmıştır.¹⁶⁰

Dil Devriminin ilk adımı olan Harf İnkılâbı, Türkiye için çok önemli sayılabilecek bir kültürel değişim olmuştur. Yeni kurulmuş bir Türkiye'de, kendisine parlak bir gelecek hazırlamak isteyen bir Türkiye'de, milletin kolayca okuması ve

¹⁵⁹ 25 Ağustos 1928. Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.46.

¹⁶⁰ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s.46-47.

yazması için yeni alfabe gerekli görülmüş, Harf İnkılâbı yapılarak insanların ülke gündemine, sorunlarına daha fazla katılabilmeleri, okur-yazar bir toplum haline gelerek ülkelerini daha ileriye götürebilmeleri sağlanmış, Batı karşısında daha dik duran, daha kültürlü bir toplum yaratmaya çalışılmıştır. Bunu yapabilecek büyük güç de büyük lider Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Büyük devrimleri büyük insanlar yapar; şöyle ki devrimler ciddi anlamda eskiye karşı koymak ve yeniyi getirmektir. Toplumuna karşı bu cesareti ve güveni de sağlayan da Atatürk'tür. Atatürk halkını da arkasına alarak bütün devrimlerini gerçekleştirmeyi başarmıştır.

5.1.1. Millet Mektepleri

Atatürk, halkın yönetimde söz sahibi olacağı bir yönetim şekli belirlemiştir ve bu yönetim şeklinin doğru ve sağlıklı işlemesi için de halkın öncelikle eğitiminin sağlanması gerektiğine inanmaktadır ve bu nedenle eğitime hassasiyetle yaklaşmıştır. Çünkü Atatürk, bir ülkenin çağdaş ülkeler seviyesinde olmasının, kalkınmasının, geleceğe emin adımlarla yürümesinin şartının iyi bir eğitim almaktan geçtiğini bilmektedir.

Atatürk döneminde halkın eğitimi için Halk dersaneleri, Millet Mektepleri ve Halk evleri açılmıştır. Burada Millet Mektepleri, Dil Devriminin gerçekleşmesi sürecine katkı sağlayan önemli kurumlardan biridir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra sırası gelen eğitim gündeminde, milli eğitimin temel politikasının ve temel hedeflerinin neler olduğu görüşülmüştür. "Atatürk'ün 1 Mart 1923 tarihinde Meclisi açışı sırasında vermiş olduğu direktif üzerine, Fethi Bey'in başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyetinin 5 Eylül 1923 günü Mecliste okunan programında "maarif terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü milli güzidelerin yetişmesi için lazım gelen vasıtaların ihzar (hazırlama) ve teminidir... Halkın talim ve terbiyesi

için gece dersleri ve çırak mektepleri tesis olunacak, halk lisaniyle ve halkın ihtiyacına muvafık (uygun) kitaplar yazdırılarak tabı (basım) ve teksir (çoğaltılması) ve memleketin her tarafına tevzi (dağıtım) edileceği”, ifade edilmiştir.¹⁶¹

1926 yılına kadar ciddi bir çalışma ortaya çıkarılmamış; fakat Mustafa Necati Bey’in Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde bu yönde ilk girişimi başlattığı görülmektedir. Mustafa Necati Bey, Türkiye’ye gelip Milli Eğitim Raporu hazırlayan John Dewey’in tavsiyesi üzerine Halk Dershanelerini açtırmıştır. Bu halk dershanelerinde binlerce vatandaşın eğitim görmesi sağlanmıştır.¹⁶² “Yeni harflerin kabulünden sonra ülke genelinde yeni harflerle okuma- yazmanın öğretilmesi için yeniden eğitim teşkilatlanması gerçekleştirilmiş ve Halk Dershanelerinin yerine Millet Mektepleri talimatname ile kabul edilmiştir. 24 Kasım 1928 tarihinde gerçekleşmiş olan bu talimatname ile Atatürk de Millet Mektepleri Başöğretmeni olarak seçilmiştir.”¹⁶³

24 Kasım 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda kabul edilen talimatla halka kısa sürede okuma yazma öğretmek amacıyla Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir. 1 Ocak 1929 tarihinde de Millet Mektepleri açılmıştır. “Talimatnamenin birinci maddesinde amacın ‘*Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hale getirmek*’ olduğu kaydedilir. Millet Mektebi Teşkilatı’nın kuruluş amacı budur. Süratten kasıt, Talimatnamenin 2.maddesinde hiç okuryazar olmayanlar için dört, eski yazıyla okuyup yazanlar için ise iki ay olarak tespit edilmiştir. Başaranlara ise birer Millet Mektebi diploması verileceği belirtilir bu kadar kısa bir sürede diploma sahibi olmanın cazibesi

---

¹⁶¹ Akt. TAŞDEMİRCİ, Ersoy, *Atatürk’ün Halk Eğitimi Hakkında Görüşleri ve Atatürk Döneminde Türkiye’de Halk Eğitimi Faaliyetleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.7, 1996, s.497.

¹⁶² Rapor için bkz. DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, MEB Yayını, İstanbul, 1952, s.10–11; MEB, *50 Yılda Milli Eğitimimiz*, İstanbul, 1973, s.181. Akt. TAŞDEMİRCİ, a.g.m, ss. 497–498.

¹⁶³ Bkz. TAŞDEMİRCİ, a.g.m, s. 498.

de bu arada unutulmamıştır. Halkın yanı sıra işverenler de kendi işçilerinin okuyup yazma öğrenmesinden mesul tutulur. Hapishane müdürlerinin altı aydan fazla mahkûmiyeti olanları okuma yazma öğretmeden salıvermeleri suç sayılır.”¹⁶⁴

Okuma yazma faaliyetlerinin gerçekleşmesi için Millet Mekteplerinin açılmasının yanı sıra, bu faaliyeti desteklemek amacıyla halkın çoğunlukta olduğu sinema, tiyatro, kahve, gazino, pazar, sergi, panayırılarda okuma yazmayı teşvik edici gösteri, konferansların olması gerektiği, duvar gazetelerinin çıkarılabileceği, basın yoluyla halkın aydınlatılması gerektiği düşünülmüş ve uygulamaya geçilmiştir.

Atatürk, Millet Mekteplerinde başöğretmen sıfatıyla yer almış, harf öğretiminde bizzat kendisi çeşitli illeri dolaşarak bu sürece katkıda bulunmuştur. “Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üçüncü toplanma yılını açarken, “*Millet Mektepleri normal tedrisat haricinde kadın ve erkek, yüz binlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti. ...bu mekteplerin daha fazla gayret ve şevkle idamesi lazımdır.*” direktifini verir.”¹⁶⁵

Atatürk’ün 27 Ekim 1922 tarihinde, Bursa öğretmenlerine yaptığı bir konuşma şöyledir:

“Hanımlar, beyler!

Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifelerimiz, maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehâl muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin halası hakikisi, ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1. *Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi.*
2. *İcabatı asriyeye tevafuk edilmesidir.*

¹⁶⁴ Bkz. Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.42. Ayrıca bkz. KORKMAZ, *Atatürk ve Türk Dili-Belgeler*, Ankara, TDK, ss.90-91.

¹⁶⁵ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.43.

Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp, cihan ile alakasız yaşayamayız. ...Bilakis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.

Hiçbir delili mantıkiye istinat etmeyen bir takım an'anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kayıt ve şurutlu aşamayan milletler, hayatı makul ve ameli müşahede edemez. Hayat felsefesini vasi gören milletlerin tahtı hâkimiyet ve esaretine girmeye mahkûmdur.

Muallim hanımlar, Muallim beyler!

Bütün bu hakikatlerin milletçe hüsnü telaki ve hüsnü hazmedilmesi için her şeyden evvel cehli izale etmek lazımdır. Binaenaleyh maarif programımızın, maarif siyasetimizin temel taşı, cehlin izalesidir.”¹⁶⁶

Atatürk, Bursa’da öğretmenlere; eğitime çok fazla önem verilmesi, Batı ile aynı çağdaşlığın yakalanması gerektiğini, hayatta ilim ve fenin her şeyden önde geldiğini konuşmasında ifade etmiştir. Bir toplumun ilerlemesi için eskiye dönüp bakmak ve onu devam ettirmek yerine gelenekçiliği bırakıp her zaman daha moderniyi yakalamak peşinde olunması gerektiğini, bir ülke toplumunun ancak ilim ve fen ile ilerleyebileceğini belirtmiştir.

5.2. Türk Dil Kurumunun Kurulması

Arkasında büyük bir tarih ve iz bırakan Osmanlı yıkılmış, yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur, artık tarihi Türkiye ve Türk milleti yazacaktır. Fakat hangi dille yazacaktır? Geride kalan, yıkılmış Osmanlı’nın dili ile mi? Bu sorun, Türk dilinin

---

¹⁶⁶ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.62–63.

her alanda düzenlenmesi, dilin sorunlarının belirlenip ona göre bir plan ve programın yapılması gerektiğini gösteriyordu.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, halledilmesi gereken en önemli sorunlardan biri olan dilin, en kısa zamanda düzenlenmesi için dil akademisinin kurulup kurulmaması gündemdeki tartışma konusu olmuştur. 1925 yılında bir meclis konuşmasında İsmet İnönü, *“Milli harsa ait teşebbüsattan olmak üzere bu sene bir lisan akademisi, hars nokta-i nazarından Türk lisanı üzerinde vezaif-i esasiyeyi ifa etmek üzere en yüksek mütehassıslardan mürekkep bir akademi vücuda getireceğiz.”*¹⁶⁷ diyerek dil akademisinin kesinlikle kurulması konusunda düşüncesini dile getirmiştir. O dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, olaya daha farklı bir gözle bakıp, dil akademisinin kurulması yönündeki fikirlere karşı çıkmıştır. Mustafa Necati Bey, bu konuyla ilgili olarak meclis konuşmasında şöyle söylemiştir:

“Dilbilgisi, yazım, sözlük, terim sorunlarının nasıl bir karmaşa içinde bulunduğu hepimizce bilinmektedir. Bu karmaşaya bilimin uyarmasıyla bir son verilmeyecek olursa, on yıl sonra birbirimizi anlamakta güçlüğü uğrayacağımızdan korkulur. Bu gibi sorunların çözümü ilerlemiş ülkelerde akademyalara verilmiştir. Bundan dolayı, bizde de niçin Akademya kurulmuyor gibi bir soru akla gelebilir. Şunu önceden söyleyelim ki, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ayırıcı niteliklerinden biri de, gösterişten uzak oluşudur. Yapamayacağımız işlere girişmek, bilimin yaygınlaştırılması görevini üstlenmiş bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na yaraşır bir hareket olamaz. Uluslar arası dünyada yetkisi tanınacak bir akademya kurma olanağını bulmuş olsaydık bir kuruluşa girişmekte hiç duraksamazdım. Fransız Akademisi'nin yapmakta olduğu bilimsel hizmetleri biliyoruz. Rus Akademiyası'nın kültür dünyasında en önemli yeri olduğunu biliyoruz. Bunları bilmekle birlikte, gücümüzü hesaba katmadan böyle büyük bir işe

---

¹⁶⁷ Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.40.

*girişmenin atakça davranmak olacağına inanıyorum. Elli, altmış yıl önce bizde kurulmuş Encümen-i Daniş'in sonunu her zaman göz önünde bulundurmak gerekir.”*¹⁶⁸

“1926 yılında kabul edilen Milli Eğitim Bakanlığı Kuruluş Yasası'nda Dil Heyeti adı verilen bir kurul oluşturulması da öngörülmüştü. Yasanın görüşülmesi sırasında söz alan Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey bununla güdülen amacı şöyle belirlemişti:

*‘Türkiye’de dil sorunu önem taşımaktadır. Henüz nasıl yazmak gerektiği hakkında ortak kanaatimiz yoktur. Onun için bugün var olan dilimizi incelemek, ulusumuza bir sözlük hazırlamak için Dil Kurulu’na gereksinme vardır. Memleketimizde bulunan uzmanları toplayacağız. Dilimizi düzeltmek için ne yapmak gerekirse önlem alacağız.’”*¹⁶⁹

“23 Mayıs 1928 tarihinde 9 kişiden oluşan bir Dil Kurulu oluşturulmuştur. Dil Kurulu; Dil Heyeti, Dil Encümeni ve Alfabe Encümeni olarak birçok şekilde isimlendirilmiştir. Bu heyette katılan kişileri belirtme gereği görüyorum, ilgisi ve bilgisi olmayan kimse bu gibi önemli kurullarda yer almamıştır. 9 kişi arasında, 3 milletvekili; Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref Ünaydın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 3 eğitimci; Emin Erişirgil, İhsan Sungu, Fazıl Ahmet Aykaç, 3 dil uzmanı; Ragıp Hulusi Özden, Ahmet Cevat Emre, İbrahim Grandi Grantay vardır.”¹⁷⁰

“Dil Kurulu, Türkçeyi yeniden hayata döndürmek için, dilbilgisi, sözlük hazırlama, yazım ve imla kurallarının belirlenmesi gibi konularda çalışmalar yapmışlardır, 25.000 sözcüklü Yazım Kılavuzu gibi kitaplar da çıkarmışlardır. Fakat heyet içerisinde bir takım görüş ayrılıkları vardır ve bu durum heyetin ömrünün kısa olmasına neden olmuştur. Ayrıca Dil Kurulu, ciddi anlamda belirlediği bir yol yöntem olmadığı için de 1931 yılında çalışmalarını bitirmiştir. Dil Kurulu üyeleri çalışmalarını

---

¹⁶⁸ Akt. TURAN, a.g.e, ss.39–40.

¹⁶⁹ Akt. TURAN, a.g.e, s.31.

¹⁷⁰ Akt. TURAN, a.g.e, s.32.

sonlandırmalarına rağmen dağılmamışlar ve dil çalışmaları faaliyetlerine daha sonraki zamanlarda katılmışlardır.”¹⁷¹

Mustafa Kemal Atatürk, dilimizin ihtiyaçlarını düzenlemek için, akademi yerine, tıpkı tarih çalışmaları için olduğu gibi, dernek niteliğinde bir kuruluşun olmasını uygun görmüştür. Devlet yönetiminde devamlılığı olan ve siyasi durum ve olayların etkisinde kalan bir yer olmasını istememiştir. Siyasetten uzak, daha rahat, özgür çalışma ortamı sağlamak amacıyla ve Türk halkının da desteğini alabileceği bir dernek olmasını istemiştir. Atatürk, “*Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun*” demiş ve 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dil Kurumu, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* adıyla kurulmuştur. ‘Atatürk, Samih Rifat’ı başkanlığa, Ruşen Eşref’i de Genel Yazmanlığa kendi eliyle seçmiş’¹⁷² “Türk Dil Kurumu, ilk adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olarak görevine başlamış fakat daha sonra isim değişikliğine uğramış, 1934’te Türk Dili Araştırma Kurumu, 1936’da Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nda ise Türk Dil Kurumu adını almıştır.”¹⁷³

Dil devrimini gerçekleştirme gayesiyle Atatürk, bir dil cemiyetinin kurulması fikrini kendisi vermiştir ve tartışmalara katılmamakla birlikte, kurultaylarda cemiyetin kurucusu ve koruyucusu olarak bizzat yer almıştır. Kurultaylarda kimlerin yer alacağı, kurultayın hedefinin ve görevlerinin neler olduğu Atatürk tarafından belirlenmiştir. Kendisiyle devrim hususunda hemfikir olan önemli kişiler, bunlar arasında Cumhuriyet Halk Partisi’nin de üyeleri bulunmaktadır. Atatürk, Milli Eğitim Bakanı ile birlikte İsmet İnönü’yü bu işte en mesul kişi olarak tayin etmiştir; zira Atatürk’ün kendi el yazısıyla şunları yazdığını görmekteyiz;

---

¹⁷¹ Bkz. TURAN, a.g.e, ss.32–33.

¹⁷² Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.53. Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kuruluşu ve ilk tüzüğü üzerinde ayrıntılı bilgi almak için bkz. Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, s.207–208.

¹⁷³ Bkz. TURAN, a.g.e, ss.40–41.

1. *“Müşkillerinizin hallinde daima Başvekil İsmet Paşa’ya müracaat edeceksiniz, başka kimseye değil.*
2. *Üzerinize aldığınız mühim dil işinde muvaffak olmak için, temasında bulunacağınız her resmi dairenin faydalı nokta-i nazarlarını dinleyeceksiniz. Güzel neticeler vaat eden sözleri memnuniyetle dinleyeceksiniz; fakat bunları fiile kalbetmek için ne yapmak, nasıl yapmak lazım geldiğinde, karşılaşacağınız müşkillerin halli için gene Başvekil İsmet Paşa’ya müracaat edeceksiniz.*
3. *Benim size bu tavsiyelerimi yapmak için tabii tereddüt caiz değildir. Siz bu hususlarda tereddüde düşürüldükçe müracaat edeceğiniz zat, Başvekil İsmet Paşa’dır.*
4. *Çünkü her büyük işin ehli ve faili olduğu gibi, bu işin de yüksek amili İsmet Paşa’dır.”*¹⁷⁴

Bir toplumdaki kültür dendiği zaman ilk akla gelen o toplumun tarihi, geleneği, göreneği, dilidir. Günümüzde de kültür bu şekilde algılanmaktadır. Her toplumun kendine has kültürü var denilmektedir. Bu kültürü yaymada en önemli unsur ise dildir. Dil, varlığımızı, kültürümüzü tanıtmada en önemli araçtır. Mustafa Kemal Atatürk bunun bilincinde olduğu için tarih ve dil çalışmalarına hassasiyetle yaklaşmıştır. 1 Kasım 1934 tarihinde meclis açış konuşmasında; *“Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üstüne kurmak; öz Türkçe diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz.”*¹⁷⁵

Atatürk, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu’nun Türk milletinin kendisini tanıması, araştırması, okuması, incelemesi en önemlisi kendi mirasına sahip çıkması

---

¹⁷⁴ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.56.

¹⁷⁵ Akt. AKARSU, a.g.m, s.16.

babında ne kadar kıymetli kurumlar olduklarını biliyordu ve bunu her fırsatta dile getirmiştir. 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM'nin Beşinci Dönem 2. Yasama yılının açış konuşmasında Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun geleceği ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Başlarında değerli Eğitim Bakanımız bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun her gün yeni gerçek ufuklar açan, ciddi ve aralıksız çalışmalarını övgü ile anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini dünya kültüründe başlangıcı temsil ettiklerini, kabul edilebilir bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk ulusunun değil, bütün bilim dünyasının ilgisini ve uyanmasını sağlayan, kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim. Tarih Kurumu'nun Alacahöyük' de yaptığı kazılar sonucunda, ortaya çıkardığı beş bin beş yüz yıllık maddi Türk tarih belgeleri, dünya kültür tarihinin yeni baştan incelenmesini ve derinleştirilmesini gerektirecektir. Birçok Avrupalı bilim adamının katılması ile toplanan son Dil Kurultayının aydınlık sonuçlarını görmekle çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademilere dönüşmesini dilerim. Bunun için, çalışkan tarih, dil ve bilim adamlarımızın, bilim dünyasınca tanınacak orijinal eserlerini görmekle mutlu olmanızı dilerim.”*¹⁷⁶

Dil yeniliği bir anda olabilecek bir yenilik değildi, bir süreçti; sürekli devam eden, gelişen ve hiç tükenmeyen bir süreçti. Bu nedenle bu kurumlar önemliydi ve gerekliydi. Atatürk'ün de vurguladığı gibi diğer ülkelere de emsal olmuştur.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin ilk taslağı da 11 Temmuz 1932 tarihi gecesi bizzat Atatürk tarafından çizilmiştir. Bu taslağa göre Cemiyette 'filoloji ve liguistik', 'lügat ve ıstilah', 'gramer ve sentaks' ve 'etimoloji' çalışmaları yapılacaktır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, s.28.

¹⁷⁷ Bunun için bkz. **Ek.7.** KORKMAZ, a.g.e, s.53; Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.5.

Hazırlanan tüzükte Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin amacı, 'Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasındaki değerine yakışır yüksekliğe erdirmek' diye belirtilmiştir. Ayrıca dil konusunun işlenerek geliştirilmesi ve dil davasının halka benimsetilmesi için belirli aralıklarla dil kurultaylarının toplanması da kabul edilmiştir. 26 Eylül - 6 Ekim 1932 tarihleri arasında toplanmış olan Birinci Türk Dil Kurultayı'ndan sonra Türk Dili alanındaki çalışmaları yönlendirecek bir ana program hazırlanmıştır. Yönetim Kurulu, 17 Ekim 1932 tarihli bildirisinde yapılacak işlerle ilgili ilkeleri ana programı niteliğindeki şu iki maddede toplamıştır:

1. Türk dilini milli kültürümüzün eksiksiz ifade vasıtası haline getirmek; Türkçeyi muasır (çağdaş) medeniyetin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayabilecek mükemmeliyete erdirmek,
2. Yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak; halkçı bir idarenin istediği şekilde halk ile münevverler (aydınlar) arasında birbirinden mahiyetçe (nitelikçe) ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak ve temel unsurları öz Türkçe olan milli bir dil yaratmak.¹⁷⁸

Atatürk, yine bir konuşmasında “...*Bu ideali (çağdaş bir toplum olma ideali) en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek kültür vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir... Türk Tarih ve Dil*

---

¹⁷⁸ KORKMAZ, a.g.m, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ, ss.5-6.

Kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyeti aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir hadisedir.’’¹⁷⁹

Atatürk 1 Kasım 1938 tarihinde, kendisi adına Meclis açış konuşmasını yapmak üzere Celal Bayar’ı görevlendirmiştir ve devrimlerinin temel taşları olan dil ve tarih konusuna değinmiştir:

‘‘Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire layık kıymet ve mahiyet arz etmektedir. Tarih tezimizi reddedilemez delil ve vesikalarla ilim dünyasına tanıtan Türk Tarih Kurumu memleketin muhtelif yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve beynelmile toplantılara muvaffakiyetle iştirak ederek yaptığı tebliğlerle ecnebi uzmanların alaka ve takdirlerini kazanmıştır. Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.’’¹⁸⁰

5.2.1. Türk Dil Kurultayları Görüşmeleri ve Alınan Kararlar (1932–34–36)

Atatürk’ün emriyle Türk tarihinin geçmişini kesin belgelere dayanılarak, bilimsel anlamda çalışmaların yürütülmesi için Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Türklerin aslında tarihlerinin çok eskilere dayandığını, köklü bir millet olduklarını Türk milletine tekrar hatırlatmak, Türk milletinin özgüvenlerinin yerine gelmesini sağlamak amacıyla tarih araştırmaları yapılmıştır. Atatürk bu tarih araştırmalarına büyük bir hassasiyetle yaklaşmaktadır; çünkü Batı’da Türk milletini sarı ırk olarak tanımlayan, niteleyen araştırmacılar vardır. Bu durum Atatürk’ü fazlasıyla rahatsız etmiştir. Bu

---

¹⁷⁹ Akt. AKARSU, a.g.m, s.11.

¹⁸⁰ Akt. A.g.y, a.g.m, s.11.

nedenle Atatürk, Türklerin çok köklü bir millet olduklarının ispat edilmesini istemiştir. Bu anlamda kuruluş adıyla Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti önemli bir misyona sahiptir.

Bir milletin yüzyıllarca varlığını sürdürebilmesi için o milletin sahip olduğu derin kültür çok önemli bir faktördür. Kültür kavramında da öncelikle akla gelebilecek iki kavram, tarih ve dildir. Bir milletin tarihini silip, dilini unutturmaya çalışır iseniz, o milletin yerini de dünya haritasından kolaylıkla silebilirsiniz demektir. Atatürk biliyordu ki, Türk milleti yüzyıllar boyu sürmüş geniş ve eski bir kültüre sahipti; fakat bunu kanıtlamalıydı, Atatürk için her zaman yapılan ne varsa bilimsel gerçekliğe dayandırılmalı idi. Bu nedenle bu bilimsel inceleme ve araştırmaları yapmak amacıyla Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumlarını kurmuştur.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş amacı tabii ki, Türk dilinin köklerini araştırmak, Türk diline sahip çıkmaktır; fakat bu cemiyetin daha özel amaçları vardır. M. K. Atatürk'ü bu konuda çok iyi gözlemleyen Afet İnan, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;

“1) Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kurallar ile tesbit edilerek tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yapılarak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi,

2) Tarihi araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin metodlu bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması.”¹⁸¹

Türk Dil Kurumu olarak kurultay dedikleri büyük toplantılar yapılmış, bu toplantılarda dil devriminin ne amaçla kurulduğu, ne gibi çalışmalar yürüteceği, hedeflerinin neler olduğu gibi konular görüşülmüştür. Bu kurultaylardan ilki 26 Eylül 1932'de toplanmış, Birinci Türk Dil Kurultay'ı olarak adlandırılan bu kurultay gününün

---

¹⁸¹ Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.53-54.

Halit Fahri Ozansoy' un isteğiyle Dil Bayramı olarak kutlanmasına karar verilmiştir. ¹⁸²

“Birinci Türk Dil Kurultayı’nda Türk dilinin kendi ulusal gücü içerisindeki gelişmeyi aramış, kurduğu Türk Dil Kurumuna çalışma yollarını göstermiştir.”¹⁸³

Atatürk’ün kurucu ve koruyucu başkanlığını üstlendiği Dil Kurumu’nun Birinci Türk Dil Kurultayı’na, 1932 yılında ‘710’ kişi katılmış ve bu kişiler kurumun doğal üyesi olarak kabul edilmişlerdir. Birinci Türk Dil Kurultayı tüzüğünde, ‘*Kendisinde yasal nitelikler bulunan her Türk, derneğe üye olabilir.*’ İbaresini yer almıştır. Türk Dil Kurumu’nda toplantılara sadece dilciler değil, Türk dili ile ilgili olan her Türk vatandaşı da katılabilirdi.¹⁸⁴ Ayrıca 26 Eylül 1932 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı’nda toplanan ilk Kurultay’dan önce yayımlanan bildiride, ‘*Kadın, erkek her Türk yurttaş Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin üyesidir. Kendini kurultaya çağırılmış saymalıdır.*’ denilmiştir.¹⁸⁵

Birinci Türk Dil Kurultayı’nda Türk dil devrimine aykırı ya da değil ayırım yapılmaksızın birçok tez okunmuştur. Bu tezler üzerinde yoğun tartışmalar gerçekleşmiştir. Kurultayda görüşülen konular üç bölüme ayrılmıştır. Kurultayda ilk önce *Dilin menşeleri*, sonra *Türk dilinin bugünkü hali, asrî ve medenî ihtiyaçları*, son olarak da *Türk dilinin müstakbel gelişmeleri*¹⁸⁶ konularında tezler okunmuş ve tartışmaya açılmıştır. Birinci Türk Dil Kurultayı’nda dilde evrim veya devrim olması gerektiği fikirlerini savunan her iki grup da yer almıştır, Atatürk her iki gruptaki aydınlara da söz hakkı vermiştir ve onlar bildirilerini hür iradeleriyle okumuşlardır.

---

¹⁸² Bkz. ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, s.25.

¹⁸³ ÖZGÜ, a.g.e, ss.92–93.

¹⁸⁴ TURAN, a.g.e, s.41. Ayrıca bkz. Birinci Kurultayca kabul edilen ilk tüzüğün 9. Maddesi.

¹⁸⁵ Akt. TURAN, a.g.e, s.42.

¹⁸⁶ Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.54.

Birinci Türk Dil Kurultayı'nın Çalışma Programı

A) Dilin Menşeleri

1- Türk Dilinin eskiliği ve;

- a) İndo- Europeen dillerle,*
- b) Bütün beyaz ırklar dilleriyle,*
- c) Asya ve Avrupa'nın başka dilleriyle münasebetleri üzerine tetkikler.*

2- Türk Dilinin doğrudan doğruya kendi muhit şartları içinde inkişafı:

- a) Lehçeleri,*
- b) Tarihi gramerleri, fonetik, şekliyat, morfoloji, sentaks.*
- c) Kelime hazineleri (lûgatler)*
- d) Her türlü yabancı tesirlerden uzak olarak gösterdiği yüksek edebî kabiliyet.*

3- Bu kabiliyetin halk dilinde sürmesi ve yaz dilinde sönmesi (halk edebiyatı, divan edebiyatı).

Bunlarda amil olan sebepler, dilin yakın mazisinin tetkiki.

B) Türk Dilinin bugünkü hali asrî ve medenî ihtiyaçları.

4- Tanzimat'tan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler.

- a) Şekliyat (morfoloji)*
- b) Sentaks*
- c) Kelimeler (vocabulaire)*
- d) İstılahlar*

5- Türk dilinin asrî ve medeni ihtiyaçları nelerdir?

C) Türk dilinin müstakbel inkişafı

D) – Gaye Türk dilini bugünkü ve yarınki medeniyeti kemali ile kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmek olduğuna göre:

- a) Şekliyat
- b) Sentaks
- c) Kelime teşkili
- d) İstilah vaz'ı ¹⁸⁷

Birinci Türk Dil Kurultayı'na kimlerin katıldığı önemlidir, dil alanında yaptıkları çalışmalar ve verdikleri emek gereği onları anma babında da isimlerini tekrar etmek gerekirse; heyet reisi olarak Sami Rıfat Bey o dönemin Çanakkale milletvekili, umumi kâtip Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar vekili), veznedar Celal Sahir Bey'dir. Kurultay'da ayrıca on üye mevcut çalışmıştır; Ahmet İhsan Bey, Ahmet Cevat Bey, Ali Canip Bey, Hasan Ali Bey, İhsan Bey, Ragıp Hulusi Bey, Reşat Nuri Bey, Ruşeni Bey, Dr. Saim Ali Bey, Yakup Kadri Bey'dir.¹⁸⁸ Birinci Türk Dil Kurultayı Riyaset Divanında yer alan isimler; başkan Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa Hazretleri, ikinci başkanlar Reşit Galip Bey, Samih Rıfat Bey, kâtipler; İsmail Müştak Bey, Ali Muzaffer Bey, Ali Rıza Bey, Refik Ahmet Bey'dir. Atatürk kurultaya üye olarak katılabilmek için hiçbir kıstas öngörmemiş, her Türk vatandaşının kurula katılabileceğini söylemiştir. Bu nedenle kurultayda milletvekili, avukat, öğretmen, öğrenci, eczacı, baytar, gazeteci, öğretim üyesi, profesör, kumandan, miralay, müfettiş, ressam, büyük elçi, dış doktoru, şair, operatör, vali, kaymakam, Katolik papazı, ormancı, antikacı, mühendis birçok meslekten kişiler yer almıştır.¹⁸⁹

Kısa olarak "Birinci Kurultay'dan İkinci Kurultay'a kadar geçen süre zarfında yapılan çalışmaları belirtmek gerekirse; Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları kılavuzu hazırlanmıştır. Ülke sınırları içindeki tüm bölgelerde, köylere kadar bu söz

¹⁸⁷ <http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010002.pdf>, Birinci Türk Dil Kurultayı: Türk Dil Kurultayı Müzakere Programı.

¹⁸⁸ Bkz. <http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010003.pdf>, 'Birinci Türk Dil Kurultayı, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Teşebbüs Heyeti'.

¹⁸⁹ Bkz. <http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010005.pdf>, 'Aza olarak İştirak edenler'.

derleme faaliyeti başlatılmıştır. Halk ağzından derlenen sözcükler tek bir elde toplanmış ve düzenlenmiştir. Cemiyetin üzerinde çalıştığı başka bir konu da yabancı kökenli sözcüklere Türkçe karşılık bulma eylemidir. Üç buçuk ayda cemiyet birçok karşılık gelebilecek sözcük elde etse de yine yeterli görülmeyip derleme sözcüklerinin yanı sıra birçok eski, yeni; yerli, yabancı kaynak kitap taratılmıştır. Cemiyetin başka bir yaptığı faaliyet de, mevcut terimler üzerinde çalışması ve onlara Türkçe karşılık bulmasıdır. Burada yapılan Türkçe harici dillerde; Almanca, Fransızca, İngilizce, Latince, Yunancada kullanılan sözcük ve deyimleri listeleyerek onların yerine kullanılacak Türkçe sözcük bulmaktır.”¹⁹⁰

İkinci Türk Dil Kurultayı 18–25 Ağustos 1934 tarihleri arasında yapılmıştır. Kurultaya farklı ülkelerden birçok Türkolog profesör katılmıştır. Breslav Üniversitesi profesörü F. Giese, Varşova Üniversitesi profesörü A. Zajaczkowski, Sovyet İlim Akademisi üyelerinden Prof. Samailoviç ve Meşçaninov kurultaya katılan bilim adamları ve dilcilerdir.¹⁹¹ “Kurultaya başkanlık eden Samih Rıfat Bey ve eski Maarif Vekili Dr. Reşit Galip vefat etmişlerdir. Kurultay bu gibi özel bir durum haricinde önem arz edecek bir değişikliğe uğramamıştır. Yine aynı isimler, Atatürk’ün seçtiği kişiler kurultayda yer almışlardır. Ruşen Eşref, makam değişikliği ve bunun neticesinde de yoğun iş ortamının oluşmasından ötürü cemiyetten ayrılmak zorunda kalmıştır, ayrıca Ragıp Hulusi de üniversiteye dil profesörü olarak geçişi mazeretinden ötürü cemiyetten istifa etmiştir.”¹⁹² Birinci Türk Dil Kurultayı’nda olduğu gibi tezler, görüşülen konular yine Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri, tarihi ve yaşayan durumu ile ilgili olarak konuşulmuş ve tartışılmıştır.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Bkz. ŞAVKAY, a.g.e, s.70–71.

¹⁹¹ KORKMAZ, a.g.e, s. 62–63.

¹⁹² Bkz. ŞAVKAY, a.g.e, s.71; <http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020101.pdf> , İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları ‘Birinci Gün’ s.5.

¹⁹³ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s. 63.

İkinci Türk Dili Kurultayı Çalışma Programı

1. İstiklal Marşı
2. Kurultay Marşı
3. Cemiyet Reisi ve Maarif Vekili Beyefendinin açma nutukları
4. Kurultay Reisinin seçilmesi ve Reis nutku
5. Kurultay Riyaset Divanının seçilmesi
6. Üç idari ve dört ilmi encümenin seçilmesi
7. Umumi Kâtipliğin iki yıllık umumi raporu
8. Çalışma yolları ve komisyonlara verilen tezler hakkında malumat verilmesi
9. Tezler

A) Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri

1. Türk dilinin yapılaş karakterleri ve Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle mukayesesi	Ahmet Cevat Bey, U. M. H. azasından
2. Eski dil mefhumu ve politik terbiye	Dr. Saim Ali Bey, Merkez Bürosu azasından
3. Rus dilinde ilk Türk dili yadigârları	Caferoğlu Ahmet Bey, Üniversite doçentlerinden
4. Türk dilinin Sami dillerle münasebeti	Naim Hazım Bey, U. M. H. Azasından
5. Ural-Altay dilleriyle Türkçenin münasebeti	Yusuf Ziya Bey, Eskişehir Mebusu
6. Uygurca hakkında	Dr. Reşit Rahmeti Bey, Üniversite profesörlerinden
7. Maya dili hakkında	Tahsin Ömer Bey, Hariciye memurlarından

B) Türk dilinin tarihi akışı ve filolojisi

1. Dilin neşvünema tarihi hakkında Pr. Meşçaninof, Sovyet Ulûm Akademisi azasından
2. Türk Paleo-etimolojisi Agop Martayan Bey. Muallim.

3. Dillerin menşei ve Türk dili Hakkı Nezihi Bey
4. Fizik bakımından dil Salih Murat Bey, Profesör
5. Türk dilinin eski insanlara bağlı üreme kaynakları Naim Hazım Beyi U. M. H. azasından
6. Sümer Türk söz kökleri Hamit Zübeyr Bey, U. M. H. Azasından
7. Cuci ulusu edebi dili Prof. Samoiloviç, Sovyet Ulûm Akademisi azasından
8. Has isimlerin tetkiki Hüseyin Namık Bey, Muallim
9. Gazi inkılâbının dil cephesine kadar yazı dilimizdeki teşevvüşler Ali Canip Bey, Merkez Bürosu azasından

C) Dil İnkılâbının manası ve hedefleri

1. Dil İnkılâbımızın temelleri Hasan Ali Bey, U. M. H. azasından
2. Dil onarımı umumi görüncesi Ragıp Hulusi Bey, Üniversite Profesörlerinden
3. Dil düzelmesi üzerine düşünceler Dr. Şükrü Bey, Muallim
4. Türkçede ekler ve kökler; “men-man” Besim Atalay Bey, U. M. H. Azasından
5. Açık Türk dili Velet Çelebi Bey, Kastamonu Meb’usu
6. Öz dilimizle bir dil tezi Şeref Bey, Edirne Meb’usu
7. Askerlik ıstılahları hakkında Ali Fuat Paşa, Harp Akademisi Kumandanı
8. Riyaziye ıstılahları hakkında Refet Bey, Urfa Meb’usu
9. Türkçenin ilmi ıstılahları meselesi Profesör Dr. Kemal Cenap Bey
10. Eski tıp dilimizin gidişi Dr. Süheyl Bey
11. İlmi ıstılahların Türkçeleştirilmesi İhsan Bey
12. İlmi komisyonların çalışma verimleri hakkında malumat

13. İdari komisyonların mazbataları, nizamname ve çalışma programı ile bütçenin tasdiki ve U. M. H. Zimmetinin ibrası
14. U. M. H. İntihabı
15. Cemiyet Reisinin nutku
16. Umumi Kâtibin nutku
17. Kurultay Reisinin kapama nutku ¹⁹⁴

Tuğrul Şavkay'ın kitabında belirttiğine göre, Dil Devrimi sürecini yürütenler arasında hassas bir grup mevcuttur; Tuğrul Şavkay'ın tabiriyle Kemalist kadro, 'İkinci Türk Dil Kurultayı'ndan önce gereksiz görülen muhalif tezlerin kurultayda ortaya atılmasını önlemek için, iki önemli karar alır. Bunlar, İkinci Türk Dil Kurultayı Talimat ve Programı'nın "*Kurultayda Müzakere Usülleri*" başlığı altında yer alan 11.maddesinde, "*Kurultayda esas, ilmi tezlerin azaya bildirilmesidir. Bunlar üzerine münakaşa ve müzakere, kurultayın mevzuu dışındadır.*" şeklinde formüle edilir.

Aynı talimat ve programın 6.maddesinde, kurultayın, Cemiyet Umumi Merkez Heyeti kararı ile davet edilen devlet erkânı, yerli ve yabancı bilginler ile cemiyet azasından oluştuğu kaydedilmiştir. Söz konusu maddede, "*Bunlar haricinde kalan dinleyiciler müzakere ve reyeye iştirak edemez.*"¹⁹⁵ denmektedir."

İkinci Türk Dil Kurultayı'nın çalışma programı 11. Maddesi aynen aşağıdaki şekildedir:

---

¹⁹⁴ <http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf> , İkinci Türk Dil Kurultayı: Türk Dil Kurultayı Müzakere Programı.

¹⁹⁵ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.71.

Kurultayda müzakere usulleri

Madde: 11— Kurultayda esas, ilmî tezlerin azaya bildirilmesidir. Bunlar üzerine münakaşa ve müzakere Kurultayın mevzuu dışındadır. Ancak bir tez hakkında bir noktanın istifsar ve istizahı için söz alınabilir. Bu gibi sözlerin mümkün olduğu kadar kısa olması ve سوال çerçevesinden çıkması şarttır.

196

Kurultay üyeleri gündem üzerine olan tezleri kabul etmektedir ve bunlar dışındaki tezleri kurultay onaylamamaktadır. Yukarıdaki kurultayın 11. Maddesinde bu alenen görünmektedir. Amaç Atatürk'ün üzerinde durduğu Türk dili hakkındaki tezlerin olumlu sonuç vermesi ve Türk dilinin hem ülke sınırları içerisinde hem de dünyada kabul görmesidir. Türk dilinin gerektiği değere kavuşmasıdır. Tuğrul Şavkay'ın dediği gibi burada bir art niyet aramak yanlışdır. Ayrıca orada bir tez hakkında istifsar ve istizah için söz alınabilir denmiştir. *İstifsar*, bir şeyin açıklığa kavuşması; *İstizah* ise gensoru yani, herhangi bir konuda açıklayıcı bilgi istemedir. Tezlerde anlaşılamayan herhangi bir durum söz konusu olduğunda gensoru verilebilmektedir.

Ayrıca ilmi değer taşıyan tezlerin seçilip dinlenmesi konusunda, Üçüncü Türk Dil Kurultayı çalışma programında *Tezlerin İncelenmesi* başlığıyla belirtilmiştir. Aşağıda bu kısım da verilmiştir:

---

¹⁹⁶ <http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf>, 'Başlarken' kısmına bkz. İkinci Türk Dil Kurultayı, s.3.

TEZLERİN İNCELENMESİ

13. — Kurultay için gelen tezler, Kurum Genel Merkez Kurulunca incelenerek şu kısımlara ayrılacaktır:

- a) İlmî değeri ve Kurumun ülküsüne uygunluğu bakımından Kurultay Genel toplantısında okunması gerekli görülenler;
- b) Komisyonlara verilmesi uygun görülenler;
- c) Geri çevrilenler.

14. — Tezlerin okunuş sırası Genel Merkez Kurulunun yapacağı gündem sırasına göre olacaktır.

197

Burada *a* maddesine bakıldığında yeterli neden belirtilmiştir. Tezlerin ilmi değer taşıması ve Kurumun ilkeleri doğrultusunda tezler belirlenmiştir.

İkinci Türk Dili Kurultayı'nda çalışma programının 6. Maddesi de olduğu gibi alıntı yapılmıştır, aşağıda görülmektedir:

Madde: 6— Kurultay, Cemiyet Umumî Merkez Heyeti kararı ile davet edilen devlet erkânı, yerli ve yabancı bilgiler ile Cemiyet azasından olup 15 Temmuz 1934 akşamına kadar İkinci Kurultaya iştirak edeceğini yazı ile bildirmiş olanlardan mürekkeptir. Bunlar haricinde kalan dinleyiciler müzakereye ve reye iştirak edemez.

198

Kurultaylar büyük ve ciddi konuların konuşulduğu toplantılardır. Çok önem arz eden dil meselesine de büyük bir hassasiyetle yaklaşmak gerekmektedir ki bunun için de dil cemiyeti grubu bu işi yapmalıdır. Bir yandan dil çalışmalarında dil ile alakası olmayan kişilerin çalışma yaptığı söylenmekte, diğer yandan dilcilerin toplanması eleştirilmektedir. Bu eleştiri sadece Atatürk ilkesini, hedefini, nasıl bir yol izlediğini bilmemektir. O'nun yapmak istediklerini anlamamaktır.

¹⁹⁷ <http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay03/K0300002.pdf>, 3. TDK Çalışma programı, s.XXVII.

¹⁹⁸ 'İkinci Türk Dili Kurultayı Talimat ve Programının Bazı Maddeleri', 6. Madde, <http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf>, Ayrıca bkz. **Türk Dili**, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, Eylül 1934, s. 2.

‘İkinci kurultayda üzerinde durulan önemli hususlardan biri terim çalışmalarıdır. Kurultayda okunmuş tezlerden bazıları da matematik, bilim, askerlik gibi çeşitli alanlarda terim üretmek üzerinedir. Kurultay, Türk dili kurallarına uyularak bütün terimlerin Türkçe köklerden türetilmesini ve en kısa sürede okul kitaplarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesini karara bağlamıştır. Kurultayın kararlaştırdığı başka önemli bir nokta da, Tarama Dergisi’ndeki karışıklıkların giderilmesini sağlamak için Karşılıklar Kılavuzu hazırlanmasıdır. “İkinci Türk Dil Kurultayında, dilimizin bütün dünya dillerine ana kaynak olduğunu ortaya çıkarmış ve bu kaynağı bilim dünyasına tanıtmaya çalışmıştır. Bunun için de ‘*Karşılıklar Kılavuzu*’ üzerinde durmuştur.”¹⁹⁹ Bu Karşılıklar Kılavuzu çalışmasıyla her yabancı kelimeye sadece bir tek karşılık gelebilecek sözcük bulunacaktı. Karşılığı bulunan yabancı sözcük kullanımdan hemen atılacak, karşılığı bulunamayan sözcükler ise aynı şekilde kalacaktı. Ayrıca bu kurultay çalışmalarında kelime türetme işine de başlanmış, Türkçe ek ve köklerden yeni kelimeler türetilmeye başlanmıştır. Türetilen sözcükler tekrar değerlendirme süzgeçlerinden geçirilerek *Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzu* ve *Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu* adlarıyla karşılıklar kılavuzu olarak yayımlanmışlardır. Cep kılavuzları sayesinde, yazı dilinde kullanılan yabancı sözcüklere ihtiyaç azalmıştır.²⁰⁰

Dil Devrimi’nin, yapılan devrimler arasında çok belirgin bir yeri ve önemi vardır. Dil Devrimi, her boyutta değerlendirilebilecek bir devrim olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin laikliğinin destekleyicisi olmuş; Kur’an-ı Kerim Türkçeleştirilmiş, hutbelerin ve ezanın Türkçe okunması sağlanmış, halkçılığının destekleyicisi olmuş; aydın kesim ve halk arasındaki iletişim kopukluğu giderilmiş, halktaki ulus kimliğini ve benliğini ortaya çıkarmış, çağdaş uygarlık seviyesinde olabilmemiz adına yabancı sözcükler için terimleştirme yapılarak bilimsel çalışmaların okullarda öğretilmesi

---

¹⁹⁹ ÖZGÜ, a.g.e, ss.92–93.

²⁰⁰ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, ss. 63–64.

gerçekleştirilmiştir. Bunların yanında kültür denildiğinde akla gelen iki kavram tarih ve dildir. Toplum kültürünün var olmasında dilin katkısı yadsınamaz. Atatürk, kültür ve dili bir bütün olarak ifade etmektedir. Kültür; okumak, anlamak, okuduğundan anlam çıkarmak, düşündürmektir. Düşünmek fiili ancak dil ile olabilir. Anlaşılmayan bir dil ile düşünmek mümkün olamaz. Toplumun düşünebilmesi için anlaşılabilir, sade bir dil gereklidir, toplumun bilinçli bir şekilde hareket etmesi gereklidir. Atatürk, Türk toplumunun kültür seviyesini arttırmayı amaçlamıştır. Bunun için de önce dil demıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda, Dil Devrimine yönelik şu ifadeler yer almıştır; “*Türk Dil Devrimi'nin uygulamadaki dileği, yazı dilimizle konuşma dili arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, böylece Cumhuriyet Türkiyesi'nde herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrenmesine, okuduğunu anlamasına, düşündüğünü yazmasına meydan açmaktır.*”²⁰¹

“Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 24 Ağustos 1936 tarihinde İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Üçüncü Kurultayda Türkçenin başka diller üzerindeki etkisi konusu işlenmiştir.”²⁰² Fakat Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda dikkat çeken konu Güneş Dil Teorisi'dir. Güneş Dil Teorisi için toplanmış olan Üçüncü Türk Dili Kurultayı'ndan elde edilen sonuç rapor halinde hazırlanmıştır. Bu rapordaki tespitleri kısaca vermek gerekirse; Güneş Dil Teorisi'nin lengüistik çalışmaları içinde çok orijinal, enteresan ve derin bir yerinin olduğu; antropoloji, arkeoloji, tarih, biyo-psikoloji gibi birçok alanı kapsadığı, Türkçenin gerçek anlamda incelenmesi gerektiği yoksa Hint-Avrupa ve Hami-Sami dillerindeki araştırmalarının eksik kalacağı, klasik dilbiliminde güneşin insan dilinin kökeni üzerindeki derin tesirlerini gereği gibi hesaba katmayı düşünmediği ve bu mühim âlimi ihmal ettiği fikri ortak olarak tespit edilmiştir.²⁰³ Güneş Dil Teorisi

---

²⁰¹ TURAN, a.g.e, s.102.

²⁰² ÖZGÜ, a.g.e, ss.92–93.

²⁰³ ÖZYETGİN, Melek, *Atatürk ve Güneş Dil Teorisi*, **TÜRK DİLİ Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.655, Temmuz 2006, s.109. Bkz. <http://tdkkitaplik.org.tr/gdtr/gdtraporu.pdf> 31 Ağustos 1936 tarihli Raporun tamamıdır.

başlığımızda gerekli bilgiler verilmiştir; fakat burada da kısa ve genel açıklamalar yapılacaktır.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Gündemi

1. İstiklal Marşı
2. Kurum Başkanının açma söylevi
3. Kurultaya başkan seçimi
4. Kurultay başkanının söylevi
5. Kurultay başkanlık kurumunun seçimi
6. Türk Tarih Kurumunun söylevi
7. Kurum Genel Sekreterinin iki yıllık çalışma raporu
8. Kurultay komisyonlarının seçimi
9. Kurultaya sunulan tezler:

A) Kurum adına söylenecek Tezler

a) Din ve medeniyet bakımından güneş	Yusuf Ziya Özer
b) Güneş-Dil Teorisinin ana hatları	İbrahim Necmi Dilmen
c) Güneş-Dil Teorisine göre pankronik usulle Paleo-Sosyolojik dil tetkikleri	Hasan Reşit Tankut
d) Güneş-Dil Teorisine göre Türkçe-Arapça Karşılaştırmalar	Naim Onat
e) Terminoloji ve Güneş-Dil Teorisi	Ahmet Cevat Emre
f) (V. + K.) eki kanunu	Prof. Abdulkadir İnan
g) Güneş-Dil teorisinin analiz metodu Tatbikatı	İ. Müştak Mayakon
h) Güneş-Dil Teorisinin antropolojisi	Agop Dilaçar
i) Güneş-Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri	Dr. Mehmet Ali Ağakay

j) İşaret dili ve tasrifsiz fiil

İ. Hami Denişment

B) Kurultaya gelen yabancı dil bilginlerinin tez ve söylevleri.

C) Kurultaya gönderilen tezler

a) Güneş-Dil Teorisinin esaslarına ait itirazlar bakımından tetkiki	Muzaffer Muhittin Dalkılıç
b) Güneş-Dil Teorisinin tarihe tatbiki	İ. Hakkı Cendey
c) Eti dilinin mahiyeti ve Ural-Altay dil zümresiyle münasebeti	Saffet Engin
d) Güneş-Dil Teorisine göre gramer Dersleri ve tatbikat örnekleri [Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi irdemenlerinin küçük örnek etütleri, Kurultay, Başkanlık Kurulunun uygun göreceği zamanlarda, tezler arasında okunacaktır.]	İsmet Ulukut

10. İlmi komisyonlar raporlarının okunarak karara bağlanması
11. Tüzüğü komisyonu raporunun okunması ve Kurum ana tüzüğünün karara bağlanması
12. Önergeler ve dilergeler komisyonu raporlarının okunması ve çalışma programının kararlaştırılması
13. Bütçe komisyonu raporunun okunması, geçen yıllar hesaplarının onanması ve Genel Merkez Kurulunun aklanması, bütçenin karara bağlanması
14. Genel Merkez Kurulu seçimi
15. Kurultay Başkanının kapama söylevi ²⁰⁴

Tuğrul Şavkay'ın kitabında belirttiğine göre, Güneş Dil Teorisi'ne dayalı temel görüş; "...Türkler, göç sırasında bu dili dünyanın dört bir yanına taşımışlar ve oralarda

²⁰⁴ 3.TDK: Türk Dil Kurultayı Müzakere Programı.

kurulan uygarlıklar da kendilerine özgü fikirlerle bu ana dili zenginleştirmişlerdir. Böylece yeryüzünde, hepsinin de kaynağı Türkçe olan sayısız dil ortaya çıkmıştır.”²⁰⁵

“Dil Tezini savunanlar, buna istinaden iki kanıt öne sürmektedir. Bunlardan birincisi Atatürk’ün tarih tezidir. Şöyle ki Türklerin ana yurdu Orta Asya’dır ve bir takım sebeplerden ötürü diğer kıtalara, bölgelere göç etmişler ve yayılmışlardır. Neticede gittikleri yerlere de kültürlerini ve dillerini götürmüşlerdir. İkincisi ise lingüistik kanıttır. Hint-Avrupa ve Sami dillerinin köklerinin eksikliğine bağlı olarak tamamen kurgu bir teori hazırlanmış ve linguistik ispatların yapıldığı iddia edilmiştir. Hatta Tuğrul Şavkay’ın belirttiğine göre, Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nın tamamı, bu tezlerin ispatına ayrılmıştır.”²⁰⁶

Türk Dili Kurultaylarında Türkçe dilinin kökleri araştırılmış, yabancı sözcüklerden arındırmaya, Türkçeyi özleştirmeye gidilmiştir. Türkçeyi ulusun anlatım-aktarım-ifade gereksiniminde yeterliliğinin sağlandığı bir dil konumuna getirmeye çalışılmıştır. O Dönem halk ile aydın okumuş kesim arasında çok belirgin olan dil farklılığının da rahatsız edici olmasından dolayı halk ağzından sözcüklerin derlemesi yapılmış ve yeni hazırlanan sözlüklere Türkçe tüm özülle aktarılmaya çalışılmıştır. Yazı dili ile konuşma dilinde birliktelik sağlanmıştır.

Atatürk, kurulduğundan beri hiçbir zaman dil akademisi olarak nitelemediği Türk Dil ve Türk Tarih Kurumlarının ‘bilim kurumu’ haline geldiklerini bir meclis açış konuşmasında ifade etmiştir:

*“Türk Tarih ve Dil Kurumlarının Türk ulusal varlığını aydınlatan çok değerli ve önemli birer bilim kurumu niteliğini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir olaydır.”*²⁰⁷ Atatürk, her konuşmasında Türk Dil Kurumu için bir dernek nitelemesi

---

²⁰⁵ ŞAVKAY, a.g.e, s.81.

²⁰⁶ Bkz. ŞAVKAY, a.g.e, s.82.

²⁰⁷ Akt. TURAN, a.g.e, s.46.

yapmış, onları kesinlikle Dil Akademisi olarak nitelendirmemiştir. Dil Akademisi kurulması yönünde de hiçbir zaman bir önadım atmamıştır. 1932 yılında kurulan ve 1938 yılı Atatürk'ün vefatına kadar geçen 6 yıl gibi bir süre zarfında eğer gerçekten bir Dil Akademisinin kurulmasını planlasaydı, bunu bekletmeden yapardı. Fakat O gönderdiği telgraflarda da her zaman yapılan çalışmaları takdir ve tebrik etmiş, kurumların birer akademiye dönüştürülmeleri konusunda hiçbir ifadede bulunmamıştır.²⁰⁸

5.2.2. Türkiyat Enstitüsünün Kurulması

Fuat Köprülü, Türkiyat'ın tanımını şu şekilde ifade etmiştir; “Türkiyat, Türklük'ün bütün şubelerine aid her nevi marifet şubelerini ihtiva etmek itibariyle, çok geniş, çok şümûlüdür. Tarihin bilumûm şubeleri, lisan ve edebiyat, arkeoloji, etnografi, hulâsa Türk milletinin maddî ve manevî hayatından bahs etmek, yani Türklere aid olmak şartıyla muhtelif marifet şubeleri, bu ‘Türkiyat’ tabiri altında toplanabilir”.²⁰⁹

Batılı araştırmacılar, Türk tarihini, Türk dilini, Türk kültürünü incelemek, araştırmak amacıyla Türkoloji dalıyla Türklüğü araştırmayı başlamışlardır. Batı'nın Türklükle ilgilenmesi Türk araştırmacıları adeta uyandırmıştır. Fakat Batılı araştırmacılar, her zaman doğru bilgiler edinmemişlerdir ve bu yanlış bilgileri yayma hatasına da düşmüşlerdir. Bu durum Türk tarihçileri harekete geçirmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde gelişen fikir akımlarından milliyetçilik akımı da, Türk tarihçi ve araştırmacıları için önemli bir etki yapmıştır. Türklüğe sahip çıkma ve tüm dünyanın Türklere karşı olan bakış açılarını değiştirme babında Türkoloji çalışmalarına başlamışlardır.²¹⁰

²⁰⁸ Bkz. TURAN, a.g.e, s.48.

²⁰⁹ Akt. ORAL, Mustafa, *Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi*, s.4. <http://yomdergisi.com/sayilar/2008-4/2008-4-dergi.pdf>

²¹⁰ Bkz. ULUSKAN, a.g.e, s.183.

İlk Türkiyat araştırmaları İkinci Meşrutiyetin dönemiyle birlikte oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, Aralık 1908’de İstanbul’da kurulan Türk Derneği’nin amacı, “Türk diye anılan bütün kavimlerin mâzi ve hâldeki âsâr, ef’âl, ahvâl ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin âsâr-ı atıkasını, tarihini, lisanlarını, avâm ve havâs edebiyatını, etnografya ve etnolojyasını, ahvâl-i içtimâiyesi ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp taraştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmek” şeklinde açıklanmıştı.²¹¹ Türkçü dernekler ve Türkçü tarihçiler, Türkoloji’nin kurumlaşmasını istemişlerdir. Bu girişimleri İttihat ve Terakki yönetiminde mümkün olmamıştır, Cumhuriyet dönemine geldiğinde tekrar bir girişimde bulunmuşlardır. Necip Asım Yazıksız ve Mehmet Fuat Köprülü bu girişimin öncüleri olmuşlardır.²¹²

Atatürk’ün Türk dili, Türk tarihi ve Türk kültürü konularında araştırma ve çalışma yapmak üzere kurdurduğu ilk kurumdur **Türkiyat Enstitüsü**. Atatürk, Fuat Köprülü’yü çağırarak ona Türk kültürü üzerinde çalışmalar ve yayınlar yapmak için bir enstitü kurulması ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Fuat Bey, Cumhuriyet’i kurduk. Artık Cumhuriyet’i ve devletimizi ilmi temeller üzerinde yükseltmek zamanı gelmiştir. Lütfen İstanbul Darülfünunu bünyesinde Türkiyat Enstitüsü’nü kurunuz.”

Atatürk’ün emri üzerine gerekli çalışmalar için hazırlık planı yapılmış, yeni Türkiye Cumhuriyetimizin az uz gelirinden bir parça para ayrılarak bu enstitünün kurulması sağlanmışır.²¹³ “Türkiyat Enstitüsü, 12 Kasım 1924 günü İstanbul Darülfünun’a bağlı olarak, tarihçi Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü tarafından

²¹¹ Akt. ORAL, *1926 Bakü Kongresi*, s.5.

²¹² Bkz. AKBAYRAK, Hasan, ‘Türkiyat Enstitüsü’, **Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine**, Kitabevi yay., İstanbul, 2009, s.288.

²¹³ Bkz. AKALIN, a.g.m, s.29.

kurulmuştur.”²¹⁴ Bu kurum için, bizzat Atatürk tarafından bir de amblem tespit edilir. Bu amblem, elinde meşale tutan bir bozkurttur. Enstitünün altıncı müdürü olan Ahmet Caferoğlu’na göre, Atatürk’ün ‘bozkurt’ amblemini seçmesinin nedeni, bu sembol ile Türklüğün yeniden doğuşunu kastetmesidir. Meşale ise ilim ateşi olarak değerlendirilmiştir.²¹⁵

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Türkoloji bilimine kaynaklık edecek, Türkiye’deki kurulan ilk enstitüdür. Türkoloji, Türklüğün tarihi, kültürü, düşünce hayatı vb.ni konu edinen ve bu konular üzerinde araştırma yapan bilim dalıdır. Günümüzde ise, Hasan Eren’in tanımıyla ifade edersek, “Türklerle ve özellikle Türk diliyle uğraşan bilim koluna” Türkoloji denilir.²¹⁶

Türkün tarihi, edebiyatı, coğrafyasıyla, sanatıyla, diliyle ilgili araştırmaları yaparak aynı zamanda bunları yayınlayan merkez olan Türkiyat Enstitüsü, 1924 yılında kurulmuştur. 1926 yılından itibaren de kendisine ait bütçesi olmuş ve bu bütçeyle faaliyetlerine başlamıştır. Türkiyat Enstitüsü’nün amacı, Türk kültürünü araştırmak, ilgili kurumlarla etkileşim halinde olarak bilgi paylaşımında bulunmak ve bu konuda araştırma yapmakta olan bilim insanlarına da bilgi kaynağı sağlamaktır. Atatürk, Türkiyat Enstitüsü’nün kurulmasını istemiş; çünkü Türk’ü dünya âleminin de daha doğru daha gerçek tanıması için kaynak olarak kurmak istemiştir.²¹⁷

Enstitünün binası gibi ismi de aynı kalmamış, değişmiştir. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü adı ile faaliyete başlayan kurum, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile birlikte *Türkiyat Araştırma Merkezi*,⁵ 16 Ocak 1991’de kabul edilip 24

---

²¹⁴ ULUSKAN, a.g.e, s.184.

²¹⁵ Akt. KARAVELİOĞLU, Murat Ali, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ve Türkiyat Mecmuası, Türkiyat Mecmuası, C.21, S.1, İstanbul, 2011*, s.3.

²¹⁶ Akt. ORAL, **1926 Bakü Kongresi**, s.4. Bkz. EREN, Hasan, “Türkoloji”, **Türk Ansiklopedisi**, C.XXXII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983, s.434. Eren, buradaki Türkoloji tanımını “Türklük Bilimi Sözlüğü” (1998) başlıklı kitabına da almıştır.

²¹⁷ Bkz. GÜLEÇ, İsmail, *Kuruluşunun Yetmiş Altıncı Yılında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, İstanbul, Kış 2000, S.18; ÖZKAN, Mustafa, *Kuruluşunun Yetmişinci Yılında Türkiyat Enstitüsü, Türkiyat Mecmuası, C.20, İstanbul, 1997*, ss. 1–11.

Ocak 1991 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 3699 sayılı kanunla da *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* adını almıştır.

“Enstitünün müdürlüğünü sırasıyla Ord. Prof. Mehmed Fuad Köprülü, Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Prof. Dr. İsmail Hikmet Ertaylan, Prof. Dr. Cavit Baysun, Prof. Fahir İz, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Sadeddin Buluç, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Ali Alparslan, Prof. Dr. Mertol Tulum, Prof. Dr. Kemal Eraslan, Prof. Dr. Mertol Tulum, Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya, Prof. Dr. Musa Duman yapmışlardır. Bugün bu görev, Prof. Dr. Kemal Yavuz tarafından yürütülmektedir.”²¹⁸

Enstitünün ayrıca kütüphanesi de mevcuttur. Bu kütüphanenin ilk kaynağını Nikolay Katanov’un 7325 ciltlik kütüphanesi oluşturmaktadır. Murat Ali Karavelioğlu’nun belirttiğine göre Nikolay Katanov, Hakas Türklerinden bir Türkologtur. Kütüphanesinde sadece Rusça eserleri değil, Türkoloji konusunda yazılı ve farklı dillerde olan başka eserleri de saklamıştır. Bu nedenle çeşitliliği, zenginliği açısından önemli ve değerlidir.²¹⁹ Enstitü kütüphanesinde şu an 7359 kitap ve derlemenin olduğu Katanov kitapları, 2557 tez ve 9671 bağış kitap bulunmaktadır.²²⁰

Enstitünün dergileri de vardır; *Türkiyat Mecmuası* ve *Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası*’dır. *Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası*, ilki 1931 yılında, ikincisi ise 1939 yılında olmak üzere yalnızca iki cilt yayımlanmıştır. Bu iki cildin yayımlanması o dönem müdürlük yapmakta olan Köprülüzade Mehmet Fuad’ın sayesinde. Atatürk’ün de takip etmiş olduğu *Türkiyat Mecmuası** ise 1925 yılında yayıma başlamış ve 1997 yılına kadar sürmüştür; fakat düzenli bir yayım tarihi izlenmemiştir. Ayrıca

---

²¹⁸ KARAVELİOĞLU, a.g.m, s.4.

²¹⁹ Bkz. Akt. a.g.y, a.g.m, s.4.

²²⁰ Akt. a.g.y, a.g.m, s.5.

* Bkz. **Ek.8.** KARAVELİOĞLU, a.g.m, s.8.

mecmuanın ilk cildi aşağıda da gösterildiği gibi Arap harfleriyle basılmıştır, ilk iki ciltten sonra Latin harfleri kullanılarak basıma devam edilmiştir.²²¹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında gerçekleştirilmiş olan Türkiyat Enstitüsü, Türkoloji alanında önemli değere sahip ilk kurumdur. Fakat Atatürk, dil ve tarih alanlarına daha fazla eğilinmesi gerektiğine inanmaktadır. Çünkü dil ve tarih konuları geniş kapsamlı konulardır. Bu nedenle bu alanlarda bilimsel anlamda daha fazla araştırmanın yapılabilmesi, özel olarak dil ve tarih üzerine çalışılabilmesi için bir ortam yaratmak amacındadır. Neticede 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurduştur. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulması, hem dil ve tarih alanlarında daha derin araştırmaların yapılmasının yanı sıra nitelikli öğrenciler de yetiştirmesi açısından önem taşımaktadır.²²²

5.3. Güneş Dil Teorisi

1934 yılından sonra dil devrimi adına yapılan uygulamalarda Türk dil tezlerinin görüşülüp tartışılacağı ve etimoloji çalışmalarının yoğun olduğu bir dönem başlamıştır. Bu dönemde söz konusu olabilecek en önemli durum, ortaya atılan Güneş Dil Teorisi'dir. Aşağıda da belirtileceği gibi Atatürk, Güneş Dil Teorisi'ni dilbilim temellerine dayandırılarak incelenmesini ve araştırılmasını istemiştir. Güneş Dil Teorisi'nin içeriğine bakıldığında Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık edebileceği tezi yer almaktadır. Güneş Dil Teorisi tezinin doğru ve geçerliliğinin tartışılmasından ziyade bu teoriyi ortaya çıkarmaktaki asıl neden üzerinde düşünmek daha doğrudur. Melek Özyetgin, Güneş Dil Teorisi'ne nasıl bakılması gerektiğini makalesinde çok güzel bir ifade ile belirtmiş;

²²¹ Bkz. KARAVELİOĞLU, a.g.m, s.7.

²²² Bkz. KORKMAZ, *Atatürk'ün Düşünce Sisteminde Türk Dilinin Yeri*, s.10, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/korkmaz_01.pdf

“...Bu teoriyi doğru anlamak için, onu, Atatürk devrinin sosyokültürel şartları içinde değerlendirmek, teoriyi toplumda yaratılmak istenen bilinçlendirmenin önemli ve felsefi bir aracı olarak görmek ve de bunun Türk toplumunun kültürel gelişme sürecine kattığı değerleri göz önüne almak gerekir. Güneş Dil Teorisi’nin tarih içerisinde oynadığı rolü ve anlamı kavramak, bir bakıma Atatürk devrimlerinin ideolojisini de anlamak demektir.”²²³ Fakat herhangi bir algılama yapmadan önce Güneş Dil Teorisi’nin ne olduğunu öğrenmekte fayda vardır.

Teoriyi kısaca ifade etmek gerekirse; ilk insan dış çevreden tamamen kopuk, kendi halindedir, daha sonra çevre ile etkileşime geçmek istemiştir. Çevreyle etkileşime geçtiğinde ilk dikkatini çeken Güneş olmuştur. Onun büyüklüğü, parlaklığı, ışığı, sıcaklığı... İnsan bir süre sonra düşünmeye başlamış ve Güneşi her şeyin üstünde tutmuştur. Güneşi ‘ağ’ sesiyle tanımlamıştır. Türk insanı daha sonra bu sesteki çeşitli kelimeler türetmiştir. Bu şekilde dil ortaya çıkmıştır. Kültürel etkileşim sonucu Türkçeden de başka dillere kültür paylaşımı şeklinde geçmiştir.

Güneş Dil Teorisi tez konusudur ve bunun bilimsel gerçekliğe dayanılarak araştırılması ve hipoteze dönüşmesinin mümkün olabileceği düşüncesiyle Atatürk tarafından ortaya konmuştur. Atatürk’ün bu tezine kaynaklık eden, kendisi dilbilimci olan Dr. Herman F. Kvergiç’in Atatürk’e göndermiş olduğu 41 sayfalık basılmamış bir incelemedir. Zeynep Korkmaz’ın ifadesine göre “Atatürk bu teoriye Türk dilindeki eklerin gösterici anlamlarını aramak dolayısıyla girmiştir. Kendi teorisi de insana benliğini güneşin tanıtmış olması temel düşüncesine dayanır.” Dr. Kvergiç, dil çalışmalarının içine sosyoloji ve antropolojiyi, bunun yanında Sigmund Freud’un

---

²²³ ÖZYETGİN, a.g.m, s.105.

psikanaliz görüşlerini de ekleyerek yeni bir çalışma yöntemi bularak diller arasındaki akrabalık durumlarını araştırmayı istemiştir.²²⁴

Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi'ni ortaya koyan görüşlerinde dilbilim ve antropoloji gibi birçok alandaki eserlerdeki görüşlerden de etkilenmiştir. “Will Durant'ın *Uygarlığın Tarihi* (1935) adlı kitabında Orta Asya'yı uygarlığın menşei olarak göstermesi, A. V. Edlinger'in 1912 yılında yazmış olduğu Türk dillerinin Hint-Avrupa dilleri ile olan eski bağlantıları içerikli kitabı, L. Wolley'in *Sümerliler* (1927) adlı kitabında Sümerce ile Turanlı diller arasında etimoloji bakımından olmasa bile yapı bakımından görülen benzerlikler”²²⁵ örnek olarak verilebilir. Ayrıca “Akdeniz çevresinde yapılan Antropoloji kazılarında, toprak altının üst tabakasında maden devri kalıntıları ve yuvarlak kafalılara (brakisefal) ait kafatasları bulunmuştu. Bundan, yuvarlak kafalı ırkın anayurdu Orta Asya olduğuna göre, üstün nitelikteki maden kültürü de Akdeniz çevresindeki yerlere Orta Asya'dan ve Türkler eliyle götürülmüş olmalıdır, sonucuna varılıyordu.”²²⁶

Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulduğu 1932'den 1934 yılına kadar, kurultaylar toplanarak Türkçenin grameri, yapısı, eki, kökü incelenmiş, eski kaynaklar taranmış, derlemeler yapılmış, yeni sözcükler türetilmiş ve özleştirme denemeleri yapılmıştır. Aslında öncelikli olarak yapılmak istenen Arapça ve Farsçadan geçen yabancı sözcükleri Türkçeden tamamen atmak ve yerine Türkçe sözcükler kullanmaktır, Türkçe kaynaklara ulaşarak Türk dilinin zenginliğini ortaya çıkarmaktır; fakat dildeki uygulamalarda yanlışlıkların ve aşırılığın yaşanmasından dolayı dilin zarar gördüğü kanısına varılmıştır. Yüzde yüz saf bir dilin mümkün olmadığı ve dili özleştirmek isterken fakirleşmesine ve kısırlaşmasına neden olacağı düşüncesiyle yapılan

---

²²⁴ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s. 65.

²²⁵ Bkz. Akt. KORKMAZ, a.g.e, ss.69–70.

²²⁶ KORKMAZ, a.g.e, s.70. Ayrıca bkz. DİLAÇAR, Agop, *Atatürk'ün Ölümünden Sonraki Yengisi, Türk Dili*, S.122, Kasım 1961, ss.71–72.

uygulamalardan vazgeçilmiştir. Tasfiyecilik anlayışı değişmiş ve dilin kendi imkânları varken yabancı sözcüklerin kullanılmamasına yönelik bir hareket olarak boyut değiştirmiştir.

Atatürk, 1935 yılında ortaya attığı Güneş Dil Teorisi, Atatürk'ün Tarih teziyle de uyumluluk içerisinde, birbirini destekler niteliktedir. Türklerin ilk yurdu Orta Asya'dır. Türkler belli sebeplerle Orta Asya'dan çeşitli kıtalara yayılmışlardır ve yayılırken dillerini de oralara götürmüşlerdir. Güneş Dil Teorisi de zaten dilin Türkler tarafından ortaya konduğu görüşünü taşımakta, tarih ve dil tezlerindeki mantığı birleştirdiğinizde bütün dillerin Türkçeden doğduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Neticede de şöyle bir mantık yürütülüyor, eğer bütün sözcükler Türkçeden türemişse, bu sözcükleri sözlüklerden atmanın mantığı yok, buna bağlı olarak da yabancı sözcüklerin Türkçe olduğunun ispatı çalışmaları gündeme gelmiştir. Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda bu durum kendisini çok belirgin bir şekilde gösterecektir. "Atatürk, Güneş Dil Teorisi'ni Ahmet Bican Erçilasun'un deyişiyle etimoloji yani kelimelerin köklerini bulma yöntemi halinde geliştirmiştir, kendisi de bizzat pek çok kelimenin örneğin *Hak* gibi *hakikat* gibi, Arapçadan gelmiş olan *sabah* gibi kelimelerin köklerini araştırdı ve onların Türkçe olduğunu ispatlamaya çalışmıştır."²²⁷

Atatürk 1936 yılından sonra tasfiyeciliği benimsemeyi bırakmıştır. Halk ağzına yerleşen kelimelerin atılmasının pek mümkün olmadığı görülmüştür ve halk tarafından benimsenmiş bu kelimelerin Türkçe sayılmasına karar verilmiştir. Herkesin kullandığı, bildiği yabancı sözcükler için yeni Türkçe kelimeler aramaktan vazgeçilmiş ve bunun yerine dile yeni girmeye çalışan ve henüz dile yerleşmemiş yabancı sözcüklerle savaşım, onların yerine kullanılabilecek yeni Türkçe sözcükler aranması kararlaştırılmıştır.²²⁸

²²⁷ ERCİLASUN, a.g.m, a.g.e, Düz. TOPUZ, KARADAĞ, s.13.

²²⁸ Bkz. ÖZYETGİN, a.g.m, ss.106–107; KORKMAZ, *Atatürk ve Dil Devrimi*, **Türkler**, C.18, Yeni Türkiye yay, Ankara, 2002, s.59; Kamile İmer, **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dili Devrimi**, TDK yay, Ankara, 1976, ss.86–92.

“Yabancı kökenli olduğu varsayılan kelimeleri Türkçeden atma şeklinde gelişen özleşme faaliyetlerinin 1932–1935 yılları arasında çıkmaza girdiği bir dönemde Güneş Dil Teorisi devreye girmiştir.”²²⁹

Bu teoriye göre Türk dili en eski dildir ve diğer dillere de kaynaklık etmiştir. Yani diğer tüm diller Türk dilinden yararlanmıştır. M. K. Atatürk, bu teoriyi Viyana Üniversitesi’nde yetişmiş olan dilci F. Kvergic’ in göndermiş olduğu ve henüz basılmamış olan bir broşürle ortaya koymuştur. Kvergic’e göre; Moğol, Mançu-Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında yakınlık vardır. Atatürk de bu fikrin üzerine giderek böyle bir varsayımın olabileceğini düşünerek Güneş Dil Teorisi’ni çıkarmış ve bu teoriyi ispatlayıcı deliller bulmaya çalışmıştır ki o dönem Türk Dil Kurumu’na Güneş Dil Teorisi için değerlendirilebilecek birçok rapor ulaşmıştır. Bu raporlarda ilk insanın Pasifik Denizi’nde 70.000 yıl önce ortaya çıktığı; Uygur, Akad, Sümer Türklerinin Mu’daki büyük uygarlığı dünyaya yaymış oldukları yazılmıştır. Ayrıca yine o dönemde konuşulan Akdeniz çevresindeki eski kültürlerin Orta Asya’dan yayıldıkları tezi de Türkçenin eski kültür dili olduğunu destekleyici nitelikte kaynak oluşturmuştur.²³⁰ Ayrıca yabancı dilden girmiş birçok unsur Türkçe kelimelerle açıklanmıştır. Örneğin *botanik=bitki, sosyal=soy, termal=ter, elektrik=ıltırık, yaltırık* ilişkileri kurulmuştur.²³¹

“Kvergic’in, “*La Psychologie de quelques elements des Langues Turques (Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojileri)*” adlı incelemesinde ileri sürdüğü teorinin özü, Türkçenin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği görüşünün bazı ses değişme ve gelişmelerine bağlanmasıdır. Atatürk bu temel görüşten yararlanarak *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili* adlı kitapçığı (Ulus Basımevi 1935, 68 s.)

²²⁹ Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.7.

²³⁰ Bkz. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.7.

²³¹ ÖZYETGİN, a.g.e, s.112.

hazırlamıştır. Bu kitapçık, 14 Kasım 1935 tarihli Ulus gazetesinin eki olarak okuyuculara dağıtılmıştır.²³²

Hasan Reşit Tankut kitabında, Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi hakkında şunları yazmıştır; *“Atatürk'ün, üzerinde önemle durduğu bu teori kendi çevresi ve konusu içinde kalsa idi, değerini koruyacaktı. Fakat o sırada, tanınmak gayretinde olan bazı kimseler teoriyi çığırından çıkardılar. Ben Atatürk'le anlaşarak bu konu üzerindeki çalışmalarını, eski yer adlarına, yani toponomi'ye daralttım. Atatürk de artık teoriyi bıraktı.”*²³³

Talat Tekin'e göre, Atatürk'ün Güneş Dil Teorisini ortaya atmasının iki nedeni vardır; Birincisi kendi tarih tezini desteklemek, ikincisi ise, birçok yabancı kelimelerin Türkçe olduklarını ispat ederek onların Türkçe içerisinde kalmalarını sağlamak, Türkçeyi dünyanın en zengin dilleri arasına yerleştirmektir. Atatürk, 1936 yılından itibaren öz dil ile yazıp konuşma denemelerini bırakmıştır, mecliste veya dışarıda yaptığı konuşmalarında tabii Türkçe kullanmaya dikkat etmiştir.²³⁴

Güneş Dil Teorisi, Atatürk'ün ortaya çıkardığı bir teoridir ve öyle de kalmalıdır. Ne yazık ki günümüzde bu teoriyi kullanarak çekip çekiştirerek yanlış yorumlayanlar vardır. Bunların olmasına şaşmamak lazım; fakat şunu da belirtmek gerekir ki, Güneş Dil Teorisi dil devriminde asla bir geri dönüş değildir. Zeynep Korkmaz'ın ifade ettiği gibi *“Atatürk'ün 1936'da toplanan 3. Türk Dil Kurultayı'na tanınmış dil bilginlerini davet ettirmiş olması, teoriyi 1–8 Eylül 1937 tarihlerinde Bükreş'te açılan Antropoloji ve Tarih Kongresi'nde bir Türk tezi olarak tartışmaya sundurması, vasiyetnamesi ile servetini Türk Tarih ve Dil Kurumları'na bırakmış olması, bunun bir geri dönüş olmadığına dair yeterli sebeplerdir sanırım.”*²³⁵

²³² Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.8; ÖZYETGİN, a.g.e, s.108.

²³³ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.252.

²³⁴ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, ss.252–253.

²³⁵ KORKMAZ, a.g.e, s.70.

Güneş Dil Teorisi ve Atatürk üzerine genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Atatürk, Güneş Dil Teorisi ile Türk milletinin eski ve köklü tarihinin yanında geçmiş olan köklü bir dile de sahip olduğunu göstermek istemiştir. Türk milletinin Batı karşısında kendilerine olan güvenlerini yeniden hissetmelerini ve kendileriyle gurur duymalarını sağlamaya çalışmıştır. Dikkat edilirse, dil teorisi ile tarih tezi birbiriyle uyumluluk gösterir. Türk tarih tezinde Türklerin tarihteki en eski medeniyet olduğunu, Orta Asya'dan göç ederek Türk dilinin de Türk uygarlığı ile bütün dünyaya yayıldığı fikri benimsenmiştir. Güneş Dil Teorisi de, Türkçenin ilk medeniyet dili olduğu ve Orta Asya'dan tüm dünyadaki ülkelere yayıldığı fikrini taşımaktadır. Bu teori, asıl amacına bakılacak olunursa, Türk dilini köklü bir dil olarak göstermeye çalışmaktadır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı döneminde bu konu üzerinde çok tartışmalar olmuş; fakat Atatürk bu tartışmaların sonunda sağlam bir neticeye ulaşılacağına inanmıştır. Bu süreç sonunda insanların beynine Türk varlığı gururla işlenecektir, Türk halkı Türklüğünden gururla bahsedecektir.

Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi'ni ortaya atmasının başka bir nedeni de vardır. Melek Özyetgin'in ifade ettiğine göre, "Atatürk dil devriminin yetersiz ve bilim dışı uygulamalarla bir çıkmaza doğru sürüklendiğini görünce bu teoriden bir frenleme aracı olarak da yararlanmıştı. ...1932-36 yılları arasındaki özleştirme çalışmalarında, temel alınan tasfiyeciliğin durdurulması için bir araç olmuştur ki pratikte bu teorinin en büyük yararları bu alanda görülmüştür."²³⁶ Tasfiyecilikte bütün yabancı kelimeleri Türk dilinden atmak söz konusudur ve Güneş Dil Teorisi'nde de bütün dillerin kaynağının Türkçe olduğu tezi savunulmaktadır. Yani, bütün dillerin Türkçeden doğması söz konusu olduğu için dilimizde yabancı sözcük varlığı mevcuttur düşüncesi ortadan kaybolmaktadır; çünkü bütün sözcüklerin kaynağı Türkçedir, sonucu çıkıyor ortaya.

---

²³⁶ ÖZYETGİN, a.g.m, s.108.

5.3.1. Sözcük Tarama ve Derleme

İslam uygarlığının benimsenmesiyle birlikte dilimize giren Arapça ve Farsça dilleri de Türkçe için büyük tehlike oluşturmuştur. İslam uygarlığını tanımak açısından Arapça ve Farsça dillerini öğrenmek ve kitaplar okumak tabii ki gerekliydi; fakat aşırıya kaçılmış olması da yadsınamaz bir gerçektir. Önceki konularda bahsettiğim gibi kimi dönem Arapça ve Farsça resmi dil olmuş, Türkçe ise kendi milletine ve vatanına yabancı kalmıştır. Türkçe her şeye rağmen –konuşan halk sayesinde- varlığını sürdürmüş, asla yok olmamıştır. Türkçenin, atalarımızın dili olması sebebiyle, ona sahip çıkılması gerektiği sezilmiş ve dönem dönem yazarlar, şairler, edebiyatçılar, dilciler Türkçe adına çalışmalar yapma gereği duymuşlardır. Bu çalışmalardan biri de Tarama dergisidir.

Tarama Dergisi, Türkçenin bütün köklerine inilerek halk ağızlarında sıklıkla kullanılan, birçok kelimenin derlenmesiyle meydana gelmiş bir sözlüktür. Fakat halk ağzından derleme işlerine 1920'li yıllarda başlanmıştır, tabii bunun daha eskisi de vardır. İlk derleme işine öncülük eden kişi, o dönemin Maarif Vekilliğinin Kültür Müdürlüğünü yapmış olan Besim Atalay'dır.²³⁷ Besim Atalay'ın sayesinde pek çok kelime toparlanmıştır. Harf İnkılâbı'ndan sonra kurulmuş olan Dil Encümeni de derleme işinin hassasiyeti ve önemini algılamış ve çalışmalara devam edilmesini sağlamıştır.

1932 yılında Türk Dil Kurumu'nun amacı ve hedefi belirlenmiştir, şöyle ki; Türkçeyi eksiksiz olarak milli kültürümüzün anlatım aracı haline getirmek, dilimizi de millileştirmek, ayrıca aydın kesim ile halk arasındaki iletişim tıkanıklığını açmak, dilde ağızda birlik sağlamaktır. Öncelikle yapılması gereken eğer yabancı kelimeler kullanılmayacaksa, o zaman onlara karşılık gelecek Türkçe kelimeler bulmak olacaktır.

---

²³⁷ KORKMAZ, *Türkiye'de Ağız Sözlükleri*, **Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi**, C.I, İstanbul, 1939, s.7.

Türk Dil Kurumu da hemen işe koyulmuştur ve ülke sınırları içerisinde kullanılan bütün kelimeler, eski eserler, sözlükler, bütün kaynaklar toparlanmıştır. Sonuç olarak *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* adıyla tüm toplanan kaynaklar düzenli olarak 1934 yılında yayımlanmıştır.²³⁸

“...Dilimizde kullanılan yabancı sözcüklere, bütün okuyuların ortaklaşa çalışmaları ile karşılıklar bulunmak üzere, bir karşılıklar soruşturması (dil anketi) açılmıştı. 12 Mart 1933’te başlayan ve 3,5 ay süren soruşturma süresinde, ortaya konan 1382 Arapça ve Farsça kelimeye Türkçe karşılıklar gönderilmesi isteniyordu. Gazetelerde açılan dil köşelerinde her gün on, on beş kelime yayımlanarak soruşturma işi yürütülüyordu. *Kamusu Türkî* esas alınarak verilen yabancı kelimelere halktan öz Türkçe karşılıklar geliyordu. Bu çalışma Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzuna temel olacaktır.”²³⁹

Sözcük çalışmalarında birçok zorluk yaşanmıştır; yapılan çalışmalarda bazı yabancı kelimelere karşılık gelebilecek Türkçe kavram bulunamamış ya da bir Türkçe sözcüğün birden fazla yabancı kelimeyi karşılması ve Türkçenin yetersiz kalmış olması büyük sıkıntı yaratmıştır. Yürütülen çalışmalarda halkın katkısı da mevcuttur; fakat bu durum bir yandan çalışmalarda problem olmasına yol açmıştır; çünkü bu çalışmalar tam olarak donanımlı denilemeyecek kişileri kaynak olarak görmüştür, kaynak eskiden beri Türkçeyi konuşan insanlardır. Ama Atatürk her ne olursa olsun dil devriminin başarıyla gerçekleşeceğine yürekten inanmış, olumlu neticeleri alana kadar bizzat kendisi bütün çalışmalara katılmış, tüm gelişmeleri yakından takip etmiş, yoğun ilgi göstermiştir.

Tarama Dergisi, 1932 yılında Birinci Türk Dil Kurultayı’nda alınan karar uyarınca, halk dilinde, eski kitaplarda ve yazma durumundaki eserlerde bulunan Türk dili malzemesini ortaya koyma amacıyla hazırlanmıştır. Dergideki malzemedan, hem

²³⁸ TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.246.

²³⁹ KORKMAZ, a.g.e, ss.57-58.

yazı dilini iyice kaplamış olan Arapça ve Farsça sözlerin yerine Türkçelerini koymak, hem de Türkçede yeni kelimeler türetebilmek için yararlanma hedefi güdülmüştür. Fakat “ne var ki, ortaya bir güçlük çıkmıştı. O da gelen karşılıkların, hazırlıksız kimseler eliyle hazırlanmış olmasından doğan yetersizliği idi. Kimi zaman bir Türkçe kelime birkaç yabancı kelimeye karşılık tutuluyor. Kimi zaman da yabancı kelimelere uygun karşılıklar bulunamıyor; birçok kelimenin de karşılığı boş kalıyordu. Arada yapılan başka yanlışlıklar da ayrı... Bu eksikliğin kapatılabilmesi için yazılı eserlerden de yararlanılmasına karar verildi. Böylece, bir yandan da eski ve yeni Türkiye içi ve dışı yazılı dil kaynaklarının taratılmasına geçildi.”²⁴⁰

Dili bilimsel anlamda araştırmak için eski tarihi dönemlere dayanan Türk dili içerikli kitaplar toparlanmış, yayımlanmıştır. R. Rahmeti Arat’ın Prusya İlim Akademisinde bastırılmış olan *Oğuz Kağan* kitabının Türkçe hali, *Kutadgu Bilig* üzerindeki çalışmaları, Şeyh Süleyman’ın *Çağatay Lûgati*, Hüseyin Namık Orkun’un hazırladığı Köktürk ve Yenisey yazıtlarını *Eski Türk Yazıtları* adıyla yayımlananlar arasında örnek verilebilir. Ayrıca dilbilim alanında yapılan çalışmalarda Türkçeye çevrilen yabancı kitaplar yer almıştır. Fakat bu kitaplar daha sonra yayımlanmamıştır.²⁴¹

“Tarama Dergisi, içeriği bakımından 1933 yılında başlatılan dil seferberliğinde öğretmenler, devlet memurları ve diğer gönüllüler eliyle, halk ağızlarından derlenmiş ve eski eserlerden taranmış malzemeye dayanır. Derlenen malzeme üç aşamalı bir kontrol süzgecinden de geçirilmiştir.”²⁴²

“1933–34 yılları, soruşturma, derleme ve tarama yolu ile elde edilen malzemenin yazıda kullanılmaya başladığı bir devredir. Gerek gazetelerde ayrılmış dil köşelerinde gerek başka yazılarda yeni kelimeler ile denemeler yapılıyordu. Ancak, bu deneme

---

²⁴⁰ Akt. KORKMAZ, a.g.e, s.58.

²⁴¹ Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s.61.

²⁴² KORKMAZ, a.g.m, s.8.

devresinde, dil malzemesini yazıya geçirerek değerlendirmede tutulan yolun yanlışlığı yüzünden, bir süre sonra büyük bir uygulama sakatlığı doğmuş ve girişilen özleştirme hareketi çıkmaza sürüklenmeye başlamıştı.²⁴³ Birinci Türk Dil Kurultayında yapılan yanlış uygulamalar dili çıkmaza sürüklemiştir; fakat İkinci Türk Dili Kurultayında bu yanlış uygulamaların önüne geçilmeye çalışılmış ve gerekli önlemler alınmıştır.

Çıkarılan Tarama Dergisi, doğru bir çalışmadır; fakat yapılan araştırmaların fazla derine yani eskiye gitmiş olması ve çok geniş kapsamlı çalışılması, ulaşılmak istenen hedefin dışında bir yolun izlenmiş olmasından kaynaklı sorun yaşanmıştır. Talat Tekin bu durumu şöyle yorumlamıştır; “Tarama Dergisi diye tanınan bu sözlük başta Atatürk olmak üzere kimseyi tatmin etmemiş ve dil konusunda bir kargaşalık yaratmıştır. Bunun başlıca sebepleri şunlardı:

1. Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları yalnız Türkiye Türkçesinden, Anadolu ve Rumeli ağızlarından, Azeri ve Türkmence gibi bizim Türkçemize en yakın Oğuz grubu Türk illerinden değil, Türkiye Türkçesinden çok önce ayrılmış ve bambaşka bir gelişme yönü tutturmuş Kıpçak, Çağatay ve Altay gruplarına bağlı Türk dillerinden de toplanmıştı. Türkçe asıllı olmakla beraber, Türkiye Türkçesinin ses ve şekil kalıplarına uymayan bu gibi karşılıklar, pek tabii olarak, herkesçe yadırganıyordu.
2. Sözlükte bir tek Osmanlıca kelimeye çok kere beş on, bazı hallerde de daha çok karşılık gösterilmişti. Mesela bir *akıl* kelimesinin karşısında tam 28 karşılık bulunuyordu ve bunlardan hiçbiri yazı dilimizde yer almamıştı. Yazarlar *an*, *arga*, *ay*, *ayla*, *bilik*, *böğüş*, *es*, *is*, *kapar*, *ok*, *ön*, *on*, *oy*, *öğ*, *ök*, *sağ*, *uğak*, *us*, *üğ* gibi karşılıklardan kendi zevklerine göre birini seçiyor, *akıl* yerine kullanıyorlardı. Kimi *an* diyor, kimi *ok* veya *oy*'u tercih ediyor, kimi de *es*, *us*

---

²⁴³ KORKMAZ, a.g.e, s.58.

veya *uz* kelimelerinden birini zevkine daha uygun buluyordu. Bu durum bir anlam kargaşalığı yaratıyor, okuyucu hangi kelimenin hangi kavramı karşıladığını kestiremiyor, böylece de okuduklarını anlamıyordu. »²⁴⁴

İki ciltlik sözlüğün I. cildinde alfabe sırasıyla, dilimize girmiş ancak karşılıkları bulunmayan Arapça, Farsça sözler yer almış; her biri yabancı kelimenin karşısına yine alfabe sırasıyla hem halk ağızlarından hem de eski yazılı kaynaklardan alınmış Türkçe karşılıklar konmuştur. Bu cildin *Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu*’na temel oluşturması planlanmıştır. Ancak *Dergi*’de, bir tek Arapça veya Farsça kelime için halk ağızları dışında çeşitli eserlerden ve birbirinden farklı lehçelerden alınmış birçok karşılık bulunduğu için, sözlükten yararlanma güçleşmiştir. Dergideki malzemenin bilimsel bir süzgeçten geçirilememiş olması, sözlüğe bir ham malzeme niteliği vermiştir.

Dergi’nin 2. Cildindeki malzeme, Türkçeden Osmanlıcaya indeks durumundadır. Burada da bir Türkçe kelimeye, bazen beş altı Arapça, Farsça karşılık verildiği görülüyor. Söz gelişi, T. Aba-fiili için “*diriğ etmek; imtina etmek, mani olmak, menetmek, muhalefet etmek, reddetmek*” gibi farklı kavramları bildiren karşılıklar konmuştur. Görülüyor ki *Tarama Dergisi* sözlük düzeninde olmasına rağmen, hem derleme hem de tarama malzemesini içerdiği, bir Arapça, Farsça karşılık verdiği; ayrıca, Türkçe kelimeler alındığı lehçenin ses ve şekil bilgisi yapılarında olduğu için, kendi amacına da hizmet eden bir yayın olma niteliğinden uzak kalmış; kullanımda büyük karışıklıklara ve dil keşmekeşliğine yol açmıştır.²⁴⁵

Falih Rıfki Atay, yapılan dil çalışmaları sonucu ortaya çıkan bu derginin Atatürk’ü memnun etmediğini Atatürk için yazdığı kitabında ifade etmiştir. Atatürk,

²⁴⁴ TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, ss.246–247.

²⁴⁵ KORKMAZ, a.g.m, ss.8–9.

'Dili bir çıkmaza saptamışsınızdır. Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakmam. Çıkmazdan biz kurtaracağız.' demiştir.²⁴⁶ Atatürk, kendisinin de söylemiş olduğu gibi, ortaya çıkan bu kargaşalığı gidermek için tekrar dilcileri, edebiyatçıları, bilim insanlarını toplamış ve tekrardan bir karşılıklar sözlüğü çıkartmıştır. 25 Mart 1935 tarihinde *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* adıyla yayımlanmıştır. Cep Kılavuzu'nun hazırlanması, Tarama Dergisi'nin ortaya çıkardığı karmaşanın bir bakıma gitmesine neden olmuştur. Cep Kılavuzu sayesinde bazı yabancı veya çok anlamlı kelimelerin tam Türkçe karşılıkları bulunmuştur. Tabii bunun yanında kılavuz kitabında yine de çelişkiler de olmuştur. Çünkü Türkçeye dâhil olmuş birçok yabancı kelime kılavuz kitabından çıkarılamamıştır. Ayrıca kılavuzda Türkçe olmayıp değiştirilerek Türkçe imiş gibi gösterilmiş kelimeler de bulunmaktadır. *Subay, albay, yarbay, ilbay, ilçebay, işyar* gibi Türkçe dil bilgisi ve kelime yapısıyla alakası olmayan, başka Türk dillerinden alınmış kelimeler de mevcuttur.²⁴⁷

Atatürk'ün yayımlanan Cep Kılavuzu ile ilgili de tereddütleri olmuştur, Cep Kılavuzu, tam olarak dil sorununu çözmüş değildir. Atatürk ile dil konusu üzerine görüşmelerinde İsmet Paşa, '*Konuşamıyoruz dilsiz kaldık. Bu kadar çalıştık, küçük bir kılavuz çıkardık.*' demiştir.²⁴⁸

Anadolu ve Rumeli ağızlarından derleme işi, Türkoloji çalışmalarıyla aynı yıllara 1860'lara dayanmaktadır. Bu araştırmaları öncelikle yabancılar yapmışlar, daha sonraları yerli araştırmacılar bu derleme işine başlamışlardır. Ciddi çalışmaların ortaya çıkarılması ve neticede sözlüklerin yayımlanması Cumhuriyet dönemi dil devri sürecinde devletin desteğiyle gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.

²⁴⁶ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.247.

²⁴⁷ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, ss.247-248.

²⁴⁸ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.249.

Cumhuriyet dönemi öncesinde bir derleme çalışması yapılmış; sınırlı sayıda malzemenin toplanması nedeniyle sözlük oluşturma babında bir sonuç alınamamıştır. Fakat daha sonra meydana getirilecek olan 12 ciltlik *Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*’ne malzeme olmuştur.

Yerli araştırmacılardan halk ağızlarından söz derleme işini ilk olarak 1920’li yıllarda Besim Atalay yapmıştır, diyebiliriz. Daha sonra Yeni Alfabe İnkılâbı için kurulmuş olan Dil Heyeti bu söz derleme işine devam etmiştir.

Dil Heyeti bu işi Prof. Dr. Ragıp Hulusi Özdem’e vermiştir. Hamit Zübeyir Koşay ve İshak Refet İştman bu derlemelerin bir kısmını kullanarak *Ana Dilde Derlemeler* (İstanbul–1932) ismiyle bir sözlük hazırlamışlardır.²⁴⁹

12 Temmuz 1932 tarihinde Atatürk’ün başkanlığında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve dil devrimini gerçekleştirme yolunda bir rota çizilmiştir. Dil devrimi hazırlığı aşamasındaki çalışmaların neler olacağı, ne gibi konuların ve tezlerin tartışılacağı, bir araya gelinen büyük toplantılar; kurultaylarda bu konular planlanmış ve konuşulmuştur. Birinci Türk Dil Kurultayı’nda araştırılacak ve tartışılacak birçok konu mevcuttur; Türk dilinin geçmişi, başka dillerle olan ilişkisi, etkileşimi, Türk dilinin bugünkü durumu ve ihtiyaçları, grameri vb.ni örnek verebiliriz; fakat Türk dili adına yapılacak olan çalışmalara devrim ilkeleri doğrultusunda hareket edilerek kelime tetkiki yapılarak başlanmıştır. Türkçeyi yabancı dillerin esaretinden kurtarmak öncelikli hedef olmuştur. Bu amaçla hala kullanılmakta olan yaşayan Türkçe sözcükleri toparlamak, bunun yanında eskiye giderek Türkçe söz varlıklarını ortaya çıkarmak yoluna gidilmiştir.

“O günün şartları ve hazırlık durumu içinde bu işi gerçekleştirecek en kestirme yol, aydın yurttaşların ve idare organlarının elbirliği ile yürütecekleri bir *tarama ve*

---

²⁴⁹ KORKMAZ, a.g.m, ss.7-8.

derleme seferberliği olabilirdi. Bu sebeple, kurum 1932–34 yıllarındaki çalışmalarında bu yolu tuttu. 1933 yılı başında halk ağızlarından söz derleme seferberliği açtı. Derleme işinin nasıl yapılacağı *Söz Derleme Kılavuzu* adlı bir kitapçıkta gösterilmişti. Derleyiciler gösterilen yollardan giderek halk ağızlarından derledikleri sözleri, her il ve ilçe merkezinde kurulan derleme şubeleri eliyle merkeze gönderiyorlardı. Sekiz aylık bir süre içinde 125 bin’in üstünde fiş toplamışlardı.²⁵⁰

1932 yılından sonra il, ilçe, köy, kasaba her yer derleme kurulu olmuş, o zamana kadar kullanılmayan, beğenilmeyen bütün deyimler, kelimeler bütün sözler, kaynaklar Ankara’ya ulaştırılmış, daha sonra yapılan çalışmalar sonunda *Söz Derleme Dergileri*, *Derleme sözlükleri* ortaya çıkmıştır. Ülkede dil için imece yapılmıştır. Bu çalışmalarla aydın kesimle halkın bütünleşmesi sağlanmıştır. Atatürk’ün yaptığı dil devriminde arzuladığı da budur; sınıf ayrımcılığı olmadan, hep birlikte çalışma, aydınlanma ve kalkınma.²⁵¹

5.3.2. Terim Çalışmaları

Osmanlı’nın son dönemlerinde Osmanlıca artık değişen sistemin getirdiği dile ayak uyduramaz bir haldedir, bu nedenle sadece bilim ve teknik alanlarında değil bunun haricinde meclis içi konuşmalarda dahi yabancı kelimeler kullanmak zorunda kalınmıştır. Örneğin ‘yönetici’ yerine Latince ‘kestör’, ‘tutanak’ için de ‘proseverbal’ kelimeleri kullanılmıştır. Milletvekilleri anlatmak istedikleri sözcüklerin Türkçe karşılıklarını bulamayınca hatta kendileri bu sözcükleri türetme yoluna dahi gitmişlerdir. 1911 yılındaki bütçe görüşmelerini yaparken Selanik milletvekili Dimitar Vlahof Efendi bu durumu şöyle dile getirmiştir; “*Konuşmamda bütün dillerde kullanılan birtakım kavramlara yer veriyordum. Önceden bu kavramların Türkçelerini kimi Parlamento üyelerine sormuş, ancak bir karşılık alamamıştım. Belki bu*

²⁵⁰ KORKMAZ, a.g.e, s.57.

²⁵¹ Bkz. Akt. AKARSU, a.g.m, s.9.

kavramların Türkçelerini bilmiyordular, belki de Türk dilinin kendisinde yoktu bu kavramlar! Bu yüzden bu kavramlara uyan Türkçe deyimler türetmek zorunda kaldım.”²⁵²

O dönemin aydınları arasında Türkçenin yabancı sözcüklerin esaretinden kurtarılması hususunda görüş birliği oluşmuştur; fakat bu sefer de farklı bir durum soru işareti olarak kafalarda yerini almıştır. Şöyle ki yabancı kelimeler kullanılmayıp, onlar üzerinde terim çalışmalarına gidilmesi yönünde hemfikir olan aydınlar, peki hangi dilde terimleştirme yapacaklardı? Tabii olarak yine bir fikir ayrılığı doğmuştur. O dönem aydınlarından Ziya Gökalp, Osmanlı’da bilim dilinin Arapça olmasını göz önünde bulundurarak terimleri Arapça dilinde türetmeyi uygun bulmuştur; öte yandan Abdullah Cevdet ise, olaya daha farklı bir boyuttan bakıp Latince bilim terimlerinin kullanılması görüşünü savunmuştur. Şöyle ki; Ziya Gökalp’in ‘Ruhیات’ olarak çevirdiği Psikolojiyi Abdullah Cevdet ‘Psikoloçya’ terimiyle ifade etmiştir. Şerafettin Turan’ın belirttiğine göre, harf inkılâbından sonra Ankara’daki Dil Kurulu haricinde, İstanbul’da da ayrı bir Dil Kurulu toplanmış ve bilimsel terimlerin Türkçeleştirilmesi sorununu incelemişlerdir. Yapılan çalışmalar Ankara’daki kurula gönderilecek ve Ankara’daki kurul nihai kararı alacaktır; fakat buradaki kurul içerisindeki görüş ayrılıkları terim çalışmalarından yeterli sonucun alınamamasına neden olmuştur.²⁵³

Atatürk, Batının bilimsel düşünüşünü takip ettiği için, dilimizdeki yabancı kavramların hepsini dilimizden çıkarmamıştır; fakat ona şöyle bir çözüm bulmuştur kendi sözleriyle; ‘*Başka dillerdeki her bir söz için en az bir kelime bulmalı.*’ demiştir.²⁵⁴ Dilcilerin ellerinden geldiğince Türkçeleştirme çabası içinde olmalarını istemiştir. Bu terimleştirme çalışmalarına kendisi de geceli gündüzlü çalışarak katkı sağlamıştır.

---

²⁵² Akt. TURAN, a.g.e, s.60.

²⁵³ Bkz. TURAN, a.g.e, ss.61–62.

²⁵⁴ Akt. ÖZGÜ, a.g.e, s.95.

Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda Atatürk ikinci olarak terimler üzerinde durmuştur. Birinci Türk Dili Kurultayı'ndan sonra, kendisinin de başkanlık ettiği büyük genel kurul toplantısında, terim çalışmaları kolu için belirlenmiş temel ilke şu şekildedir; *“Terim bölümünün işi, bugünkü bilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış terimler yerine, bütün bilimsel kavramlar için öz Türkçe terimler bulup ya da yaratıp koymaktır.”*²⁵⁵ 1932 yılında TDTC alt bir grup kurarak terim üretme çalışmaları başlatmıştır. 1934 yılında Osmanlıca kelimelerin yanı sıra Batı'dan geçen kelimelere de karşılık bulmaya çalışılmıştır. ‘1934 yılında toplanan İkinci Türk Dil Kurultayı Türkçe kökenli yeni sözcükler ve terimler bulma konusunda bir atılım olmuştur.’²⁵⁶ 1936 da ise Türkçe ders kitaplarının yeni terimlerle yazılması çalışmalarına başlanmıştır. Atatürk de 1936–37 yılında Geometri kitabı yazarak geometri terimlerini Türkçeleştirmiştir.²⁵⁷

Atatürk dil üzerine yapılan çalışmalarda öncü rolünü üstlenmiştir. “Terim komisyonlarının çalışmaları sırasında ‘geometri’ sözcüğündeki g’nin değiştirilmemesini uygun görmüştür.”²⁵⁸ “Bu çerçevede üçgen, açı, teğet vs. kavramları türetmiştir. Sadece geometri dalında kalmayıp askeri terimler de türetmiştir. Örneğin Arapça olan ‘ferik’ ve ‘miralay’ kelimelerini kaldırıp onların yerine modern orduların kullandıkları general, mareşal, amiral terimlerini almıştır. Onbaşı, binbaşı gibi eski rütbeyi değiştirmeyip aynı şekilde almış, buna ek olarak teğmen, üsteğmen, albay, yarbay vs. rütbe adlarını kendisi türetmiştir.”²⁵⁹

Atatürk yaptığı dil çalışmalarında elde edilen, türetilen yeni sözcükleri paylaşmak, halka sunmak gerektiği düşüncesinde olmuştur. Tabiri caizse sözcükleri çok

---

²⁵⁵ Akt. TURAN, a.g.e, s.63.

²⁵⁶ TURAN, a.g.e, s.64.

²⁵⁷ Bkz. ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, s.28.

²⁵⁸ Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, s.10.

²⁵⁹ Akt. Yay. Haz. YILMAZ, a.g.e, ss.12–13.

değer verdiği milletinin beğenisine sunmayı gerekli görmüştür. Bunu şu sözlerinden anlıyoruz: *“Onları ortaya atmak lazımdır. Milli zevkimiz hangisinden hoşlanır ve onu kullanırsa, o zaman lügatimize koyalım.”*²⁶⁰

Atatürk’ün Türkçe üzerindeki hassasiyetini, dilimize verdiği önemi, dikkati, O’nun yaptıklarına bakarak anlamak mümkündür. Şöyle ki sözcük çalışmaları yapılırken kendisinin terim üretilmesine katkısı bulunmuştur. Türkçenin zenginleşmesi, daha doğru bir tabirle zenginliğinin ortaya çıkması için çaba göstermiş, geceli gündüzlü çalışmıştır. Her alanda terim çalışmaları yapılmış Batı’yı takiben bilimsel düşünme sürecinde bilimsel terimlerin oluşmasını sağlamıştır, bizzat kendisi terim üretme faaliyetinde bulunmuştur. Atatürk terim çalışmalarıyla ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir: *“Öyle istiyorum ki, Türk dili bilim yöntemleriyle kurallarını ortaya koysun ve her dalda yazı yazanlar bütün terimleriyle çoğunluğun anlayabileceği güzel, ahenkli dilimizi kullansınlar.”*²⁶¹

Atatürk için kültür önemlidir, ona göre kültür; *“Okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.”*²⁶² Kültürlü bir toplumun oluşması eğitimden ve okuldan geçmektedir. Atatürk okumanın öğrenmenin ehemmiyetinin farkında olduğu için 1936’dan sonra terim çalışmaları üzerinde yoğun çalışma başlatmıştır. Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji gibi bilimsel alanlarda terimlerin Türkçeleşmesi için uğraşmıştır, kendisi de bizzat bu çalışmalara katılmıştır. Türk Dil Kurumunca çalışmalar tamamlanmış, 1937–38 yılları ilk ve orta öğretim ders kitaplarında yeni terimler yer almıştır.²⁶³ M. K. Atatürk terim devriminin kültür hayatımızdaki önemine 1 Kasım 1938 tarihindeki meclis açış konuşmasında

---

²⁶⁰ Akt. ÖZGÜ, a.g.e, s.96.

²⁶¹ Akt. AKALIN, a.g.m: (A.D.P), s.32.

²⁶² Akt. BÖREKÇİ, Muhsine, *Atatürk-Dil ve Kültür, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.31, Erzurum, 2006, s.16.

²⁶³ Bkz. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.254.

şöyle değinmiştir; “*Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.*”²⁶⁴

Özet olarak terim çalışmaları faaliyetlerini belirtmek gerekirse, “1932–34 yılları arasındaki çalışma döneminde Terim Kolu temsil ettiği bilim kollarına göre on altı ayrı ihtisas koluna ayrılarak, ilk iş olarak her bilim kolunun terimlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yol ile 32.302 yabancı terim ortaya çıkmıştır. Elde edilen terimler listeler halinde bastırılarak, dil ile ilgisi olan kimselere ve öğretmenlere dağıtılıp, bunlara Türkçe karşılıklar aramaları ve bulduklarını listelerin boş sütunlarına yazarak bildirmeleri istenmiştir. Terim çalışmalarında, Kolca, ilk ve orta öğretim ile ilgili terimlerin ön sıraya alınması bir ilke olarak kabul edilmiştir. Buna göre terimler *okul terimleri* ve *ihhtisas terimleri* olmak üzere ikiye ayrılmıştır.”²⁶⁵

Zeynep Korkmaz’ın belirttiğine göre, Türk dilini yenileyecek ve zenginleştirecek bir sözlük hazırlanması çalışmalarına başlanmış, İsmet İnönü’nün öncülüğünde daha önce bu işe girişilmiş; fakat imkânsızlıklar dâhilinde başarılı bir sonuç elde edilememiştir. Sözlük hazırlanması o dönem daha fazla çalışma gerektirdiği için bir neticeye varılamamıştır.²⁶⁶

“Terim çalışmaları Atatürk’ün ölümünden sonra da devam etmiş, 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun dili Türkçeleştirilerek hazırlanan yeni Anayasa tasarısı 10 Ocak 1945 tarihinde meclisçe kabul edilmiş, böylece devlet ve hukuk dilinin Türkçeleştirilmesi yolunda büyük bir adım atılmıştır. Türkçe terim bulma ve türetme işi bilim adamları ve uzmanlarca bugün de sürdürülmekte ve Türkçe bir bilim dili olarak gittikçe gelişmektedir.”²⁶⁷

---

²⁶⁴ Akt. TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.254.

²⁶⁵ KORKMAZ, a.g.e, ss.59–60.

²⁶⁶ KORKMAZ, a.g.e, s.60.

²⁶⁷ TEKİN, a.g.e, Yay. Haz. YILMAZ-DEMİR, s.349.

5.4. İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi

“Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra İslam dili olan Arapça da Türkler içinde varlığını göstermiştir. Sadece Türkler arasında değil, İslamiyet’in yayılmaya başladığı bütün ülkelerde “Suriye’de, Mısır’da, Kuzey Afrika’da, yani bugünkü Libya, Tunus, Cezayir, Fas’ta halk anadilini unutmuştur. Arap dilini ve Arap kültürünü benimsemiş yavaş yavaş kendi dilini ve kültürünü kullanmaz hale gelmiş ve neticede unutmuştur. İran ve Orta Asya’da da böyle bir durum söz konusu olmuş; fakat 200 yıl gibi bir süre sürdükten sonra, bu kültür bunalımından çıkmış ve kendi dillerine geri dönmüşlerdir.”²⁶⁸

Örnek vermek gerekirse; “Uygurların çeşitli dinlere inanmalarına rağmen veyahut çeşitli alfabeler kullanmalarına rağmen Türklüklerinden vazgeçmemeleri, yabancı kültürlerden gelen yeni kavramlara da Türkçe yeni sözcükler karşılık bulmalarını söyleyebiliriz. İslamiyeti benimseyen ve Müslüman olan Türkler de Uygur Türklerinin yaptığı gibi yeni kültürün getirdiği yeni kavramları karşılayacak yeni terimler bularak milli benliklerini korumaya çalışmışlardır. Süleymaniye’de, Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde titizlikle saklanan değerli kitap, 10. yüzyılda yapılmış en eski Kur’an çevirisidir ve dil devrimine en güzel örnektir.”²⁶⁹ Burada yapılmak istenen İslam dininden kopmak değildir; sadece toplumların kendi benliklerini kaybetme, kendi dillerinden uzaklaşma, kimliklerinin yok olmasını engellemektir, daha çok siyasi bir amaç güdülmüştür.

Yukarıda değinildiği gibi, Cumhuriyet dönemi öncesinde de bir Türkçeleştirme faaliyeti olmuştur. Genel bir değerlendirme yaparsak, bu şekilde bir faaliyet bireyi, dininden uzaklaştırmaz, aksine dinini daha iyi tanımasını sağlar, dininin gereklerini daha net anlayıp, daha doğru uygulamasına yardımcı olur. İslamiyet’in kabul

---

²⁶⁸ İZ, a.g.e, ss. 1815–1816.

²⁶⁹ İZ, a.g.e, s.1816.

edilişinden günümüze kadar da dinden herhangi bir sapma olmamıştır, İslam dininin inanç ve gereklerini Türk milleti halen yaşamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren önemle üzerinde durulan nokta Kur'an-ı Kerim'in Türkçeleştirilmesi mevzusudur. Kur'an'ın Türkçeleştirilmesi konusunda farklı düşünceyi taşıyan iki grup ortaya çıkmıştır. Birinci grup; Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile çevrilmesini doğru bulmamaktadır ve bunun da mümkün olamayacağını savunmaktadırlar. Çevirisi yapılmış olan Kur'an'ın aynı anlamı vermemesi endişesi üzerinde durmaktadırlar. Kur'an'daki kelime ve cümlelerdeki derin anlamı çeviri yapıldığında yakalayamama durumunu ileri sürmektedirler. Diğer bir grup ise, Kur'an-ı Kerim'in bugün insanlığa gönderilmiş olmasını göz önünde bulundurarak tercümesinin gerekliliği üzerinde durmaktadırlar. Kur'an'da yazılı olan Allah'ın buyruklarını, dininin gereklerini bütün insanlığın öğrenmesi için Kur'an'ın bu dillere çevrilmesi için tefsir edilmesi ve meallerinin hazırlanması lüzumlu görülmüştür. Kur'an-ı Kerim'in tam olarak çevrilmesi mümkün olmadığı için bu gruptakiler Kur'an tefsiri, Kur'an meali olarak hazırlanmasının daha uygun olacağını düşünmüşlerdir.²⁷⁰

İbrahim Hilmi, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir;

“İşte bugün milyonlarca Müslüman Allah'ın kendilerine ne emrettiğini, Kur'an'da neler söylemiş olduğunu bilmiyorlar. Hele biz Türkler Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesi olmaması yüzünden dinimizin esasını bile bilemiyoruz. Diyoruz ki, Kur'an Türkçeye tercüme edilemez, her ayetin birçok anlamı vardır. Mutlaka uzun bir tefsire ihtiyaç gösterir. O halde milyonlarca Arap ve Arapçayı bilenler, Kur'an'ı daima tefsirle birlikte mi okuyorlar? Ulemeden olmayan bir Arap Allah'ın Kelamını okumakla ne kadar bir şey anlıyorsa, biz Türkler de Yüce Ayetlerin meallerini okumaktan da o

²⁷⁰ Bkz. ERŞAHİN, İsmail, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kur'an Meali Yayıncılığı: İbrahim Hilmi Örneği*, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Ocak-Haziran 2011, 5 (9), s.150.

*kadar bir şey öğrense yine hiç bilmemekten, aslında Kur'an'da olmayıp, en cahilin Kur'an'a atfedilen bin türlü rivayet ve hurafelerle zihninin yanıltılmasından daha iyi değil midir?"*²⁷¹

Tefsir kelimesi bir şeyi anlaşılır hale getirmek, açıklamak, meal kelimesi ise aynı anlamı taşıyacak şekilde tamamen aktarılamayan bir sözün ona en yakın halinde başka bir dile çevrilmesidir. Bu kavramların tanımlarına bakıldığında Kur'an'ın birebir çevirisinin yapılamayacağı kabulünü görmek mümkündür. Bunu kabullenmekle birlikte amacın Kur'an-ı Kerim'i anlamak olduğu düşüncesiyle birçok Kur'an çevirisi de yapılmıştır. Atatürk zamanı geldiğinde bu işin doğru şekilde yapılması için Diyanet İşleri'ni görevlendirecektir.

Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi, dil alanında yapılmış önemli faaliyetlerden birisidir. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe çevirisi, Türkçenin ifade gücünü ve zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Türklerin İslamiyet'i benimsemeleriyle İslam kültürünün getirdiği yeni kavramların nasıl ifade edildiğini göstermesi açısından da değerlidir. Ayrıca bu Kur'an çevirileri dil alanında yapılan semantik araştırmalar ve sözlükçülük çalışmaları için de güvenilir kaynaklar olarak gösterilmektedir.²⁷²

21 Şubat 1925 tarihinde Diyanet İşleri bütçesinin görüşüldüğü celsede Abdullah Azmi Efendi bu konuda düşüncelerini söylemiştir. Özetle şunları ifade etmiştir:

"Diyanet işlerinin bir takım sorumlulukları vardır ve yapılması gereken icraatlar vardır. Fakat bunun için Diyanet İşleri Reisliği'ne belli bir miktar devlet bütçesinden ayrılması gereklidir. Geçmiş zaman İslam adına yapılacak çalışmaların gerçekleştirilmesi için bir heyet kurulmuştur. Heyetin içinde 3-4 kişi yer almıştır. Neticede yedi sekiz eser ortaya çıkarılmıştır. Fakat o heyet bugün yoktur.

²⁷¹ ERŞAHİN, a.g.m, s.152.

²⁷² Bkz. SAĞOL, *Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi 8, İstanbul- 1997, s.379.

İslami eserleri hazırlayabilmek için yine bir heyet toplanmalı ve çalışmalara başlanmalıdır. İslam tarihi üzerine hakikatli eserler ortaya çıkarılmalıdır. Bununla beraber bu eseri köylüsünden, askerine herkesin kolayca okuması sağlanmalıdır, bu husus önemlidir. Kur'an'ın tercümesinin bugün genel bir ihtiyaç halinde olduğu aşınadır. Rastgelen Kur'an tercümesi yazmaya kalkmaktadır. Haliyle hatalı yazımlar ortaya çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme etmek ve toplumun maneviyatını yükseltmek ve bu eserleri yayımlamak, ayrıca yabancıların İslam dini aleyhinde yayımladıkları eserlere karşılık vermek için icraata geçilmelidir. Bu iş için de 20.000 liralık ödenek tahsis edilmesi gerekmektedir.”²⁷³

Yine 21 Şubat 1925 tarihli bütçe görüşmelerinde Ahmet Mahir Efendi şunları söylemiştir:

“Kimseye, sen Müslüman ol, sen hristiyan ol, sen frenk ol denilemez. Herkesin dini herkesledir. Kul Ya Eyyühel Kafirûn suresi mefessiridir. ...Bugün Kur'an-ı Kerimimiz bizi ya dinli edecektir, ya dinsiz. Eğer Kur'an bilinmezse biz, tamamiyle üfrada tabi bir halk olacağız.

...Efendiler! Ya şu Kur'an'a istinat edelim tam Müslüman olalım, (Handeler) veyahut hürâfattan ibaret imiş diyelim, çikalım.”²⁷⁴

Abdullah Azmi Efendi mecliste, dini eserlerin özellikle İslam tarihinin, Kur'an-ı Kerim'in doğru aktarılması ve halkın kolayca anlayabileceği bir dilde yazılması hususunda eserlerin ortaya çıkarılması için bir heyetin gerekliliğini ve bu heyetin çalışmalarına maddi destek için 20.000 lira devlet bütçesinden ödeneğin tahsis edilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Ahmet Mahir Efendi bu düşünceye katılmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'in toplum tarafından doğru öğrenilmesi gerektiğini dile

²⁷³ Asıl metin için bkz. **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, C.14, 21 Şubat 1925, İçtima senesi II, ss. 210–211–212.

²⁷⁴ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, C.14, 21 Şubat 1925, İçtima senesi II, s. 212.

getirmiş, bir heyetin toplanarak Kur'an-ı Kerim'in bir an önce tercüme edilmesini istemiştir.

14 Ağustos 1923 tarihinde Atatürk, devletin eğitim politikasını belirlemek amacıyla toplanmış olan heyetle, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi düşüncesini

paylaşmıştır. 21 Şubat 1925 tarihinde de meclis bütçe görüşmelerine tekrar gündeme gelmesiyle bir karar almıştır ve bu işe büyük bir pay ayırtmış ve sorumluluğu da Diyanet İşleri Başkanlığı'na vermiştir.

Atatürk, Kur'an'ın Türkçe tercüme edilmesini istediğini ve bunun için talimat verdiğini kendisi söylemektedir:

—*Kur'an'ın tercüme edilmesini emrettim... İlk defa olarak Türkçeye tercüme ediliyor. (Hz.) Muhammed'in hayatına ait bir kitabın tercüme edilmesi için de emir verdim. (Atatürk ve İnkılâp, 30 Kasım 1929)*²⁷⁵

Atatürk, Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesini istemesinin amacını şu şekilde belirtmiştir;

—*Türk, Kur'an'ın arkasından koşuyor; fakat onun ne dediğini anlamıyor, içinde ne var bilmiyor ve bilmeden tapınıyor. Benim maksadım, arkasından koştuğu kitapta neler olduğunu Türk anlasın.*²⁷⁶

Atatürk dine bütün bir samimiyetle ve hassasiyetle yaklaşmaktadır. Toplumun dinini başkalarının ağzından yarım yamalak değil de tam olarak öğrenmesini istemektedir. Bunun için de bilmediğini en doğru kaynak olan Kur'an-ı Kerim'den öğrenmesi gerektiğini ve bunun için de Kur'an'ın Türkçe tercümesinin şart olduğunu her yeri geldiğinde vurgulamıştır. Bunun yanında Atatürk, değerli hocalarımızdan Kur'an'dan bir ayetin tercümesini istemiş ve hocaların bu ayeti Türkçeye

²⁷⁵ Akt. ZÜMRÜT, Osman, *Atatürk'ün Kur'an'a Bakışı*, s.13.

http://dergi.ilahiyat.omu.edu.tr/Makaleler/194213524_200316010129.pdf

²⁷⁶ Akt. ZÜMRÜT, a.g.m, s.13.

çevirmelerinde zorlandıklarını görmüştür. Samsun’da öğretmenlere yaptığı konuşmasında bu hususta şöyle söylemiştir:

“... Milli terbiye ile geliştirmek ve yükseltmek istenen genç beyinleri, bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle sakınmak lazımdır. Hoca Efendi bu fikrini açıklamak için (Kur’an-ı Kerim’den) “Vettini vezzeytuni, ilah” ayetini kendince yorumladılar. İncir ve zeytin çekirdeğinden ilke çıkardılar. Birindeki çokluğa, diğerkindeki birliğe işaret ettiler. Ayetin anlamı bu mudur, değil midir bir şey diyemeyeceğim. Yalnız bu seyahatim sırasında, raslantı sonucu, bu ayetin anlamını diğerk bir hoca efendiden sormuştum. Bunun için yarım saat kadar irdelemeye ihtiyacı olduğunu söyledi. Ömrünü medreselerde din biliminin öğrenimi ve öğretimiyle geçiren bir kişi, bir kitabın, (Kur’an-ı Kerim) bir satırını Türkçe ifade edebilmek için böyle bir ihtiyaç belirtirse, milletin bireyleri ne desin? Onun için efendiler, genç kuşağın beynini yormadan, onun her şeyi kabule ve sindirmeye yetenekli kıvrımları, hakikat izleriyle süslenmelidir. (Samsun öğretmenleriyle konuşmasından, 22 Eylül 1924)”²⁷⁷

Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye çevrilmesi işini Atatürk ilk önce, Arapça ve Türkçeye hâkim, dini bütün bir kişilik olan Mehmet Akif Ersoy’a vermek istemiştir. Mehmet Akif bu büyük sorumluluk taşıyan işi -ilk önce kabul etmemesine rağmen- yoğun uğraşı ve büyük iknalar sonucunda yapmaya karar vermiştir. “Ancak Mehmet Akif Ersoy Kur’an’ın Türkçe’ye çevrildikten sonra ibadette de Türkçe olarak uygulamaya konulacağı endişesi ve çevredekilerin baskısıyla bu görevinden istifa etmiştir.”²⁷⁸ Bu büyük sorumluluğun altından kalkmak zor olduğu için avans aldığı parayı da iade ederek, bu işten vazgeçmiştir ve daha sonra Kur’an’ı tercüme işi Elmalılı Hamdi Yazır’a verilmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır’ın yoğun çalışmalarıyla *Hak Dini*

²⁷⁷ Akt. ZÜMRÜT, a.g.m, s.14.

²⁷⁸ Akt. ZÜMRÜT, a.g.m, s.14.

Kur'an Dili (1935–1938) adıyla Türkçe yazılı eseri hazırlamıştır. “22 Ocak 1932 tarihinde Kur'an-ı Kerim'in Türkçe çevirisi ilk kez İstanbul'da Yerebatan Camisi'nde Hafız Yaşar Okur tarafından okunmuştur.”²⁷⁹ Atatürk Yerebatan Camisi'ndeki başlangıçla çok değer verdiği Kur'an-ı Kerim'in kendi huzurunda ve bütün camilerde Türkçe olarak okunmasını sağlamıştır.

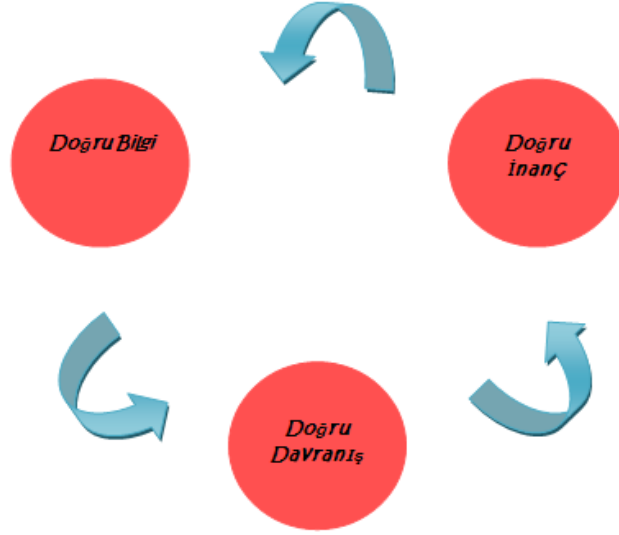
Ayrıca bahsedilmesi gereken bir husus da şudur ki; “Atatürk'ün Kur'an'ın okunması konusundaki tutumu, camilerde namazda değil, namazdan önce veya sonra, vaaz ve nasihat mahiyetinde Kur'an-ı Kerim'in aslı okunduktan sonra, bu okunan kısmın Türkçe anlamının verilmesi şeklinde olmuştur.”²⁸⁰ Amaç toplumun Allah'ın varlığını, birliğini, emirlerini, yasaklarını, helal ve haram kavramlarını, geçmişte yaşamış toplum ve peygamberleri, kısaca dinlerini açık şekilde öğrenmelerini sağlamaktır. Burada ulaşılmak istenen hedef toplumu dinden uzaklaştırmak değil, dinini daha kolay öğrenerek toplumu dinine yakınlaştırmaktır. Toplum bu sayede Kur'an-ı Kerim'i okuyarak ve dinleyerek hem sevap kazanacak hem de dinin buyruklarını tam anlamıyla öğrenmiş ve yerine getirmiş olacaktır.

Atatürk, dini istismar edenlere karşıdır, bu nedenle de onların söylemlerini dinlemek ve itaat etmek yerine doğru bilginin, asıl olan kaynağından yani Kur'an-ı Kerim'den öğrenilmesini istemiştir. İnsanların doğru bilgiye ulaşmak için doğru kaynağa gitmeleri gerektiğini düşünmektedir. Doğru bilgiye ulaşan kişi, doğru davranışlar sergiler, buyruklara uyar, yapılması caiz olan ve olmayanı ayırt eder. Neticede doğru davranışları sergilemesiyle de doğru inancını yaşamış olur. Bu hususta doğru kaynak önemlidir.

---

²⁷⁹ ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, s.27.

²⁸⁰ Akt. ZÜMRÜT, a.g.m, s.15.

Şekil 4: Doğru Bilgi Kaynağı Kur'an-ı Kerim

Atatürk'ün din anlayışında sade ve akılcı bir tutum vardır. Atatürk bir inanişe, bir fikre körü körüne bağlılık olan taassuba kesinlikle karşı çıkmıştır. Taassubun bilgisizlikten, cahillikten kaynaklandığını ve bunu önlemek için de akla ve bilime önem verilmesi gerektiğini konuşmalarında ifade etmiştir. Atatürk, dini kullanarak insanların duygularının sömürülmesine, dinin çıkar yolu olarak görülmesine şiddetle karşı çıkmıştır. İnsanları bu nedenle okumaya, bilgi sahibi olmaya, araştırmaya ve sorgulamaya çağırmıştır. Dini öğrenmenin de en temel yolu olarak, İslam dinimizin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i göstermiştir. En doğru bilgiyi Kur'an'da bulabileceğimizi söylemiştir.

Başına bir metre sarık bağlayan herkes kendisini hoca ilan etmektedir. Dini doğru kaynağından da öğrenmediği için yanlış bilmekte ve kendisine inanan insanları da yanlış yönlendirmektedir. Ve bunu kendisine maddi kazanç getirisi olduğu için de sürdürmektedir. Atatürk bunu engellemek istediğini ve bu husustaki düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir;

*“Softa sınıfının din simsarlığına izin verilmemelidir. Dinden maddi menfaat temin edenler iğrenç kimselerdir. İşte biz bu duruma karşıyız ve buna müsaade etmiyoruz.”*²⁸¹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi hususunda konuşulan başka bir konu da hutbelerin Türkçe okunması meselesidir. Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada camilerin insanların ahlaki gelişimleri için önemli yerler olduklarını; fakat camilerde okunan hutbelerin halkın anlayabileceği şekilde okunması gerektiğini şöyle ifade etmiştir;

“Umuru Şer’iye Vekâletimizin bir senelik mesaisini kemâli ehemmiyetle tetkik ettim. Muassalayı şayanı takdir, buldum. Teşekkür ve tebrik ederim. Umuru şer’iyenin temşiyeti hakkında noktai nazar serdine esasen mahal yoktur. Çünkü bu husus nusus kuraniye ile hâsıldır. Yalnız varidi hatır olan bir noktai söylemeden geçemiyeceğim. Efendiler! Camilerin mukaddes mimberleri halkın ruhani, ahlâki gıdalarına en âli, en feyyaz membalardır. Binaenaleyh camilerin ve mesçitlerin mimberlerinden halkı tenvir ve irşadedecek kıymetli hutbelerin muhteviyatına halkça ıtıla imkânını temin Şer’iye Vekâleti Celilesinin mühim bir vazifesidir. (Şiddetli alkışlar, bravo sedaları)
*— Mimberlerden halkın anlyabileceği lisanla ruh ve dimağa hitabolunmakla ehli islâmın vücudu canlanır, dimağı saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. (Alkışlar)”*²⁸²

Atatürk konuşmasında, hutbelerin Türkçe okunduğu zaman daha anlaşılır olduklarını, halkın dinini, ahlakını daha kolay ve açık şekilde idrak etmesinin sağlandığını belirtmiştir.

²⁸¹ **Atatürkçülük Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri**, C.1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 111.

²⁸² **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, C.18, 1 Mart 1922, Birinci İçtima, ss. 8–9.

Yine bu konuda bir örnek, 7 Şubat 1923 tarihinde Atatürk, Balıkesir’de Paşa Camisine gitmiş, orada da ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi düşüncesini halk ile paylaşmıştır.²⁸³ Atatürk Balıkesir konuşmasında yüz, iki yüz sene önceki hutbeleri okumanın anlamsızlığından bahsetmiştir. Halife ve padişahın, halkın kendilerine körü körüne bağlılıklarını sağlamak için anlaşılmayan bir dille hutbeleri okuttuklarını ifade etmiştir. Bunu yapmakla asıl amacın halkı cehalette bırakmak olduğunu, hutbelerin okunmasının nedeninin halkı aydınlatmak, onlara bilgi vermek ve onlara doğru yolu göstermek olduğunu söylemiştir. Ve burada açık şekilde, hutbelerin artık Türkçe olacağını ifade etmiştir. Aralık 1931’de de Ezanın ve hutbenin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Karesi (Balıkesir) vekili Vehbi Bey, 21 Şubat 1925 meclis bütçe görüşmelerinde camilerde imamların Türkçe hutbe okumaları gerektiğini şu şekilde dile getirmiştir; “Hiçbir peygamber kavmine kendi dilinden gayrı bir dille ümmetine hitap etmemiştir. Binaenaleyh bana hitap edecek adam benim dilimle hitap etmeli. (Bravo sesleri) Ve orası uyku yeri değil, düşünce yeri olsun. Şimdilik onlardan yüksek iktisadiyat mevzeleri beklemiyoruz. Fakat ahlâkî mevziler yapsın, siyasete ele karışmasın, akli ermiyecek işe de karışmasın elinin hamuruyla. Yalnız ahlâkî şeyler söylesin. Yalan söylemeyin, hırsızlık yapmayın, doğruluk yapın, bir birinize iyilik edin desin, Sokaklarda yetimler dileniyor, bunlara biraz bakın desin, kimi hemşirezademiz, kimi kardeşimizin oğlu desin ve Türkçe söylesin. Ve ben alâkadar olayım, dinliyeyim...”²⁸⁴ İmamların cami görevlilerinin herkesin anlayabileceği dili kullanması, siyasetten uzak kalmaları, toplum içindeki ahlakın, refahın yükselmesi için yönlendirici bir rol oynaması gerektiğine değinmiştir.

²⁸³ Bkz. AKARSU, a.g.m, s.12; TURAN, a.g.e, ss.28–29.

²⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.14, 21 Şubat 1341, 61. İçtima, İkinci Celse, s.215.

Meclis gündeminde de konuşulan ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi adı altında camilerde hutbelerin Türkçe okunması hususunda, Atatürk'ün de bu konudaki hemfikirliği neticesinde karar alınmış ve gerekli çalışmalar, hazırlıklar yapıldıktan sonra bütün camilerde hutbeler Türkçe okunmaya başlanmıştır.

Atatürk'ün dil politikası programında Kur'an-ı Kerim'in Türkçeleştirilmesi ve hutbelerin Türkçe okunmasının yanında ezanın Türkçe okunması da konuşulmuş Türkçeleştirme faaliyetlerinden birisidir.

Öncelikle ezanın kelime anlamı nedir, ortaya çıkışı ve sebebi nedir, bu konu üzerine kısa bir bilgi vermek gerekir. "Ezan" "duyuru" demektir. Müslümanların beş vakit kılmakla yükümlü oldukları namaza çağırıcıdır. Müslümanlara namaz vaktini duyurmanın şeklini bir karara bağlamak isteyen Hazreti Muhammet, çevresi ile görüştüğünden sonra, Abdullah bin Zeyd'in görüşünü uyguladı. Bu da çağırıcıyı, cami damından Müslümanlara yüksek sesle seslenerek yapmaktı. Ancak, Ezan için belirli bir makam, o zaman da saptanamamıştı. Sadece yüksek sesle okunması kararlaştırılmıştı.²⁸⁵

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı Devleti dönemlerinde de resmi dilin Türkçe olmasına rağmen ibadet dili Arapçadır ve ezan da Arapça okunmaktadır. Osmanlı Döneminde ezanın Türkçe okunmasını isteyen aydınlar olmuştur, bu fikri savunan ve bu doğrultuda çaba gösteren ilk kişi Ali Suavi'dir. Ali Suavi'nin bu görüşü, Türkçülük fikrinin ortaya çıkmasıyla daha da desteklenir bir hal almıştır. Türkçülüğün en önemli temsilcilerinden olan Ziya Gökalp de ezanın Türkçeleştirilmesi konusunda Ali Suavi ile aynı görüştedir ve bu hususu da gösterir nitelikte şiirler yazmıştır. Bunlardan bir örnek Ziya Gökalp'in *Yeni Hayat* kitabındaki *Vatan* şiiridir:

“Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,

Köylü anlar manasını namazdaki duanın...

---

²⁸⁵ Akt. AKGÜN, Seçil, *Türkçe Ezan*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.13, S.24, s.105.

Bir lke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur.

Kk büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın.

Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın."²⁸⁶

Yukarıdaki dörtlükte de belirtildiği üzere Türkçe destekçileri, ibadet dilinin de Türkçe olabileceğinden ve bu şekilde İslam dininin anlaşılabilirliğiyle toplum için daha yararlı olacağından bahsetmişlerdir.

"30 Ocak 1922 tarihinde İlk Türkçe ezan, Hafız Rıfat Bey tarafından Fatih Camiinde okundu. ...18 Temmuz 1932 tarihinde Diyanet İşleri Riyaseti (Başkanlığı), Ezanın Türkçe okunmasına karar verdi. Bu kararla birlikte, yurdun her yerindeki Evkaf Müdürlüklerine Türkçe ezan metni gönderildi. 4 şubat 1933 tarihinde, mftlklere Ezanı Türkçe okumalarını, buna uymayanların "kati ve şedid (kesin ve şiddetli)" bir şekilde cezalandırılacaklarını bildiren bir genelge gönderildi."²⁸⁷

Fatih Camiinde, Hafız Rıfat Bey'in okuduğu Türkçe ezan şoyledir;

Allah büyüktür Tanrıdan başka tapacak yoktur.

Ben şahidim ki Tanrı büyüktür

Nebi Muhammed Allah resulu

Ben şahidim ki o halktan geldi

Ey dinleyenler geliniz namaza

Ey işitenler koşunuz felaha

Allah büyüktür Tanrıdan başka tapacak yoktur ²⁸⁸

²⁸⁶ Akt. AKGÜN, a.g.m, s.106.

²⁸⁷ ÇOTUKSÖKEN, a.g.e, a.g.m, Der. GÜNGÖR, s.27.

²⁸⁸ Akt. GEZ, Başak Ocak, *İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları*, s.160,

http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/dergisayi6-7/cilt2_sayi6-7_basak_ocak_gez.pdf

Mustafa Kemal Atatürk, 7 Şubat 1923 tarihinde Balıkesir Paşa Camiinde minbere çıkıp konuşma yapmıştır. Orada İslam dinini ve Hz. Muhammed'i (s.a.v) anlatmış, ezanın Türkçe okunmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Arapçanın etkisinden kurtulmak için bütün her alanda ve her yerde Türkçe kullanmayı gerekli görmüştür. Türk toplumunun inanç ve ibadetini yerine getirmek için başka bir dil kullanmasının gerekmediği, ibadet dilinin Türkçeleşmesinin -araştırıldıktan sonradinen hiçbir sakıncasının olmadığını konuşmalarında dile getirmiştir.

Dönemin gazetelerinden *Cumhuriyet*, Türkçe ezan konusunu şu şekilde vermiştir:

*“Şüphesiz Türkçe ibadetin en görkemlisi, 3 Şubat 1932 tarihine rastlayan Kadir Gecesi'nin Ayasofya Camii'nde yetmiş bin kişinin katılımıyla kutlanması olmuştur. Camiye sığmayan yaklaşık otuz bin kişinin meydanlarda dinlemek zorunda kaldığı bu büyük tören için günlerce öncesinden hazırlıklara başlanmış ve camide törenin yurttan ve dünyadan radyo aracılığıyla dinlenebilmesi için gerekli işlemler yapılmıştır.”*²⁸⁹

Başak Ocak Gez'in Türkçe ezan konulu makalesinde aktardığına göre 3 Şubat günü Kadir Gecesi şöyle anlatılmıştır; *“Türkçe tekbirin, mevlidin, Kur'an'ın ve ezanın okunduğu; yabancılara ve konsoloslara ayrılan bölümün üç dört bin kişi tarafından doldurulduğu bu merasime katılmayanlar ve evlerinde radyosu olmayanlar da Halkevlerindeki gazinolar ile kıraathanelerdeki radyolardan töreni izlemişlerdir. Tören, yalnızca Anadolu'da değil yurtdışındaki Müslümanlar üzerinde de etkili olmuş; Anadolu Ajansı'na gelen yüzlerce telgraf ve mektupta halk, M. Kemal'e tebriklerini, teşekkürlerini sunmuştur.”*²⁹⁰

Atatürk'ün gerçekleştirmeyi planladığı dil politikasında ulusçuluk ilkesi özellikle yer almaktadır. Ulus olabilmek için gerekenler yapılmaya çalışılmıştır. Ulus

²⁸⁹ Akt. GEZ, a.g.m, s.160.

²⁹⁰ Akt. A.g.y, a.g.m, s.160.

olabilmenin yolu da öncelikle dili ulusallaştırmaktır, dilde birliği sağlamaktır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduktan sonra, bütün kurumlarıyla yenilendikten sonra, bir parça eskiyi taşıması gibi bir durum söz konusu değildir. Amaç tamamiyle kendisi olabilmektir, başka etkilerin altında kalmadan ayakta kalabilmektir. Atatürk'ün milli gayesi de budur, dini de aynı dili kullanarak Türkün anlayarak, hissederek yaşamasını istemektedir. Aleyhine konuşan kişilerin dediği gibi dini, Müslümanlığı, inancı bitirmek değil, aksine ona daha da bağlanmayı sağlamak ve zihinlere anlamlı işlenmesine vesile olmaktadır.

İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi hususunda çalışmalar yapılırken, azınlıktaki dinsel toplulukların da bu konuya ilgi göstermesi ve destek vererek çalışmalar yürütmesi ayrı bir mevzuudur. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi, İslam dinini benimseyen toplumumuzda tepki gösterilmiş bir durum iken, Türkiye sınırları içerisinde farklı dini benimseyen toplumlar bu uygulamaya sıcak bakmışlardır. Türk Ortodoksları lideri Papa Eftim, ilk kez 2 Nisan 1933'te Galata'daki kilisede Türkçe ayin yaptırmıştır. Musevi yurttaşların kurduğu Türk Kültür Birliği de 3 Ekim 1940 tarihinde havralardaki dinsel törenlerde Türkçenin kullanılmasını kararlaştırmıştır.²⁹¹

Hıristiyan veya Musevilerin, dinlerini daha geniş alanlara yaymak amacıyla böyle bir uygulamayı kabul görmeleri önemlidir. Herhangi bir sınırlama veya kısıtlama yapmadan, esneklik göstererek dinlerine her milletten insanı alıp, cemiyetlerini genişletmek amacıyla o toplumun diliyle de hitap etme duyarlılığını göstermektedirler. Türk toplumunun kendi inancını daha bilinçle ve hassasiyetle ruhuna işlemesi için, dinine daha yakın durması, onu bütünüyle bilmesi için ibadet dilini Türkçeleştirmesi gerekli ve doğal bir unsur olsa gerek. Bu durumu taassup anlayışıyla bakıp değerlendirmek, toplumu dinden uzaklaştırmak olarak görmek büyük bir gaflettir.

---

²⁹¹ Akt. ÇOTUKSÖKEN, a.g.m, a.g.e, Der. GÜNGÖR, a.g.e, s.27.

Atatürk'ün çağdaşlığı ve laiklik ilkesini benimseyerek yapmak istediği bu uygulamalar toplumdaki İslamiyet bağının daha da güçlenmesiyle neticelenmiştir.

5.5. Soyadı Kanunu

21 Haziran 1934 tarihinde 2525 sayılı Soyadı kanunu çıkarılmıştır. Madde 3'de "Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz." ibaresi yer almaktadır. Dildeki millileştirme hareketi soyadı kanununa da yansımıştır. Her bireyin kendisine öz Türkçe bir soy ad belirlemesi ile ilgili kanun çıkarılmış, bu da yapılan çalışmalara ciddi bir katkı sağlamıştır. Zorunlu olarak çıkarılan kanunla insanların adlarına soyad eklemesi yapmaları istenmiş, soyadı seçme işlerinde çıkacak ihtilafları halletmek, bir adın kanunun istediği şekle uygun olup olmadığı hakkında karar vermek işleri ana kütüğün bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuruna ait bir sorumluluk olarak verilmiştir. Yine çıkarılan kanunda belirlenen soyadının alınması konusunda gerekli işlemler için harcanacak para da halktan talep edilmemiştir. Burada amaç insanların kendi dillerini benimsemelerini ve ona sahip çıkmalarını sağlamaktır. Soyadlarını nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazma işinde ihmali görülen memurlar, kanunun tayin eylediği zaman içinde soyadını memurlara bildirmeyen kişiler hakkında para cezası gibi cezaların verilmesi de Soyadı Kanunu içinde yer almaktadır.

Bir dilin benimsenmesi için o dili kullanmak önemli ve gereklidir. Türk halkının da yüreğindeki milli bilinci uyandırma babında çıkarılan Soyadı Kanunu da milli bilinci uyandırmaya yönelik olarak bu şekilde uygulamaya konmuştur.

Sonuçta insanlar yeni Türkçe kelimelerden kendilerine soy isim seçmişler, onlar da Türkçeye sahip çıkmışlardır ve desteklediklerini göstermişlerdir. Burada değinilmesi gereken bir husus 1934 yılında çıkarılmış olan Soyadı Kanunu'nun öz Türkçecilik

hareketini desteklediğidir. Atatürk kendisi de konuşmalarında özellikle öz Türkçe kelimelere yer vermiş, öz Türkçe hareketini benimsemiş ve desteklemiştir.²⁹²

Ayrıca 26 Kasım 1934 tarihinde ‘‘Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lakap ve unvanlar kaldırılmış, erkek ve kadın vatandaşların, kanunun karşısında ve resmi belgelerde yalnız adlarıyla anılması’’²⁹³na dair özel bir kanun da çıkarılmıştır. Aslında bu durum iki türlü yorumlanabilir. Yani yapılan bu hareket soyadı kanununu ve ona da bağlı olarak dil yeniliğini destekler nitelikte olup aynı zamanda halkçılık ilkesi adına da katkı sağlamakta diyebiliriz. Çünkü bu kavramların Türkçe olmamalarının yanı sıra, insanlar arasındaki eşitsizliği de yansıtmaması cabasıdır. Her şeyden önce insan insandır ve insanlığıyla ön planda olmalıdır. Bu durumu laiklikle de yorumlayabiliriz ki şöyle; bireyler için din vardır ve her birey dinini seçmekte ve uygulamakta özgürdür ve herkesin dini inancı kendinedir. Bu unvanları kullanıp insanlar üzerinde psikolojik baskı kurmak, o sıfatları kullanarak insanların din duygularını sömürmek doğru değildir, laikliğe de aykırıdır.

Yine 26 Kasım 1934 tarihinde çıkarılan yasanın 3. maddesinde ‘‘Askeri rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşürlere Mareşal, Birinci Ferik, Ferik ve Livalara General, Denizde Birinci Ferik, Ferik ve Livalara Amiral denilir. Generallerin ve Amirallerin derecelerini gösteren unvanlarla Deniz Müşürleri unvanlarının ve diğer askeri rütbelerin karşılıkları Ali Askeri Şurası kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdıkı ile konulur.’’ ibaresi yer almaktadır. Yani her alanda dildeki yenileşme sağlanmıştır. Gerek matematik, fen gerekse askeri alanlardaki sözcüklerde de Türkçeleştirme çabası göze çarpmaktadır.

---

²⁹² Bkz. KORKMAZ, a.g.e, s. 64.

²⁹³ Yayımlandığı Resmi Gazete: 29.11.1934, S.2867 ve Yayımlandığı Düstur: T.3, C.16, s.6.

Mustafa Kemal Atatürk de diğer bütün vatandaşlar gibi soyadı kanunuyla soyadı sahibi olmuştur. ‘Atatürk’ soyadını, mecliste hükümetin bir kanun teklifiyle kabul edilerek almıştır.

Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal’e soyadını vermek için bir kanunla görüşülmesine karar vermiştir. İsmet Paşa mecliste şu konuşmayı yapmıştır:

“Arkadaşlar, Büyük Önderimiz Cumhuriyetimizin soyadı için bir kanun teklif ediyoruz. Düşündük ki Soyadı Kanunu tatbik olunurken Büyük Önder’in taşıyacağı adı tayin etmek Büyük Millet Meclisi’nin borcu ve hakkıdır. Kanunda biz ‘Atatürk’ adını teklif ediyoruz. İnaniyoruz ki, ulusun en değerli varlığı olan Cumhuriyetimizin adını söylerken derin sevgi ve saygı duygularımızı birlikte sürdürmüş olacağız. İnaniyoruz ki ‘Atatürk’ adı ile Büyük Türk ulusu en büyük oğluna en saygılı hitabını yapmış olacaktır.”²⁹⁴

5.6. Azınlıklara Yönelik Dil Politikası

Azınlıklar için Dil politikasının ne şekilde uygulanmış olduğuna geçmeden önce, azınlık kavramı için öncelikle nasıl bir tanımlama yapıldığı üzerinde duralım. Fatih Akın’ın kitabında belirttiğine göre, Cumhuriyet döneminde azınlık olarak nitelenen kesim Osmanlı döneminde de aynı şekilde ifade edilmiştir. Şöyle ki Azınlık olarak ayrılan kesim ‘Müslüman olmayan topluluklar’ olarak nitelenmiştir.²⁹⁵ Türkiye’de bulunup da Müslüman olmayanlar yani azınlıklar da; Ermeniler, Yahudiler ve Rumlardır.

Osmanlı Dönemi’nde ülke içinde birçok azınlık yaşamıştır ve bu azınlıklara hiçbir şekilde rahatsızlık verme, dışlama, eziyet vs. gibi herhangi bir olumsuz davranış

---

²⁹⁴ <http://fotowoo.net/her-telden/gazete-mansetleri-tarihi-arsivi/3064-1919-1937-gazete-manetleri-son-posta-cumhuriyet-milliyet-hakimiyeti-milliyet-kurun-vakit-gazeteleri>, Hâkimiyet-i Milliye, 25 Kasım 1934.

²⁹⁵ Akt. AKIN, Fatih, **Türkiye’de Azınlık Politikaları&6-7 Eylül Olayları**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, Şubat 2006, s.84.

söz konusu olmamıştır. Buna en güzel örnek Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethinde azınlıklara dokunmaması ve onları inanç ve yaşayışlarında özgür bırakmasıdır. Osmanlı Devleti zamanında insanlar arasında ümmet bağı vardı, Müslüman toplum olarak bir arada yaşanmaktaydı. Osmanlı döneminde çok uluslu yaşanmasından dolayı milliyetçilik kavramından söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle Osmanlılık fikri her zaman ön planda olmuştur. Fakat Osmanlı'yı parçalamak isteyen dış güçlerin azınlıkları kullanarak devleti içten çökertme politikası Osmanlılık fikrini tamamiyle yıkmıştır. Osmanlı'nın parçalanmasından sonra da daha milliyetçi bir yaklaşım kendisini göstermiştir.

M. Emin Elmacı'nın makalesinde belirttiğine göre, "*Atatürk, ortak bir milli fikrin, ahlakın, duygunun, heyecanın ve geleneklerin, milletin fertleri arasında ortaya çıkmasını ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dilin milleti oluşturan en önemli etkenler olduğunu belirtmiştir.*"²⁹⁶ Atatürk'ün burada da ifade ettiği gibi ortak dil, bir ülkeyi birleştiren en önemli öğelerden biridir. Ortak bir geçmiş ve bu geçmişte ortak yazılmış bir tarihin yanında, tüm toplumu bir arada tutabilecek en önemli kültür öğesi olan dilin, azınlıklar tarafından da benimsenmesi önemlidir.

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları azınlıklara bakış açısından pek parlak değildir. Çünkü Kurtuluş Savaşı'nda yıkıcı dış güçlerin desteğiyle birçok zararlı cemiyet kurulmuş ve azınlıklar bu cemiyetlerin faaliyetlerinde yer almışlardır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yılları azınlıklar için çok hassas bir dönem olarak geçmiştir. Atatürk'ün doğru yönlendirmesiyle ülke içerisinde refah sağlanmıştır.

Azınlıklarla ilgili olarak, Atatürk ve İsmet İnönü arasında geçmiş olan bir kısa anı şu şekildedir;

---

²⁹⁶ Akt. ELMACI, Mehmet Emin, *Türk Vatandaşı Yaratma Sürecinde İzmirli Museviler ve Türkçe Konuşma, İzmirli Olmak Sempozyumu, 23 Ekim 2009 Bildiriler*, s. 319.

“Başbakan İnönü saat 18.00 sularında Florya Köşkü'nde Atatürk'ü ziyaret etmiş:

—Hayırdır İsmet... Habersiz geldin.

— Paşam, azınlıklar meselesi... Konuyu Meclis'e getireceğiz... Ne diyorsunuz?

— İsmet bugün geç oldu... Yarın sabah erkenden gel, konuşalım.

İnönü çıkınca Atatürk "bütün görevlileri" toplamış:

—Sadece laleler kalsın... Bahçedeki diğer bütün çiçekleri sökün, atın... Derhal.

İsmet Paşa sabah gelmiş, bahçenin "halini" görmüş ve "görevlilere" sormuş:

— Ne oldu böyle?

— Gazi Paşa Hazretleri emrettiler, söktük.

Başbakan İnönü, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün odasına girmiş:

— Paşam, bahçenin durumu nedir?

— Azınlıkları söküp attım İsmet.

İnönü "anladım" dercesine başını öne eğmiş. Atatürk:

—İsmet, ben "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözünü boş yere söylemedim... Kendini Türk hissedenden herkes bu vatanın öz evladı... Ben hayatta olduğum sürece bu böyle bilinsin...

Ve sakın azınlıklar ile ilgili bir kanun çıkarılmasın... ”²⁹⁷

Atatürk azınlıklara kendi vatandaşı gibi bakmış, onlara karşı herhangi bir ayrımcılığı olmamıştır. Çünkü Atatürk onları, yurtdışlarında yaşayan Türk halkı için bir teminat olarak görmüştür.²⁹⁸ Türklerin ne gibi hakları varsa, azınlıkların da aynı haklardan yararlanması sağlanmıştır. Fakat azınlıkların da bu hakların üstünde bir imtiyaz elde etmeye çalışmamalarını ve sorumlu birer Türk vatandaşı gibi davranmalarını istemiştir.

---

²⁹⁷ Hikâye Alıntısı:

http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/donat/2008/12/24/Ne_Mutlu_Turkum_Diyene2

<http://haber.gazetevatan.com/Haber/214955/1/Gundem>

²⁹⁸ Bkz. Akt. AKIN, a.g.e, s.66.

Atatürk, Türkiye’de yaşayan insanların hangi soydan gelirse gelsin Türkçe konuşması gerektiği fikrini savunarak Türkçe konuşmayan bir kişinin Türklük şuurunu hissedemeyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir. *“Türk demek dil demektir. Milliyetin çok bariz vasıflarından biri dildir. Türk milletindenim diyen insanlar her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse, buna inanmak doğru olmaz.”*²⁹⁹

Atatürk, azınlıkları da Türkçe konuşmaya davet etmiştir, ülke içerisindeki milli birliğin sağlayıcı unsurlarından olan dilde mutlaka teklik olması gerektiği üzerinde durmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi Türk milletindenim diyen herkesin Türkçe konuşması gerektiğini savunmuştur. Atatürk, Türk toplumunun birbirine kenetlenmiş hale gelmesi için kültür bağı, dilini kaybetmemesi ve onu koruması kanaatindedir. Bu nedenle azınlıkları da Türkçe konuş sloganına katılmaya davet etmiştir.

Fatih Akın, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Türkleştirme politikasının uygulandığını ifade etmiştir. *“Türkleştirme politikasından anlaşılan ise, sokakta konuşulan dilden, okulda öğretilen tarihe, eğitimden sanayi hayatına, ticaretten devlet personel rejimine, özel hukuktan vatandaşların belli yörelerde iskân edilmelerine kadar toplumsal hayatın her boyutunda Türk etnik kimliğinin her düzeyde ve tavizsiz bir biçimde egemenliğini ve ağırlığını koymasındır.”*³⁰⁰

Rıfat N. Bali’ye göre de Türkiye’de ulus devlet yaratma yolunda azınlıklar üzerinde Türkleştirme politikası uygulanmıştır. Türkleştirmeleri iki yönde; birisi kültürel anlamda, diğeri de ekonomik anlamda gerçekleştirilmiştir. Bizim için burada önemli olan kültürel anlamda Türkleştirilmedi. Türkçeyi bütün azınlıklara konuşurma amacı özellikle Yahudilere uygulanmaya çalışılmıştır. Çünkü onlar önce İspanyolcayı

---

²⁹⁹ Akt. TEMİZYÜREK, Fahri, *Atatürk Döneminde Türkçenin öğretimi ile ilgili olarak geliştirilen devlet politikaları (1920–38)*, **Yüksek lisans tezi**, Ankara 1994, s.

³⁰⁰ Akt. AKIN, a.g.e, s.85.

daha sonra da Fransızca'yı kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu durum nankörlük olarak algılanmıştır. Ayrıca Rıfat N. Bali'nin tabiriyle Kültürel Türkleşme çerçevesinde ad ve soyadların da değişmesi sağlanmıştır.³⁰¹

Örneğin İzmir'de Yahudilerin Türkleştirilmeleri için ve Türkçe konuşmalarını teşvik ve desteklemek amacıyla Türk Ocakları'nın çeşitli faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. M. Emin Elmacı'nın makalesinde belirttiğine göre, Türk Ocakları yabancı dildeki şehir tabelalarını kaldırıp yerine Türkçe yazılı tabelalar astırmıştır. Türk Ocakları çeşitli kuruluş ve cemiyet gruplarını da örgütleyerek, azınlıkları Türkçe konuşmaya davet etmişlerdir. Azınlıkların Türkçe öğrenmeleri için ayrıca kurslar bile düzenlemişlerdir. Toplumun göz önünde olan yerlere Türkçe konuşulmasına teşvik edici tabelaların ve flamaların asılması da gerçekleştirdikleri çalışmalar arasındadır.³⁰²

Azınlıklar konusunun ciddi anlamda gündeme geldiği tarih, Lozan Barış Antlaşması'nın olduğu tarihtir. Lozan'ın *Azınlıkların Korunması* başlığını taşıyan I. Kısım III. Bölümünde (md.37–45) Türkiye'de yaşayan gayrimüslimler azınlık olarak kabul edilmiştir. Bu maddelerde azınlıklara³⁰³ tanınan dil hakları şunlardır:

1. Medeni ve siyasi hakların kullanımında eşitlik. (md.39/1)
2. Özel veya ticari ilişkilerde, din, basım veya yayım hususlarında ve sosyal yaşamda herhangi bir dilin serbestçe hiçbir kayıt olmaksızın kullanımı. (md.39/4)
3. Mahkemelerde Türkçeden başka dil konuşanlara uygun kolaylıkların sağlanması yükümü. (md.39/5)

---

³⁰¹ Bkz. s.2–3.

http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/cumhuriyet_doneminin_azinlik_politikalari.pdf

³⁰² Bkz. ELMACI, a.g.m, s. 323.

³⁰³ Akt. AYDIN, Aziz, *AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Azınlıkların Dil Hakları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, Kasım 2011, s.29. Ayrıntılı bilgi için bkz. ORAN, Baskın, *Türkiye'de Azınlıklar*, s.49–66.

4. Müslüman olmayan Türk vatandaşlarının hukuken ve fiilen diğer Türk vatandaşlarına yapılan muamele ve güvenceden yararlanma hakkı. Özellikle, giderleri kendileri tarafından karşılanmak üzere, hayır kurumları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve benzeri eğitim ve öğretim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinlerini serbestçe yapma konusunda eşit muamele görme hakkı. (md.40)
5. Eğitim konusunda önemli oranda oturdukları il ve ilçelerde ilköğretimi anadillerinde yapmalarını sağlamak için uygun düşen kolaylıkları gösterme yükümü. Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılma yetkisi saklı tutulmuştur. (md.41/1)
6. Bu tür il ve ilçelerde devlet bütçesi, belediye bütçesi veya diğer bütçelerce eğitim, din veya hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan hakkaniyete uygun pay almalarını sağlama yükümü. (md.41/2)³⁰⁴

Yukarıda görüldüğü üzere, Lozan Antlaşması'nda azınlıklar için bazı haklar belirlenmiştir ve karara bağlanmıştır. Fakat daha sonra 1926 yılında hukuksal temellere dayandırılarak Medeni Kanun ile Musevilere verilmiş olan bu haklar, ülkedeki toplum içerisinde eşitlik ilkesini çiğnemiş durumda olacağı için, kendiliğinden ortadan kalkmıştır.³⁰⁵

Azınlıklarda dil konusuna eğilme, okullarda Türkçe eğitim-öğretimin yapılması olarak da kendisini göstermiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda azınlık kurumlarına ilişkin maddeler yer almıştır. Türkiye'de azınlıkların okul açabilmesi, yeterli sayının sağlanması neticesinde gerçekleşebilecektir. Eğitim dili Türkçe olmayan okullarda, Türk tarihi, coğrafyası, Türkçe dersleri Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak

---

³⁰⁴ Akt. AYDIN, a.g.m, s.30.

³⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. AKIN, a.g.e, ss.87–88.

okutulacaktır. Bu okullarda yabancı idareci ve öğretmenler bulunmayacaktır. Bu hususlar belirlendikten sonra 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkartılmasıyla bu hususi kararlar ortadan kalkmıştır. Neticede bütün okullar tek bir merkezden yönetilmek üzere karara bağlanmış ve bu merkezi yönetimi de Maarif Vekâletinin sağlayacağı kararlaştırılmıştır.³⁰⁶

Savaş Çoban, *Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlıklar ve Dil*³⁰⁷ adlı kitabında genel olarak Türkiye'nin azınlıklara yaklaşımından bahsetmiştir. Türkiye'nin kendi sınırları içindeki belli azınlıklar haricinde başka azınlık grupların yok sayıldığını, baskı yapıldığını ve Türk devlet yapısının çok kültürlü ve çok dilli bir toplumu öngörmediğini dile getirmiştir. Türkiye birçok kültürü içinde barındıran ve bu kültür çeşitliliğinden de memnuniyet duyan bir devlettir. Atatürk de bu geniş kültürümüze sahip çıkmamız gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir.

Azınlıklar konusuna bir örnek daha verip değerlendirmeye geçeceğim. Ayrıca Nurcan Kaya, makalesinde Cumhuriyet Dönemi'nde Azınlıklara bakış konusundan bahsederken, "Türk veya Müslüman olmayan etnik, dilsel ve dinsel topluluklar yok sayılmış ve bazı alanlarda sistematik olarak ayrımcılığa maruz kalmıştır"³⁰⁸ yorumunu yapmıştır. Bir durumu değerlendirirken olaya ve sürece nasıl baktığınız önemlidir. Bir bardak yarıya kadar su doldurulmuştur, bu durumun yorumlanması istenildiğinde, yarı boş su bardağı da denebilir, yarı su dolu da denebilir. Bu sizin bakış açınızla alakalıdır. Azınlıklar için yapılmış olumlu yanları görmek yerine, ayrımcılık yapılmıştır vs. gibi tavırlar takınıp, olumsuz taraflar üretmeye çalışmak kötü niyetli bir bakış şeklidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu bir millet olması neticesinde ne gibi olgular ortaya çıktığını ve bu durumun Osmanlı tarihinde bakıldığında birçok sorun

---

³⁰⁶ Bkz. AKIN, a.g.e, ss. 89–96.

³⁰⁷ ÇOBAN, Savaş, *Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlıklar ve Dil*, Su Yayınları, İstanbul, 2005.

³⁰⁸ <http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/01/18-NURCAN-KAYA.pdf>, s.3.

ortaya çıkardığı görülmektedir. Örneğin Islahat Fermanı sadece azınlıklar için hazırlanmıştır. Neticede değişen hiçbir şey olmamıştır. Osmanlı topraklarında gözü olan Batılı güçlerin, azınlıkları kullanmasıyla Osmanlı koskoca imparatorluk iken, hızlı yıkıma doğru sürüklenmesinin nedenlerinden biri olmuştur.

Kurtuluş Savaşı döneminde azınlıklardan birtakım grupların örgütlenerek zararlı faaliyetlere katıldığı, çeşitli isyanlar çıkarttıkları o dönemin tarihi incelendiğinde çok iyi bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan azınlıkların sosyal ve ekonomik durumlarından bahsedecek olursak, Avrupa devletlerinde bile sahip olamadıkları geniş imtiyazların Osmanlı içinde onlara verilmiş olmasına rağmen bu durum suistimal edilmiş ve nihayetinde devletin çöküşünü hızlandırmıştır. Yunanistan Batı'nın desteğiyle ve işbirlikçiliğiyle Osmanlı içerisinde ayaklanan ve bağımsızlığını ilan eden ilk ülke olmuştur.

Dil birliği ülkenin her yerinde sağlanmaya çalışılmıştır ve azınlıklar da bu duruma ülke sınırları içinde yaşadığı için dâhil edilmiştir. Bu durumun kültür veya dili yok etme olarak nitelenmesi doğru değildir. Dil birliğinin sağlanması, toplumda milli bilinci uyandırmak önemlidir. Çünkü çok çeşitlilik çıkarmak ülkede bölünmeye giden olguların meydana gelmesine neden olabilmektedir. Tarih tekerrürden ibaret değildir, olmamalıdır da. 1930'lu yıllarda Milas Musevilerinden olan Yakup Kemal Bey, o dönem yapılmış olan azınlıklara Türkçe konuşurma faaliyetlerini desteklemiş ve bu konuda çok önemli sayılabilecek, Türk toplumunun azınlıklara bakışını çok iyi algılamış ve bu hususta şu yorumları yapmıştır;

“Biz de Türkiye’de Türk olmalıyız. Bazı milli müesseseler ve teşekküllerde ırk farkı yapıldığı görülüyorsa, kanaatimce bu, sırf dil ayrılığı sebebinden olacaktır. Bu milli dili aramızda yerleştirmek için hüsnü niyetle çalışmaya başladığımız gün bu ırk farkları zail olacağından emin olabiliriz. Zira dil, milliyet, Cumhuriyet ve her şeyin anasıdır.

Milliyet duyguları, vatan hisleri, kaynaşma ve mefkûre oradan doğar... Fakat Türk kardeşlerimiz bu Cumhuriyet kubbesi altında bizi kendilerinden ayrı görmek istemiyor. Bizi aralarında, vatanın ve Cumhuriyet idaresinin bütün işlerinde yan yana hareket etmemizi görmek istiyorlar. Yabancı gibi kalmamızdan müteessir oluyor ve bunda çok hassastırlar... Cumhuriyet idaresi bize karşı kollarını açacaktır ve muavenetlerini hiçbir vakit deriğ etmeyecektir... Büyük bir bahisle başladığımız bu işi başarabilmek için bütün gençliğin iştirak etmesini bekler ve bu uğurda çalışan ve çalışacak olan bütün vatandaşlara muvaffakiyet temenni ederim.”³⁰⁹

Atatürk, ülkesinin geleceğini düşünürken geçmişin ıstıraplı, acılı günlerini düşünerek, adımları ince ince hesap ederek birtakım girişimler başlatmıştır, inkılâplarını belli programlar çerçevesinde gerçekleştirmiştir, hiçbir inkılâp tesadüfi bir eylem sıfatında değildir. Türkiye bu nedendir ki çağdaş, modern bir ulus-devlet olma amacından sapmamıştır. Atatürk, tarihin kendisine yön verdiği doğrultuda hareket etmiştir. Atatürk’ün aldığı kararlarda Tarih onun için en temel kaynak olmuştur. Geçmişe bakıldığında uygulamaların mantığını ve gerekliliğini görmek mümkündür. Atatürk hem ülke içi hem de yurtdışı politikalarında akılcı olmayı, gerçekçi düşünmeyi ve hareket etmeyi önemsemiştir. O’nun için her zaman ülkesinin menfaatleri ön planda olmuştur.

---

³⁰⁹ ELMACI, a.g.m, s.328.

VI. ATATÜRK İLKELERİ VE DİL

6.1. Ulusçuluk / Milliyetçilik ve Dil Politikası

Atatürkçü Düşünce Sistemi içerisinde, Atatürk'ün belirlediği bütüncü ilkelere arasında bağımsızlık kavramı önemlidir. Bağımsızlık, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, siyasal anlamda yeni bir ülke olabilme anlamında iken, daha sonra bu bağımsızlık kültürel anlamda da bir gereklilik olarak kendisini göstermiştir. Kültürel bağımsızlık denildiğinde kastedilen en önemli husus tabiki dildir. Dilin bağımsızlığı, o ülkenin var olduğunun ispatı ve gücüdür. Bir ülke kurulduktan sonra kendi dilini yaratamamış ve hala başka ülkelerin dilini konuşuyorsa o ülkenin tam bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir. Türk devleti kurulduktan sonra da bizim için ulusal değerlerimizi korumak adına kullanacağımız dil de doğal olarak Türkçe olmalıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki Türk toplumu için tabi ki tamamen homojen bir topluluktan oluşma diyemeyiz; fakat kendisini Türk hissedenden homojen bir topluluktur diyebiliriz. Bu toplumun da konuşacağı dil, Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları içerisinde Türkçe olacaktır. Türk kültürü içerisinde konuşulan farklı diller de vardır, olabilir; fakat bütüncü ilkelere göre de zaten o toplumu bir arada tutmak, toplum bireylerini birbirine aynı hissiyatla kenetlemektir. Dilde uluslaşma kesinlikle bir yok etme politikası olarak algılanmamalıdır. Tamamıyla toplumun genelinde bir bütüncüleşme, homojenize olma politikasıdır. Kime karşı bir görüntü bu, tabi ki bölücü güçlere karşı bir görüntü, bir savunma mekanizması da diyebiliriz.

Atatürk, 20 Mart 1923 tarihinde Konya'da gençlere şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş, çok tekasül göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle telafiye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, millet mefkuresini inhilale sâi olan nazariyatın dünya üzerinde kabiliyeti tatbikiyesi

bulunamamıştır. Çünkü, tarih, vukuat, hadisat ve müşahadat hep insanlar ve milletler arasında hep milliyetin hakim olduğunu göstermiştir ve milliyet prensibi, milliyet hissinin öldürülmediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir.

Bahusus bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dâhilindeki akvamı muhtelif hep milli kaidelere sarılarak, milliyet mefkuresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda bizi tahkir, tezlil ettiler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize ve milletimize bu hürmeti hissene, fiilen bütün ef'al ve hareketimizle gösterelim; bilelim ki milli benliğini bulmayan milletler, başka milletlerin şikarıdır.”³¹⁰

Kemal Arı, *Atatürk ve Aydınlanma* adlı kitabında Atatürk'ün milliyetçiliğini şöyle ifade etmiştir; “...Bu ulusçuluk başkalarını küçümseyen, burnu yukarıda, hodbin bir ulusçuluk olarak yorumlanamaz. Tersine, kendi ulusal özelliklerine değer verilmesini istediği kadar, başka ulusların da kendine özgü özelliklerini saygıyla karşılar. Uluslar arasında çıkar ve sömürü duygularından arındırılmış tam bir dayanışma ve işbirliğini arzular. Kafatasçı milliyetçilik anlayışını reddeder; hatta bu yaklaşımı, tarihsel birikimin ve mirasın ayırtında olarak, bölücülük ve ayrımcılık olarak görür.”³¹¹

Ayrıca Kemal Arı'nın, “Ulus, ulusal değerleri içselleştirerek, bir araya gelmiş kaynaşık bir siyasi topluluğu anlatır. Bu topluluğu oluşturan bireyler, geldikleri kültür coğrafyası ve kültür ortamı nedeniyle, kendi aralarında, evlerinde ya da buldukları bölgede, başka bir ana dilini konuşabilirler; ya da onları başkalarından ayıran ayırt edici başka özellikler bulunabilir. Ancak, ortak ülkü, bu ayrılıklara karşın, bütün bireyleri

³¹⁰ Akt. ŞAVKAY, a.g.e, ss.51-52.

³¹¹ ARI, a.g.e: (A. ve A.), ss.212-213.

kucaklar. Ondan da öte, bir şemsiye gibi, yaygın bir kültür ağı, bütün bireyleri kucaklayarak; onları ortak bir ülküye yönlendirir. Bu farklılıkları, yalnızca ulusun zenginliği olarak görür ve yorumlar.”³¹² ifadesi Atatürk’ün Türk milliyetçiliğinin yorumlanması babında çok kıymetli ve anlamlıdır. Buradaki bir ifade çok önemlidir; hangi kültürden olursa olsun bir insan, içinde bulunduğu toplumun ortak ülküsünü benimsemişse ve takip ediyorsa, o birey kendisinden farklı olan kültür içindeki toplum tarafından kucaklanır. Günümüze baktığımızda da bu örnek durumu görmemiz mümkündür. Türk toplumu içerisinde farklı dil ve kültürde insanların olmalarına rağmen, tek bir ülkü etrafında bulduğumuz için huzurlu bir şekilde yaşayabiliyoruz. İnsanlar arasında farklılıkların olması doğaldır ve güzeldir; fakat o farklılıkları bir arada tutacak güçlü bir bağ da gereklidir ve önemlidir. Bu bağ Kemal Arı’nın ifadesiyle, ‘dil, tarih ve coğrafya’dır.’³¹³

Atatürk’e göre Türk ulusunu ayırt edici özellikler arasında dil öncelik taşımaktadır. Atatürk dil ve ulus kavramını adeta bütünleştirmiştir. Atatürk bir konuşmasında ulusçuluk ve dil konusunda şöyle söylemiştir; “*Türk demek dil demektir. Ulusallığın çok belirgin özelliklerinden birisi dildir. Türk ulusundanım diyen insanlar, her şeyden önce ve ne olursa olsun Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan, Türk ekinine, topluluğuna bağlılığını öne sürerse buna inanmak doğru olmaz.*”³¹⁴

Milliyetçilik veya ulusçuluk kavramının Türk milleti için geçerli tek bir tanımı vardır. Atatürk’ün belirlediği bu ilke; “*Türk ulusçuluğu, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslar arası ilgi ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara koşut ve onlarla uyumlu olarak*

---

³¹² ARI, **Türk Devrim Tarihi II ‘Oluşumu, Öğretisi ve Ülküsü’ (TDT II)**, Burak Kitabevi yay, İzmir 2011, s.443.

³¹³ Bkz. ARI, a.g.e: (TDT II), s.444.

³¹⁴ Akt. TURAN, a.g.e, s.19.

yürümekle birlikte, Türk sosyal toplumunun ayırıcı niteliklerini ve başlı başına bağımsız olan kimliğini saklı tutmaktır.”³¹⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

Yeni Türk Devleti'nin kurulduğu yıllarda Türkçülük çalışmalarında öncü aydınlardan Ziya Gökalp ulusal dil konusunda şunları söylemiştir; “Türkiye'nin ulusal dili İstanbul Türkçesidir; bunda kuşku yok! Fakat İstanbul'da iki Türkçe var: Biri, konuşulup da yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri, yazılıp da konuşulmayan Osmanlı dilidir. Acaba ulusal dilimiz bunlardan hangisi olacaktır?..

İstanbul'da yazı dilinin konuşma diline dönüşmesine olanak yok... Turalım ki, bir dizi zorlayıcı yasalarla İstanbul halkı bu şaşılasi yazı diliyle konuşmaya başlamış olsaydı bile, yine bu yazı dili gerçekten ulusal dil olamazdı... Bu durumda yalnız bir seçenek kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili durumuna getirmek.”³¹⁶

Bu doğrultuda Atatürk'ün dil konusundaki amacı, Falih Rıfkı Atay'ın da kitabında belirttiği gibi, “*dilde Türkçeciliği devlete mal etmek ve zengin, güzel ve ulusal Türkçe*”nin ortaya çıkmasını sağlamaktır.³¹⁷

Atatürk, 1 Kasım 1932'de “*Milli kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz. Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alakalı olmasını isteriz.*” demiştir.³¹⁸

Dil devrimi ulusçuluk ilkesinin en belirgin uygulaması olmuştur. Dilin ulusal olması, ulusal duygunun gelişmesinde en önemli etkidir. Osmanlı Tarihi yerine ulus tarihimizi, Osmanlıca yerine Türkçe dilini kullanmak milliyetçilik ilkesiyle ilişkilidir.

Şerafettin Turan dil ile ulus ilişkisini kitabında şöyle ifade etmiştir; “*Dilin ulusal olması, hiç kuşkusuz ulus denen topluluğu oluşturan bireylerin konuşmada ve yazıda*

---

³¹⁵ Akt. a.g.y, a.g.e, s.19.

³¹⁶ Akt. a.g.y, a.g.e, s.20.

³¹⁷ Akt. a.g.y, a.g.e, s.20.

³¹⁸ Akt. AKARSU, a.g.m, s.11.

kullanacakları ve birbirlerini anlamada güçlük çekmeyecekleri bir nitelik kazanması demektir. Bu da yazı dili ile konuşma dili arasındaki büyük ayrılığın olabildiğince ortadan kaldırılmasını gerektirir.”³¹⁹

1933–1952 yılları arasında Hitler’in baskısından kaçarak Türkiye’ye gelen Alman bilim adamı Ernst E. Hirsch’in çalışma sözleşmesinin 2. Maddesinin 3.bendinde şu yükümlülük konmuştur:

“Profesör, üçüncü yılından sonra derslerini Türkçe olarak vermek için elinden geleni yapmakla yükümlüdür.”³²⁰

Milliyetçilik ilkesinde herhangi bir ayrımcılık söz konusu olmamakla birlikte tam aksine milliyetçilik, bütünleştirici bir ilke görevindedir. Atatürk’ün de ifadesinde belirttiği gibi, Türk milletindenim diyen herkes Türk’tür; fakat bunun yanında Türküm diyen herkes de Türkçe konuşmalıdır. Türklüğü benimseyen bir kişi Türkçeye de sahip çıkmalıdır. Millet ile dil arasındaki bağlantıya dikkat çeken Atatürk, ulus kavramını dil ile özdeşleştirmiştir.

Sadri Maksudi Arsal’ın ‘Türk Dili İçin’ adlı eseri için yazdığı ifade şöyledir; *“Milli his ile dil arasında bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissini inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.*

Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”³²¹

6.2. Halkçılık ve Dil Politikası

Atatürk’ün halkçılık ilkesi, insanlar arasında eşitliği ya da daha farklı bir kavramla demokrasiyi ifade eder. Toplum içindeki her bir birey özeldir, önemlidir ve

---

³¹⁹ TURAN, a.g.e, ss.19–20.

³²⁰ Akt. BÖREKÇİ, a.g.m, s.19.

³²¹ Bkz. ARSAL, Sadri Maksudi, **Türk Dili İçin**, 1930.

toplum içinde herhangi bir sınıf ayrımı söz konusu değildir. Halkçılık ilkesinde temel alınan fikir, halk devlet için değil, devlet halk içindir. Alınan kararlarda halk baz alınır ve Osmanlı toplumunda olduğu gibi tebaa kavramı yoktur, birey vardır ve bu bireyin düşünce, istek ve ihtiyaçları önem taşımaktadır. Halkın yani toplumun sağlığı, eğitimi, dili, kültürü önemlidir. Halk bütünü oluşturduğu için, halka yönelme olmalıdır, devlet halka eğilmelidir. Bu nedenle halkçılık ilkesi vardır.³²²

Halkçılık ilkesine dil üzerinden değinmek gerekirse, Türk dil devrimi sayesinde halk ile aydınların arasındaki uçurumun kalkması halkçılık ile bağdaşmaktadır. Şöyle ki, bir kere dil yeniliği halk içindir, halk dilin özleşmesinde son derece önemli bir kaynaktır. Halkın diline dikkat etmek ve aydın kesim ile halk arasındaki konuşma dilinin farklılığını ortadan kaldırmak esastır.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin açılış konuşmasını yapmış olan Cemiyet başkanı Samih Rifat Bey, dil devrimi sürecinin halkçılık anlayışıyla olan ilişkiliğini şu şekilde dile getirmiştir;

“Dil ve demokrasi arasındaki alakaya gelince, bunun ehemmiyeti büyüktür. Yazı ve halk dillerinin birbirinden ayrılması, memlekette idare eden ve edilen zümrelerin pek güç anlaşabilmesine sebep olur. (...) İdare edilen zümre, hükümete yalnız derin bir itimatla bağlıdır. Yoksa kanun metinlerini anlamaz. O imtiyaz, mutlak okuyup yazmaya ve uzunca bir tahsil devresi geçirmeye muhtaçtır. Böyle memleketlerde kanun, anlaşılmadan itaat edilen bir şeydir.”³²³

Ziya Gökalp, dil devriminin halkçılık ilkesiyle bağdaşan tarafını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türkçüler, seçkinlere yalnız uluslarının adını öğretmekle kalmadılar, onlara ulusun güzel dilini de öğrettiler. Ancak verdikleri ad gibi, bu öğrettikleri güzel dil de halktan

³²² Bkz. ARI, a.g.e: (A. ve A.), ss.216–218.

³²³ Bkz. Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.59.

alınmıştı. Çünkü bunlar yalnız halkta kalmıştı. Seçkinler takımı ise, şimdiye değin bir uyurgezer hayatı yaşıyordu. Uyurgezerler gibi iki kişilik sahibi olmuştu. Gerçek kişiliği Türk olduğu halde uyurgezerlik kuruntusu içinde kendini Osmanlı sanıyordu. Öz dili Türkçe olduğu halde, uyurgezerler gibi hastalık sonucu olarak yapay bir dil kullanıyordu.”³²⁴

6.3. Laiklik ve Dil Politikası

İslamiyet'in kabul edilmesiyle, İslam uygarlığının da etkisi ister istemez insanlar üzerinde tesir etmiştir. Osmanlı döneminde bu etki kendisini daha belirgin gösterir, şöyle ki Arapça Osmanlı döneminde Kur'an dili olmasının yanında bilim dili olarak da kullanılmaktadır. Arapça sonuçta Kur'an dili olduğu için kutsal bir gözle görülmektedir, buna bağlı olarak da Türkçe konuşan halk için buna itiraz etmek söz konusu bile olmamıştır. Fakat sıkıntı alenen ortadadır. Bir Türk camiye gittiğinde duyduğu dil Arapça, okunan hutbe olarak karşısına çıkıyor. Laik bir gözle bakıldığı zaman bu durum doğal olarak herkese garip gelecektir. Atatürk, Müslüman Türklerin dinlerini gerçek anlamda öğrenmelerini, okumalarını, anlamalarını arzu etmektedir. Bu nedenle 1 Mart 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü toplanma yılını açarken bu konuya şu sözlerle değinmiştir:

*“Camilerin kutsal minberleri, halkın din ve ahlak yönünden beslenmesine en yüce, en verimli kaynaklardır. Bundan ötürü camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı aydınlatacak ve uyaracak kıymetli hutbelerin içeriklerinin halkça anlaşılmasını sağlamak, Şeriye Bakanlığı'nın önemli bir görevidir. Minberlerden halkın anlayabileceği dille ruh ve beyine seslenmekle Müslüman kişinin bedeni canlanır, beyni arılaştır, imanı kuvvetlenir.”*³²⁵

---

³²⁴ TURAN, a.g.e, s.56.

³²⁵ Akt. TURAN, a.g.e, s.28.

Atatürk 07.02.1923 tarihinde Balıkesir’de bu konuyla ilgili şöyle söylemiştir:

“Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir lisanda olması ve onların da bugünkü icabat ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, Halife ve Padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden maksat ahalinin tenvir ve irşadıdır, başka bir şey değildir. Yüz, iki yüz, hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları cehl ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hutebanın herhalde nâsın kullandığı lisanla görüşmesi elzemdir. Geçen sene Millet Meclisinde irat ettiğim bir nutukta demiştim ki, minberler halkın dimağları, vicdanları için bir menbai feyiz, bir menbai nur olmuştur. Böyle olabilmek için minberlerden aksedecek sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ve hakayiki fenniye ve ilmiyeye mutabık olması lazımdır. Hutebayı kiramın ahvali siyasiye, ahvali içtimaiye ve medeniyeyi her gün takip etmeleri zaruridir. Bunlar bilinmediği takdirde halka yanlış telkinat verilmiş olur. Binaenaleyh hutbeler tamamen Türkçe ve icabatı zamana muvafık olmalıdır. Ve olacaktır.”³²⁶

Atatürk’ün, yukarıdaki konuşmasından dilde laikleşme algılamasını yapabiliriz. Atatürk, taassuba karşı çıkmakta, dine körü körüne bağlanmayı doğru bulmamaktadır. Din insana güzel ahlakı, doğru olmayı öğretir, Allah’ı ve peygamberini sevdirebilir, doğru ibadet etmeyi, dini doğru algılamamızı sağlar. Fakat dini anlamadan yaşamak olmaz, anlamsızdır. Camilerde Türk halkına Arapça hutbeler okunacak ve netice hiç kimse bir şey anlamayacak. Amaç zaten insanlara doğru yolu göstermek değil midir? Öyle ise, bu

---

³²⁶ ASD II, s.95–96; AKARSU, a.g.m, s.12; TURAN, a.g.e, s.28–29.

—122 Ek: ‘Hutbeden amaç, halkın aydınlatılması ve doğru yolun gösterilmesidir, başka şey değildir. Yüz, iki yüz, dahası bin sene önceki hutbeleri okumak, insanları bilgisiz ve aymazlık içinde bırakmak demektir. Hutbeyi okuyanın ne olursa olsun halkın kullandığı dili kullanması gerekir. Geçen yıl Millet Meclisi’nde verdiğim bir söylevde demiştim ki, ‘Minberler halkın beyinleri, vicdanları için bir verimlilik kaynağı bir nur kaynağı olmuştur.’ Böyle olabilmesi için minberlerde yankılanacak sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ve teknik ve bilimsel gerçeklere uygun olması gerekir. Hatiplerin siyasal, toplumsal ve uygarlık durumlarını her gün izlemeleri zorunludur. Bunlar bilinmezse halka yanlış düşünceler aşılması yoluna gidilir. Bundan ötürü hutbeler tümüyle Türkçe ve çağın gereklerine uygun olmalıdır. Ve olacaktır.’

dil karşıtlığı neden? Atatürk bu nedenle hutbeler Türkçe okunmalıdır fikrini savunmuştur. İnsanların kendi dilinde dinini öğrenmesi onları dinden soğutmaz, aksine dini anladığı için onu dine daha da yakınlaştırır. Ayrıca Atatürk, dini de sorgulamamızı, dini mantık çerçevesinde yaşamamız ve aklımızla hareket etmemiz gerektiğini söyler.

Şekil 5: Dinde Laiklik

Atatürk, Balıkesir'deki Zağanos Camii'nde, üzerinde mareşal kıyafetiyle, halka seslenmiş ve dinle ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Atatürk, halka "Ey millet! Allah birdir, şanı büyüktür. Allah'ın selameti, sevgisi üzerinize olsun. Camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, söylenenleri dinleme ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek, yani birbirimizin görüş ve düşüncelerini almak için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferдин zihninin başlı başına faaliyette bulunması lazımdır. İşte biz de burada din ve dünya için,

geleceğimiz için her şeyden önce hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım.”³²⁷

Atatürk, 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'nin beşinci dönem üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında şöyle demektedir:

“Dünyaca malum olmuştur ki bizim devlet idareimizdeki ana programımız Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı (esinlerimizi) gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış oluyoruz. (Alkışlar). Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir)”³²⁸

Atatürk'ün vizyonu ve bu vizyona esas olan prensipleri, ilkeleri bellidir. Kendisinin kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin de temel hedefini bu prensipler doğrultusunda belirlemiştir. Gerçekleştirmeyi düşündüğü bütün inkılâplarda Atatürk için önemli olan ülkesini dünya ülkeleri arasında değerle anılan bir ülke olarak görebilmektir. Her ülke gibi çağdaşlığı yakalamış olmak ve hatta diğer ülkelerin de üstünde uygarlığın tacını takmak amacıyla ülkesini geliştirmeyi planlamıştır. Fakat bu planlamada kesinlikle dogmatik düşüncelerden, dinden, dini hükümlerden faydalanma yoluna gitmemiştir. Yukarıda da ülkeyi yönetmek, ülke politikalarını, ilkelerini belirlemek için başvurulacak kaynağı din olarak görmenin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Din devlet için değil, bireyler için vardır ki bu nedenle de bireyler istedikleri şekilde de hangi dine mensup olurlarsa olsunlar dinlerini yaşamakta hürlerdir. Din insan için vicdani bir meselesidir. Devletin İslam kurallarına göre yönetilmesi tamamen

---

³²⁷ ARI, a.g.e: (TDT II), s.377.

³²⁸ Akt. ZÜMRÜT, a.g.m, s.22.

yanlıştır. Atatürk yukarıda ÷lkemize yön veren unsurun ÷lkemizin tarihi geçmişı olduğunu söylemiştir. Eğer bir rota çizilecekse bu rotada bir adım geriye, geride kalmış olan tarihi geçmişin sonuçlarına bakmak yeterlidir. Geçmişe bakıldığında yapılan hataların tekrarlanmaması için aynı şekilde dini devlet işinden uzak tutmak gerekmektedir. Dini hükümlerin devlet yönetiminde asla yer almaması gerekmektedir. Ülke hedefimiz bellidir ve bu hedefte şeriat kurallarıyla değil, çağdaş ÷lkelerde olduğu gibi yasalar, kurallarla, doğru demokrasiyle, Cumhuriyetle yönetilmek Atatürk'ün öngördüğü kesin ve vazgeçilmez unsurlardır.

Kemal Arı, kitabında dinsel aydınlanmayı yakalamak için Atatürk'ün yaptıklarını şöyle ifade etmiştir; "...Dinin, gerçekten onu doğru bilenlerce öğretilmesi amacıyla, Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi kuruldu. 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, devlet ile toplum arasında dinsel konuları çözmek üzere kurulmuş ve örgütlenmişti..."³²⁹ Daha önceden bir arada olan, hem vakıf hem de şeriat işlerine bakan Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti, 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik'in ardından kaldırılmıştır. İki ayrı kurum şeklinde Diyanet İşleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak kurulmuşlardır. Bu sayede toplum için daha sağlıklı bir hizmet ortamı sağlanmaya çalışılmıştır.³³⁰

Atatürk'ün dilde laikleşme çabaları, öncelikle eğitimde laikleşme olarak kendisini göstermiştir. "Atatürk'ün yaptığı yenilikler arasında laik bir hareket de 3 Mart 1924 tarihinde, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması olmuştur. Ülkenin geneline baktığınızda savaştan yeni çıkmış, yoksul ve eğitimsiz bir halk görüntüsü vardır. Gelecek adına büyük endişeler yaratan bir eğitimsizlik durumu söz konusudur. Sadece din eğitiminden geçirilmiş insanlar ve kiminin öğrenip kiminin öğrenemediği Osmanlıca dayatması... Manzara bu şekildedir. Osmanlı döneminde kimi padişah ve devlet adamları sayesinde ilköğretim, lise gibi okullar açılmıştır, aydın bireyler

³²⁹ ARI, **TDT II**, s.379.

³³⁰ Bkz. ARI, a.g.e, ss. 271-273.

yetiştirilmiştir; fakat genel olarak topluma medrese eğitimi verilmiştir. Osmanlı döneminde genellikle kırsal kesimlerde kız çocuklarının okutulmasına pek sıcak bakılmamış, ülkenin yarısının bayanlardan oluşmasına rağmen, eğitimde onlar geriplanda bırakılmışlardır. Atatürk'e göre eğitim bir toplumu felakete de sürükleyebilirdi, ileriye de taşıyabilirdi. Bu nedenle bir toplulukta ulusal bilinç ve ulusal eğitim aşılmalıydı. Bunun da yolu doğru dil ve doğru eğitimi vermekten geçiyordu. *Yabancı etkilerden uzak, kendi öz kimliğiyle kaynaşık yüksek benlik duygusu yaratmaya çalışan bir eğitim...*³³¹

Atatürk, Balıkesir'de halk karşısına çıktığında dil adına yapılan yeniliğin mantığını göstermek istemiştir. Dili, din ile ilişkilendirerek örneklemeye çalışmıştır. Atatürk bu hususta şunları söylemiştir; *“Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir lisanda olması ve onların da bugünkü icabet ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, halife ve padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi.”*³³² Yani bu durum dinde dilin ne kadar hassas olduğunu alenen ortaya koymaktadır. İnsanlar kutsal saydıkları dinlerini anlayarak, bilerek yaşamalıdır, herhangi bir güce boş eğilim, körü körüne bağlanma olmamalı ve bu şekilde taassup benimsenmemelidir.

---

³³¹ Bkz. ARI, TDT II, s.278.

³³² Akt. ŞAVKAY, a.g.e, s.44.

SONUÇ

Atatürk'ün dediği gibi okumak, düşünmek ancak dil ile olabilir. Bir toplumun dilini ellerinden aldığınız zaman, o toplumu istediğiniz şekilde yönetip, kullanabilirsiniz, sömürge haline getirebilirsiniz. Biz ulus devlet olduğumuz için Atatürk milli bir dil yaratma politikasında olmuştur. Türk toplumunun tek bir millet ve tek bir dil ile varlık gösterilebileceğine dikkat çekmiştir. Bir toplumu yok etmek, onun kültürünü silmek ile eşdeğerdir. Bunun için de o toplumun dilini ortadan kaldırmak veya bozmak en iyi yöntemdir. Atatürk bu düşünceyle Türkçeyi sadece resmi dil yapmamış, aynı zamanda kültür dili de olmasını sağlamıştır. Yapılan çalışmalarla Türk dili, Türk toplumunun hayatının merkezine konulmuştur. “Atatürk, Türkçeden bir Türkçeleştirme aracı olarak yararlanmak istiyordu.”³³³

Atatürk'ün Dil Devriminden önce, günümüzde kullanılan birçok sözcük daha farklı şekilde ifade edilmiştir. Örneğin Kızılay yerine Hilal-i Ahmer, büyük devletler; düvel-ü muazzama, sosyal yardım; muavenet-i ictimaiyye, halkoyu; efkâr-ı umumiye, öğretmen okulu; darümuallimin, Ortaçağ; Kurunu vustâ, güney-doğu; cenub-ı şarkî, oybirliği; ittifak-ı ârâ, işbirliği; teşrik-i mesai vb. sözcükler bu şekilde kullanılmıştır. Bu kelimelere 1932 yılından sonra daha sade şekilde güzel Türkçe sözcüklerle karşılıklar bulunmuştur.³³⁴ Atatürk'ün dil alanındaki politikasını anlama babında fazla ayrıntıya gitmeden yapılan icraatları görmek bile kâfi gelmektedir. Bu sadece yapılan çalışmaların bir boyutudur ki bu bile yapılan devrimin ne kadar doğru bir çalışma olduğunu göstermesi açısından yeterlidir.

---

³³³ Akt. BÖREKÇİ, a.g.m, s.17.

³³⁴ Bkz. İZ, a.g.e, s.1826.

Yüzyıllardan beri var olan Türklere, Türklükleri unutturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti içindeki tüm azınlıklara gereğinden fazla haklar verilmiş iken Türklük aşağılanmış, Türkçe hor görülmüştür. Karşıt görüşteki bir kısım kişiler tarafından karşı çıkılan Atatürk'ün Tarih ve Dil tezi Türklüğe ve Türkçeye yeniden can vermiştir. Ortaya konan bu iki önemli tez kaç asır tarih yazmış; fakat yaşadığı talihsizliklerden ötürü kan kaybetmekte olan bir milletin yeniden benliklerini, kimliklerini kazanmalarını sağlamıştır.

Dil devrimine karşı olanlar, dil devrimi adına yapılan çalışmaların saçmalık olduğunu ileri sürmüşlerdir ve her zaman şu belli örnekleri vermektedirler; '*gök konuksal avrat, ulusal düttürü, kendi gider götürgeç*' vs.dir. Bu sözcükler zamanında denenmiş, türetilmiş sözcükler içerisinde olabilir; amaç da zaten budur ki elde edilen sözcükler eski Türk Edebiyatı'nın ünlü eserlerinden ve halk dilinden toparlanmıştır, 'uydurmasyon' değildir. Burada artı bir parantez açmak gerekir ki; her dilde kimi zaman yanlış kurulmuş ya da türetilmiş sözler yer almaktadır. Osmanlıcada bunlara *galat-ı meşhur (yaygın, meşhur yanlış)* denilmektedir. Osmanlıcadan örnek olmak üzere; *nezaket, felaket, sükûnet, imha, imla, tenkit, mütehassıs* vb. kelimeler mevcuttur.³³⁵ Bazı zaman bu sözcükleri halk sevmiş, benimsemiş, kullanmıştır. Bu durumda hiç bir dilcinin itiraz etmesi mümkün değildir. Atatürk de bunun bilinciyle türetilen sözcükleri halka basın yoluyla dağıtarak onların beğenisine sunmuştur.

Dil karşıtlarının saçmalık diye savundukları, dil çalışmalarında 'türetme faaliyetleri' içerisinde yapılmış denemelerdir. Başka bir örnek vermek gerekirse; devrimin ilk yıllarında *beynelmilel* sözcüğü yerine *arsuulusal* sözcüğü önerilmiştir; fakat daha sonra bu sözcük yadırganmış ve tutulmamıştır. Onun yerine bir süre sonra

---

³³⁵ İZ, a.g.e, ss.1827-1828.

uluslararası/milletlerarası sözcükleri bulunmuştur.³³⁶ Ne güzeldir ki dil devrimi içerisinde gerçekleştirilen bu çalışmaların sayesinde ve neticesinde günümüze geldiğinde Türkçemizin en güzel anlatım-aktarımlarını görmekteyiz. Duygu ve düşüncelerimizi doğal, temiz Türkçemizi kullanarak en güzel şekilde ifade etmekteyiz. Tabi bunu sağlayan kimdir; bize özgüvenimizi tekrar kazandıran, bize milli şuuru aşıl原因, bizi biz yapan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'tür. Sadece dil devrimi değil yaptığı bütün inkılâpları göz önüne getirerek, 21. yüzyılı görmüş bir devlet olarak varlığımızı sürdürmemiz, güçlü bir dünya devleti olabilmemiz için sağlam bir temel atmış olan Atatürk'e müteşekkirimiz. Ortaya çıkan olumlu neticeyi görmezden gelerek sürece takılıp kalmak ve dilde devrim yapıldığının aksini iddia etmek büyük nankörlük olur.

Atatürk'ün dil politikasında gerçekleştirmek istediği hedefleri vardı; dil devrimi süreci içerisinde kimi hatalar, ön-ek denemesi gibi zorlamalar, yönetimin müdahalesinde kimi kez ölçünün kaçırılması gibi psikolojik yanılgılar yapılmıştır³³⁷ ki buna rağmen kısa bir zaman dilimi içerisinde Mustafa Kemal Atatürk arzuladığı hedeflerine ulaşmıştır. 21. yüzyılı yaşayan biz Türk halkının da, büyük bir emekle ortaya çıkarılan Türkçenin zenginliğine sahip çıkmamız ve onu korumamız gerekmektedir. Diline sahip çıkmayan bir ulusun nasıl bir sona uğrayacağını yaşayarak görmemesini temenni etmekteyim. Orhan Rıza, 1932 yılında yazmış olduğu *Dil Meselesi* adlı makalesinde, dile neden bu kadar önem verilmesi gerektiği hususunu öngörüye dayanarak şu şekilde yorumlamıştır;

“...Dil, ilim ve inkılâbın en kuvvetli ve nafiz vasıtalarından biri ve belki birincisidir. Lisanı sakat bir hatibin ifadesi bozuk bir muharririn fikirleri ne kadar

---

³³⁶ İZ, a.g.e, s.1827.

³³⁷ İZ, a.g.e, s.1829.

yüksek ve cazip olursa olsun, birisinin dinleyiciler, diğerinin okuyucular üzerindeki tesiri derin ve devamlı olamaz.

Milli bünye ve harsımızı kuvvetlendirebilmek için evvela dilimizin Philologie'sine ait tetebbülere başlamak, sonra da gramerimizi tedvin ve tanzim etmek icap eder. Dilimizin bugünkü hali devam ettikçe muasır cemiyette layık olduğumuz mevkiye erişmiş sayılamayız. Bundan en çok zarar görecekt müstakbel nesildir. Hâlbuki yeni hayat ve yeni maarif sistemine nazaran Türk Cumhuriyeti'nin her şeyden mukaddem talep ve istihdaf ettiği gaye geleceğin hâkimi olacak Türk çocuğunun en asri ve en mütekâmil şekilde yetişmesidir.”³³⁸

Genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak, “Cumhuriyet dönemi dil ve kültür politikaları, bir yandan modernleşmenin gereği olarak sunulan köklü zihniyet değişiminin, diğer yandan ulusal birlik ve bütünlük kaygılarının etkisi altında şekillenmiştir.”³³⁹ Bu çalışmada, Atatürk'ün bu süreçte nasıl bir çaba sarf ettiği ve bu doğrultuda nasıl bir yol izlediği, Atatürk'ün düşünce tarzı ve bakış açısı betimlenmiştir.

Atatürk'ün dilimize verdiği önemi Türk Dil Kurumu'na bıraktığı mirasından da algılayabiliriz. 5 Eylül 1938 tarihinde Beyoğlu VI: Noterliği'ne teslim ettiği Vasiyetnamesi'nin 6. maddesinde şöyle yazılmıştır; “*Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.*”³⁴⁰ Türk dilinin layık olduğu değeri ve yeri alması için Atatürk ölene değin bütün var gücüyle çabalamış, son nefesini verirken bile aman dil demiştir.

---

³³⁸ RIZA, Orhan, ‘Dil Meselesi’, **Atatürk ve Türk Dili 2 Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri (Gazetelerden Seçme Yazılar)**, Yay. Haz. Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:662, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları:23, Ankara, 1997, s.89.

³³⁹ Akt. AYGÜL, a.g.t, s.252.

³⁴⁰ TURAN, a.g.e, s.48.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

AKBAYRAK, Hasan, *Türkiyat Enstitüsü, Milletın Tarihinden Ulusun Tarihine*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2009.

AKIN, Fatih, *Türkiye’de Azınlık Politikaları&6–7 Eylül Olayları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, Şubat 2006.

ALTAN, Mustafa Zülküf, *Atatürk; Dil, Türk Dili Ve Yabancı Dil, Dil Dergisi Language Journal*, S.122, 2003, Ekim-Kasım-Aralık.

ARI Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma ‘Düşünsel Temelleri ve Gelişimi’ (A. ve A.)*, İzmir, Yakın Kitabevi yay, 2009.

ARI Kemal, *Atatürk ve Devrimcilik (A. ve D.)*, İleri kültür Merkezi, İzmir, Eylül- 2011.

ARI, Kemal, *Türk Devrim Tarihi I – Temelleri, Gelişimi ve Oluşumu, (TDT I)* İzmir, Zeus Kitabevi yay, 2010.

ARI, *Türk Devrim Tarihi II ‘Oluşumu, Öğretisi ve Ülküsü’ (TDT II)*, Burak Kitabevi yay, İzmir 2011.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, Türk İnkılâp Enstitüsü Yay:1, TTK, Ankara, 1952.

Atatürk’ün Yolunda Türk Dil Devrimi, Topluçalışım 17–18 Ocak 1981 Bildiriler Toplugörüşmeler, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atatürkçülük Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri, C.1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

AYGÜL, Hasan Hüseyin, *Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi, Yüksek Lisans Tezi*.

CUCUNEL, Hakan, *Türk Dil Devriminin Ulus Devlet Olma Sürecine Katkısı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2004.

ÇOBAN, Savaş, **Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlıklar ve Dil**, Su Yayınları, İstanbul, 2005.

DEMİR, Nurettin, *1923–1938 Arasında Türk Dili, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü; Atatürk Dönemi (1920–38)*, Ankara, 2009.

ERCİLASUN Ahmet Bican, “Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Dili”, **Cumhuriyet Döneminde Dil ve Edebiyat Panel**, Düzenleyen TOPUZ Ayşe Yıldız, KARADAĞ, Hüseyin, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2001.

GÜNGÖR, Nazife, **Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim**, Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2007.

İMER, Kamile, **Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1998.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 2. Baskı, TTK yay. XVI. Dizi, S.34, TTK Basımevi, Ankara, 1977.

İZ, Fahir, **Atatürk ve Türk Dili** (IX. Türk Tarih Kongresinden ayrışım), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KORKMAZ, Zeynep, **Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., S:147, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

KORKMAZ, Zeynep (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu Başkanı), **Atatürk ve Türk Dili 2 Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri (Gazetelerden Seçme Yazılar)**, Yay. Haz. Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:662, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları:23, Ankara, 1997.

ÖZGÜ, Melahat, **Atatürk’ün Dil anlayışı**, X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963’ten ayrışım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964.

SAGOL, Güliden, *Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme, Osmanlı 9 Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye yay.

ŞAVKAY, Tuğrul, **Dil Devrimi**, Gelenek yayıncılık, İstanbul, 2002.

TEKİN, Talat, **Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri**, Yay. Haz. YILMAZ, Emine-DEMİR, Nurettin, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2005.

TEMİZYÜREK, Fahri, *Atatürk Döneminde Türkçenin öğretimi ile ilgili olarak geliştirilen devlet politikaları (1920–38)*, **Yüksek lisans tezi**, Ankara 1994.

TURAN, Şerafettin, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Yenigün Haber Ajansı, 1998.

ULUSKAN, Seda Bayındır, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

YILMAZ, Yasemin, **Atatürk'ün 'Dil Yazıları' (Sözlük Çalışmaları)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, 2011/3.

II. MAKALELER

AKALIN, *Atatürk'ün El Yazısıyla Dil Çalışmaları (AEYDC)*, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XCIX, S.707, Kasım 2010.

AKALIN, Şükrü Haluk, *Atatürk'ün Dil Politikası (A.D.P.)*, **Bal-Tam Türklük Bilgisi**, Yıl I, S:1, Prizyen Yay, Eylül 2004.

AKARSU, Bedia, *Atatürk'ün Dünya görüşünde Dil ve Tarihin Yeri*, **İstanbul Üniversitesi Yabancı diller Yüksekokulu Almanca Bölümü Dergisi 'bağlam'**.

AKGÜN, Seçil, *Türkçe Ezan*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.13, S.24.

ARSLAN, Fatih, *Encümen-i Dâniş Ve Osmanlı Aydınlanması*, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.6, S.11, 2009.

BÖREKÇİ, Muhsine, *Atatürk-Dil ve Kültür*, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.31, Erzurum, 2006.

BUDAK, Ali, *Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete Türk Basınının Doğuşu*, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume**, 7/3, Ankara, 2012.

ÇOLAK, Rabia, *Atatürk ve Dil Üzerine*, **Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, C: XCIII, S:661, Ocak 2007.

DEĞERLİ, Esra Sarıkoyuncu, *Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi*, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.23, Nisan 2009.

DOĞAN, İsmail, *Osmanlı Bilimsel Topuluklarının Türkiye'deki Bilim Eğitimine Etkileri*, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C:26, S.1, 1993.

ELMACI, Mehmet Emin, *Türk Vatandaşı Yaratma Sürecinde İzmirli Museviler ve Türkçe Konuşma*, **İzmirli Olmak Sempozyumu, 23 Ekim 2009 Bildiriler**.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Atatürk ve Dil*, **Tuna Boyu Fikir-Sanat-Kültür-Edebiyat Dergisi**, S:10, Yıl:2, Ağustos 2001.

ERİŞEN, Satı, *Ulusal Bağımsızlık ve Dünyada Dil Devrimleri*, **Türk Dili Dergisi**, Sayı:337.

EROĞLU, Haldun, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle İlgili Bazı Görüşler*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 27-28, Mayıs-Kasım 2001.

ERŞAHİN, İsmail, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kur'an Meali Yayıncılığı: İbrahim Hilmi Örneği*, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Ocak-Haziran 2011, 5 (9).

EVLİYAOĞLU, İlhan, *Encümen-i Daniş*, **Maya Dergisi**, S: 240, Nisan-Haziran 2006.

GÜLEÇ, İsmail, *Kuruluşunun Yetmiş Altıncı Yılında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi*, **Müteferrika Kitabiyat Dergisi**, İstanbul, Kış 2000, S.18.

KARAVELİOĞLU, Murat Ali, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ve Türkiyat Mecmuası*, **Türkiyat Mecmuası**, C.21, S.1, İstanbul, 2011.

ÖNEN, Yaşar, *Alman Dil Devriminin Ana İlkeleri*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.18, S.1–2, 1960.

ÖZKAN, Mustafa, *Kuruluşunun Yetmişinci Yılında Türkiyat Enstitüsü*, **Türkiyat Mecmuası**, C.20, İstanbul, 1997.

ÖZYETGİN, Melek, *Atatürk ve Güneş Dil Teorisi*, **TÜRK DİLİ Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.655, Temmuz 2006.

SAĞOL, Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi 8**, İstanbul- 1997.

ŞENTÜRK, Ayşegül, *Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü*, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos 2012, S.26.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, *Atatürk'ün Halk Eğitimi Hakkında Görüşleri ve Atatürk Döneminde Türkiye'de Halk Eğitimi Faaliyetleri*, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.7, 1996.

TONGUL, Neriman, *Türk Harf İnkılâbı*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.33–34, Mayıs-Kasım 2004.

YALGIN, Çağrı, *Türkçe ve Bilim*, **Aydınlanma 1923 Dergisi**, Yıl:8, Sayı 51.

YETİM, Fahri, *II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: "Millet-i Hâkime" Düşüncesi ve Etkileri*, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık, 2008, S.18, ss.71–84.

III. İNTERNET

ATILGAN, Doğan, **Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar**, Ankara Üniversitesi Yay:221, 2006.
<http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/380.pdf>

AYDIN, Aziz, *AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Azınlıkların Dil Hakları*, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi**, Kasım 2011.

https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/anayasalarda_azinliklar.pdf

DEMİR, Şerif, *Tanzimat Döneminde Bir Devlet Politikası Olarak Osmanlılık*, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi** <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/demir.pdf>

GEZ, Başak Ocak, *İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları*. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/dergisayi6-7/cilt2_sayi6-7_basak_ocak_gez.pdf

<http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399> Akşam, I.TDK süreci

http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399&sayi_id=171471 Akşam, II. TDK

http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=64&sayi_id=1644 Ulus, III. TDK

<http://tdkkitaplik.org.tr/gdtr/gdtraporu.pdf> 3. TDK raporu.

<http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010002.pdf> 1.TDK müzakere programı

<http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf> ‘İkinci Türk Dili Kurultayı Talimat ve Programının Bazı Maddeleri’, 6. Madde.

<http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf> 2. TDK müzakere programı

<http://tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020001.pdf> Başlar’ kısmına bkz. İkinci Türk Dil Kurultayı

<http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010003.pdf> 1. TDK teşebbüs heyeti

<http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010005.pdf> 1. TDK, Aza olarak iştirak edenler

<http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay02/K020101.pdf> 2. TDK Birinci gün zabıtları

<http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay03/K0300002.pdf> 3. TDK çalışma programı

KORKMAZ, *Atatürk'ün Düşünce Sisteminde Türk Dilinin Yeri.*

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/korkmaz_01.pdf

KORKMAZ, *Türkiye'de Ağız Sözlükleri, Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi,*

C.I, İstanbul, 1939. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/korkmaz_02.pdf

KORKMAZ, Zeynep, *Dilde 'Doğal Gelişme' Ve 'Devrim' Açısından Türk Dil Devrimi.*

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/zeynep_korkmaz_dil_devrimi.pdf

Megep (Milli Eğitim Bakanlığı'nın Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), *Gazetecilik Türk basınının doğuşu ve gelişimi*, Ankara, 2008.

http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/gazetecilik/moduller/turk_basini_n_dogusuvegelisimi.pdf

ORAL, Mustafa, *Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi,*

<http://yomdergisi.com/sayilar/2008-4/2008-4-dergi.pdf>

SIDDIKOĞLU, Muharrem Günay, **Atatürk'ün Milliyetçilik Ve Türk -İslâm Birliği Anlayışı,**

<http://www.ortadogugazetesi.net/haber.php?id=12655>

ZÜMRÜT, Osman, *Atatürk'ün Kur'an'a Bakışı.*

http://dergi.ilahiyat.omu.edu.tr/Makaleler/194213524_200316010129.pdf

GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Resmi Gazete: 29.11.1934, S.2867 ve Yayımlandığı Düstur: T.3, C.16.

Son Posta

Ulus

EKLER

2563
5
2563

2563
5
2563

HAKİMİYET-İ MİLLİYE

12 ZİNCİR LAYAN 1347
28 AĞUSTOS 1928

1928
1347

2563
5
2563

2563
5
2563

HAKİMİYET-İ MİLLİYE

12 ZİNCİR LAYAN 1347
28 AĞUSTOS 1928

1928
1347

2563
5
2563

2563
5
2563

HAKİMİYET-İ MİLLİYE

12 ZİNCİR LAYAN 1347
28 AĞUSTOS 1928

1928
1347

EK.1- Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1928. Bazı gazeteler Harf İnkılabı'nın yeni başlarında oldukları için yarı Latin harflerinden oluşan, yarısı da Arap harflerinden oluşan yazılırla basımlarını yapmışlardır. Bazı gazeteler yeni alfabeyi halka öğretmek için gazetelerinin köşelerini özel olarak ayırmışlardır.

EK.2-

EK.3- Akşam, 30 Ocak 1932. Gazetelerin halkı etkilemesi ve yönlendirmesi önemli sayılabilecek bir noktadır. Bu nedenle halkı doğru yönlendirme adına basından faydalanma yoluna gidilmiştir.

Ek.4- Cumhuriyet, 30 Ağustos 1936. Türkiye'ye gelen yabancı dil bilginleri tezlerini savunurlarken.

Ek.5-
<http://www.itusozluk.com/gorseller/harf+d-evrimi/86295>. Harf İnkılâbı çerçevesinde yapılan etkinliklerden bir örnek. Halkın yeni harfleri tanıması için cadde ve sokaklarda duvarlara harfler tek tek asılmış.

Atatürk yabancı dil âlimlerini kabul buyurdular

Büyük Önder iki saat süren görüşmede sonra «... Dünya dil âlimlerinin türk âlimleriyle beraber çalışmaları dil ilminin şimdiye kadar halledemediği bir çok güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır. Bundan büyük hakikatle meydana çıkacaktır.» buyurdular.

İstanbul, 22 (A.A.) — Üçüncü Dil Kurultayına iştirak etme üzere memleketimize gelen yabancı dil âlimleri şerefine Tür Tarih kurumu namına Asbaşkan Bayan Afet, bugün Dolmabahçe sarayında bir çay ziyafeti vermiştir. Ziyafette yabancı âlimle Tarih ve Dil kurumu üyeleri hazır bulunmuşlardır. Ziyafeti büyük Şef Atatürk şereflendirmişler ve âlimlere ayrı ayrı iltifat bulunmuşlardır. Ziyafetten sonra Sarayın balkonunda Atatürk devletlileri huzurlarına kabul ederek dil bilgileri üzerinde her dilariyle iki saatten fazla görüşmüşlerdir. Atatürk bu görüşmenin sonunda "Dünya dil âlimlerinin türk âlimleriyle beraber çalışmaları dil ilminin şimdiye kadar halledemediği birçok güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır. Bundan, büyük hakikatler de meydana çıkacaktır." demişlerdir.

Ek.6- Ulus, 23 Ağustos 1936.

Yurt dışından birçok dil bilgini Atatürk'ün büyük Dil Devrimi ve özellikle Güneş-Dil teorisi ile olan ilgileri için Türkiye'ye gelmişlerdir. Dil bilgileri dil devrimi için takdirlerini dile getirdikten sonra tezlerini okumuşlardır.

DİL CEMİYETİ

Filoloji ve lenguistik

Türk Dili

Filoloji

Lügat

Gramer

Etimoloji

Ve

ve

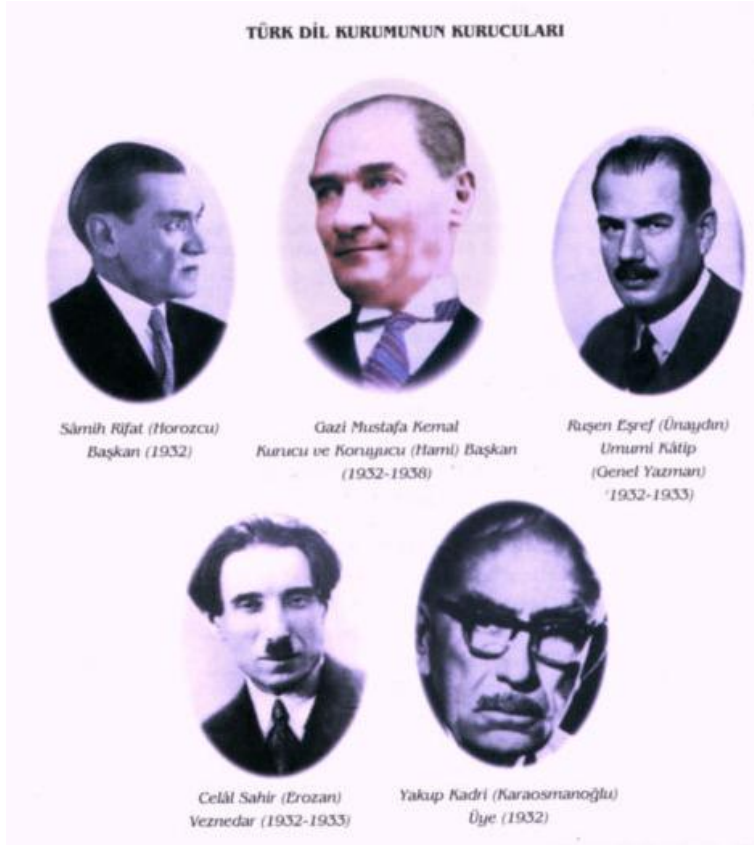
ve

Lenguistik

Istılah

Sentaks

Ek.7- 11 Temmuz 1932 tarihinde Atatürk'ün dil çalışmalarına yönelik hazırladığı taslak.

Ek.8- Türk Dil Kurumu'nun değerli kurucuları. www.isteaturk.com

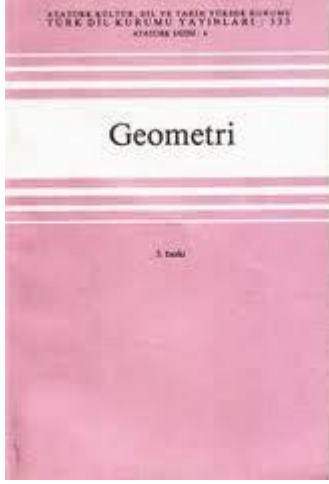
Türkiyat Mecmuası'nın ilk cildinin kapağı.

Ek.9-

Ek.12- Atatürk'ün yazmış olduğu Geometri kitabı. Atatürk, geometri kavramlarına yeni Türkçe terimler bulmuştur.